

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАРКОВИЧ Віталій Володимирович

УДК: 332.14:332.122:339.9 (043.5)

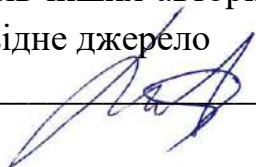
ДИСЕРТАЦІЯ

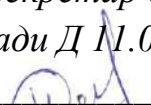
**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ТРАНСКОРДОННОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 В. В. Маркович

*Дисертація є ідентичною
іншим примірникам дисертації
Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради Д ІІ.051.03
к.е.н. Н. С. Якимова*

Науковий керівник:
Писаренко Світлана Марківна,
доктор географічних наук, професор

Вінниця – 2018

АНОТАЦІЯ

Маркович В. В. Соціально-економічна ефективність транскордонного співробітництва України в умовах європейської інтеграції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2018.

Дисертація присвячена обґрунтуванню теоретико-методичних підходів до дослідження соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва (ТКС) та розробці пріоритетних напрямів підвищення її рівня на сучасному етапі європейської інтеграції України.

У першому розділі «Методологічні основи дослідження соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва» визначено форми, цілі та значення ТКС у соціально-економічному розвитку транскордонних регіонів, узагальнено існуючі науково-методичні підходи до проведення оцінки ТКС та наведено тлумачення поняття його соціально-економічної ефективності. Систематизовано нормативно-правову базу, організаційне та фінансове забезпечення ТКС в Україні та в країнах-членах ЄС, а також проаналізовано стратегічні підходи ЄС до здійснення ТКС з Україною.

Обґрунтовано концептуальні положення соціально-економічної ефективності ТКС як певного рівня результативності, вираженого у співвідношенні корисних соціально-економічних результатів ТКС та використаних на його забезпечення. Доведено дуалістичний характер політики ЄС щодо ТКС з регіонами України, яка передбачає зниження бар'єрних ефектів кордону і поглиблення зв'язків між регіональними та місцевими органами влади із одночасним збереженням місцевої спрямованості програм ТКС на підвищення ефективності та безпеки кордонів.

У другому розділі «Оцінка соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва в умовах європейської інтеграції» досліджено сучасний стан соціально-економічної ефективності, запропоновано теоретико-методичний підхід до оцінки та здійснено економетричний аналіз базових показників

соціально-економічного розвитку українсько-польського та польсько-німецького ТКС шляхом дослідження базових показників транскордонної конвергенції виявленням щільності зв'язку між обсягами ВРП, рівнями безробіття і заробітної плати в регіонах-учасниках співпраці, а також структурної трансформації під впливом залучених коштів за програмами ТКС розрахунком щільності зв'язку між обсягами залученої грантової допомоги в рамках ТКС та зовнішньоторговельним оборотом і ПШ із сусідньої країни-учасниці ТКС.

Виявлено, що найрозвиненіша мережа ТКС і міжрегіональної співпраці в Україні сформована із Польщею, котра є основним торговельним партнером та інвестором до Львівської області. На кордонах України та Польщі діють два єврорегіони та три транскордонні кластери у соціальній, науковій та туристичній сферах. Проте епізодичні несистемні успіхи цих утворень на поточному етапі не призвели до реалізації ефективно діючих моделей ТКС, які могли б сприяти ефективному соціально-економічному розвитку прикордонних регіонів. За даними дослідження, майже за всіма базовими економічними показниками польська сторона перевищує українські показники у 2-4 рази при їх подібності на початку 90-х років ХХ ст.. Кількість зареєстрованих підприємств на польській стороні перевищує українську майже у 10 разів, окрім того, інтенсивно розвивається бізнес-інфраструктура (технологічні парки, система надання послуг, бізнес-інкубатори тощо), комунікаційна, соціальна та освітня інфраструктура, які покращують інвестиційну привабливість периферійного регіону, сприяють реалізації інноваційної моделі розвитку та підвищенню рівня його конкурентоспроможності.

Польсько-німецький транскордонний регіон вважається в європейській і вітчизняній регіоналістиці успішним прикладом здійснення ефективної регіональної політики та розвитку транскордонних відносин, і має одні з найдавніших традицій в інституалізації ТКС, які сягають 50-их років ХХ ст. Німеччина є основним торговельним партнером та інвестором до Любуського воеводства. Прикордонні регіони та їхні населені пункти, які історично опинились розділеними кордоном, об'єдналися у реалізації транскордонних проєктів, деякі з яких підкреслюють спільну транскордонну ідентичність. На регіональному рівні німецькі та польські регіони і

міста співпрацюють в рамках неформальної мережі «Одерське партнерство» та в рамках чотирьох єврорегіонів і двох транскордонних кластерів. Територія регіону характеризується відносно нижчим рівнем розвитку транскордонної інфраструктури порівняно з рівнем обох держав та відмінностями у доходах на душу населення між сусідніми регіонами, але у той же час у ньому наявне спільне просторове планування і програмування співпраці. Незважаючи на відносно нижчий рівень соціально-економічного розвитку східнонімецьких федеральних земель в національному порівнянні, їх економічний потенціал потужніший, ніж у західних воєводствах Польщі.

Для порівняльного аналізу систем соціально-економічних взаємозв'язків в межах Львівсько-Підкарпатського та Любусько-Бранденбурзького ТКС було здійснено регресійне дослідження на основі базових показників регіонів за 2006-2015 роки. Згідно з результатами дослідження інтегральний коефіцієнт (загальне усереднене значення R^2 показників) соціально-економічного розвитку ТКС Львівсько-Підкарпатського транскордонного регіону за десять років склав 0,18. Аналогічний інтегральний коефіцієнт соціально-економічного розвитку Любусько-Бранденбурзького регіону становить 0,57. Попри те, що соціально-економічний розвиток транскордонних регіонів не є суто феноменом ТКС і не може бути пояснений тільки ним, дослідження доводить, що в умовах ЄС може відбуватися ефективна транскордонна конвергенція показників соціально-економічного розвитку (обсягів ВРП та рівнів заробітної плати), і що втілення транскордонних проектів може мати позитивний ефект на зовнішньоторговельний оборот із сусідньою країною, у той час як в умовах ТКС України за всіма рядами даних зв'язку не спостерігається.

У третьому розділі «Пріоритети підвищення соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва України в умовах європейської інтеграції» визначено основні напрями та організаційно-економічні механізми підвищення соціально-економічної ефективності ТКС України. На підставі проведеного аналізу виокремлено такі організаційно-інституціональні напрями покращення соціально-економічної ефективності ТКС регіонів України та країн-членів ЄС: спрощення митних процедур, приведення рівнів обслуговування

прикордонного руху та експортно-імпортних операцій до стандартів ЄС; протидія тінізації транскордонної торгівлі, сприяння створенню прикордонних торговельно-логістичних центрів; покращення інвестиційного клімату та протидія адміністративним бар'єрам; податкове стимулювання малого та середнього підприємництва; децентралізація державного управління та фінансування програм ТКС; забезпечення співфінансування спільних транскордонних проектів; посилення контролю за використанням залучених фінансових ресурсів на розвиток ТКС; покращення інформаційного забезпечення ТКС; розбудова транспортно-логістичної інфраструктури у прикордонних регіонах; усунення стереотипів та негативного історичного досвіду мешканців регіону.

Доведено, що організаційно-правове забезпечення нових організаційних форм ТКС в Україні потребує істотного вдосконалення, насамперед спрощення окремих регламентних процедур, передбачення способів взаємодії із органами місцевого самоврядування сусідніх регіонів та визначення пріоритетів державно-приватного партнерства під час реалізації проектів. Зокрема, у транскордонних індустріальних парках і промислових зонах за участю прикордонних регіонів країн-членів ЄС та України доцільно застосувати спрощену процедуру митно-прикордонного контролю.

У процесі виконання плану дій з реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС доцільно розробити і запровадити Національну програму формування та розвитку кластерів, а також програми створення і підтримки індустріальних та технологічних парків, промислових зон на території України, які повинні передбачити ефективний розподіл компетенції та відповідальності між приватним і державним секторами та між рівнями державного управління як моделі для майбутніх ініціатив. Важливим напрямом розвитку інформаційного забезпечення ТКС названо формування транскордонної статистики та інтеграція систем моніторингу соціально-економічних процесів між регіональними статистичними управліннями по обидві сторони кордону, зокрема формуванням транскордонних інформаційних центрів.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, прикордонні регіони, транскордонна конвергенція, транскордонна секторальна інтеграція, Україна, Європейський Союз.

SUMMARY

Markovych V. V. Socio-economic efficiency of cross-border cooperation of Ukraine in terms of European integration. – Qualification research work as a manuscript.

Dissertation on the receipt of the scientific degree of candidate of economic sciences on speciality 08.00.02 – World economy and international economic relations. – Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2018.

The dissertation is devoted to the substantiation of theoretical and methodological approaches to the study of socio-economic efficiency of cross-border cooperation (CBC) and the development of priority directions of increasing its level at the present stage of European integration of Ukraine.

In the first chapter “Methodological bases of the study of socio-economic efficiency of cross-border cooperation” the aims, functions and importance of CBC in the socio-economic development of border regions are defined, the existing scientific and methodical approaches to the evaluation of CBC are generalized, and the interpretation of the concept of its socioeconomic efficiency is given. The legal framework, organizational and financial provision of CBC in Ukraine and in the EU member states are systematized, as well as the strategic approaches of the EU to the implementation of the cross-border cooperation with Ukraine are analyzed.

The conceptual provisions of the socio-economic efficiency of CBC are substantiated as a certain level of effectiveness, expressed in the ratio of used resources for its provision and useful socio-economic results of CBC. The dual nature of the EU policy on CBC with the regions of Ukraine is proved, what is expressed in reducing the barrier effects of the border, deepening the links between regional and local authorities while preserving the local focus of CBC programs on increasing the efficiency and security of borders.

In the second chapter “Assessment of the socio-economic efficiency of cross-border cooperation in terms of European integration” the present state of socio-economic efficiency was studied, the theoretical and methodological approach to evaluation was proposed and an econometric analysis of the basic indicators of socio-economic development of the Ukrainian-Polish and Polish-German CBC was conducted by study of the basic indicators of cross-border convergence detecting the relationship between the volumes of GRP, the

levels of unemployment and wages in the participating in CBC regions, as well as structural transformation under the influence of CBC programs' funds by calculation relationship between the volume of attracted CBC grant assistance on the one hand, and FDI and foreign trade turnover with the neighboring countries in frames of CBC on the other hand.

It is revealed that the most developed network of CBC and interregional cooperation in Ukraine is formed with Poland, which is the main trading partner and investor in the Lviv Oblast. On the borders of Ukraine and Poland there are two Euroregions and three cross-border clusters in the social, scientific and tourist spheres. However, the occasional unsystematic successes of these entities did not lead at the current stage to the implementation of efficiently functioning CBC models that could contribute to the effective socio-economic development of the border regions. According to the research, by almost all the basic economic indicators the Polish side exceeds Ukrainian ones by 2-4 times at their similarity in the early 1990's. The number of registered enterprises on the Polish side exceeds Ukrainian by almost 10 times, besides, the business infrastructure (technological parks, service delivery system, business incubators, etc.), communication, social and educational infrastructure are developing intensively, improving the investment attractiveness of the peripheral region, realization of an innovative model of its development and increasing its competitiveness.

The Polish-German cross-border region is considered in European and Ukrainian regionalistics as a successful example of effective regional policy and development of cross-border relations, and has some of the oldest traditions in the institutionalization of CBC, dating back to the 1950s. Germany is a major trading partner and investor in Lubusz Voivodeship. The border regions and their settlements that historically had been divided by the borders have been united in the implementation of cross-border projects, some of which emphasize the common cross-border identity. At the regional level, the German and Polish regions and cities cooperate within the framework of the informal network "Oder-Partnership", within the framework of four Euroregions and two cross-border clusters. The region's territory is characterized by a relatively lower level of development of cross-border infrastructure compared to the level of both states and by differences in per capita income between neighboring regions, but at the same time there is a common spatial planning and

programming of cooperation. Despite the relatively lower level of socio-economic development of East German federal lands in a national comparison, their economic potential is stronger than in the western voivodeships of Poland.

For a comparative analysis of the systems of socio-economic interconnections within the framework of the Lviv-Podkarpackie's and Lubusz-Brandenburg's CBCs, a regression study was conducted based on the basic indicators of regions for 2006-2015. According to the results of the study, the integral coefficient (the total averaged value of R^2 indicators) of the socio-economic development of the Lviv-Podkarpackie cross-border region for ten years was 0.18. The corresponding integral coefficient of socio-economic development of the Lubusz-Brandenburg region was 0.57. Despite the fact that the socio-economic development of cross-border regions is not purely a phenomenon of CBC and can not be explained only by that, the study shows that in the conditions of the EU, effective cross-border convergence of indicators of socio-economic development (GRP and wage levels) can occur, and that the implementation of cross-border projects can have a positive impact on foreign trade turnover with a neighboring country, while in the conditions of the CBC of Ukraine a relationship was not observed in all rows of data.

The third chapter "Priorities for increasing the socio-economic efficiency of cross-border cooperation of Ukraine in terms of European integration" outlines the main directions and organizational and economic mechanisms for increasing the socioeconomic efficiency of the CBC of Ukraine. On the basis of the analysis, the following organizational and institutional directions of improving the socio-economic efficiency of the TCS of the regions of Ukraine and the EU member states are identified: simplification of customs procedures, bringing the border traffic servicing and export-import operations to the EU member states standards; counteracting the shadow frontier trade, facilitating the creation of border trade and logistics centers; improvement of investment climate and counteraction to administrative barriers; tax incentives for small and medium enterprises; decentralization of state management and financing of CBC programs; ensuring co-financing of joint cross-border projects; strengthening control over the use of financial resources in frames of CBC projects; improvement of information support of CBC; development of transport and

logistics infrastructure in the border regions; elimination of stereotypes and negative historical experience of the inhabitants of the border regions.

It is proved that the organizational and legal support of new organizational forms of CBC in Ukraine needs substantial improvement, first of all, by simplification of separate regulatory procedures, providing the ways of interaction with local government bodies of neighboring regions and determination of priorities of public-private partnership during the implementation of projects. In particular, it is expedient to apply a simplified procedure of customs and border control in the transboundary industrial parks and industrial zones with the participation of the border regions of Ukraine and the EU member states.

In the course of implementation of the Action Plan on implementation of the Association Agreement between the EU and Ukraine, it is appropriate to develop and implement a National program for the formation and development of clusters, as well as programs for the establishment and maintenance of industrial and technological parks, industrial zones in Ukraine, that should provide for an efficient allocation of competences and responsibilities between private and public sectors and between levels of government as a model for future initiatives. The formation of cross-border statistics and the integration of monitoring systems of socio-economic processes between regional statistical offices on both sides of the border is an important direction for the development of information support of CBC, in particular by formation of cross-border information centers.

Keywords: cross-border cooperation, border regions, cross-border convergence, cross-border sectoral integration, Ukraine, European Union.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Маркович В. Особливості розвитку транскордонної співпраці України з Європейським Союзом / А. Трофимчук, В. Маркович // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 30. – С. 362-369 (0,49 д.а./ 0,18 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає в дослідженні нормативної бази Європейського Союзу щодо здійснення транскордонного співробітництва з Україною.*

2. Маркович В. В. Оцінка конвергенції прикордонних регіонів України у контексті Європейської інтеграції / В. В. Маркович // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – №1 (9). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_1_37 (0,4 д.а).

3. Маркович В. В. Критерії соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва / В. В. Маркович // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки: збірник наукових праць. Вип. 27. – Чернівці : Технодрук, 2014. – С. 344-350 (0,41 д.а.).

4. Маркович В. В. Транскордонна регіонально-секторальна інтеграція в умовах України / В. В. Маркович // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Суспільно-економічні аспекти транскордонної співпраці України і Польщі: [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2014. – Вип. 2(106). – С. 179-188 (0,58 д.а.).

5. Маркович В. В. Сутність та особливості розвитку транскордонного підприємництва / В. В. Маркович // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2014. – Випуск 36, Частина 1. – С. 46-51 (0,4 д.а.).

6. Маркович В. В. Сутність соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва / В. В. Маркович // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 1 (11). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_67 (0,4 д.а.).

7. Маркович В. В. Методичні підходи до дослідження соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва / В. В. Маркович // Регіональна економіка. – №1. – 2015. – С. 136-144 (*Index Copernicus*) (0,86 д.а.).

8. Markovych V. Specifics of cross-border entrepreneurship / V. Markovych // Promising problems of economics and management. – Publishing house «BREEZE», Montreal, Canada, 2015. – P. 135-138 (0,4 д.а.).

9. Markovych V. Causes of inefficiency of cross-border cooperation between Ukraine and the EU member states / V. Markovych // Socio-economic aspects of economics and management. Vol. 1. – Aspekt Publishing. – Taunton, MA, United States of America. – 2015. – P. 313-315 (0,4 д.а.).

10. Маркович В. В. Вплив транскордонного співробітництва на реалізацію євроінтеграційної стратегії України / В. В. Маркович // Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні, правові аспекти: Матеріали II Міжнародної (заочної) науково-практичної конференції (м. Львів, 19 вересня 2012 р.). – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2012. – С. 119-123 (0,26 д.а.).

11. Маркович В. В. Чинники впливу чемпіонату Євро-2012 на економіку України / В. В. Маркович // Проблеми соціально-економічного розвитку підприємництва: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Дніпропетровськ, 8-9 листопада 2012 р.). – Дніпропетровськ: «Герда», 2012. – С. 30-32 (0,19 д.а.).

12. Маркович В. В. Чинники впливу чемпіонату Євро-2012 на економіку України // Проблеми соціально-економічного розвитку підприємництва: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 8-9 листопада 2012 р. – Дніпропетровськ: «Герда», –2012. –С.30-32 (0,23 д.а.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	21
1.1. Транскордонне співробітництво в системі міжнародних економічних зв'язків	21
1.2. Сутність та значення соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва	40
1.3. Організаційно-фінансове забезпечення транскордонного співробітництва в умовах європейської інтеграції.....	58
Висновки до розділу 1.....	71
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	75
2.1. Сучасний стан соціально-економічної ефективності українсько-польського транскордонного співробітництва (на прикладі Львівсько-Підкарпатського транскордонного регіону).....	75
2.2. Особливості соціально-економічної ефективності польсько-німецького транскордонного співробітництва (на прикладі Любусько-Бранденбурзького транскордонного регіону).....	95
2.3. Порівняльний аналіз соціально-економічної ефективності Львівсько-Підкарпатського та Любусько-Бранденбурзького транскордонного співробітництва	112
Висновки до розділу 2.....	127
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	132
3.1. Основні напрями підвищення соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва України.....	132
3.2. Організаційно-економічні механізми підвищення соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва	148
3.3. Вдосконалення інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва	168
Висновки до розділу 3.....	168
ВИСНОВКИ.....	187
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	191
ДОДАТКИ.....	212

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток європейської інтеграції посилює процеси регіоналізації, підвищуючи роль та значення окремих адміністративно-територіальних одиниць у національних економіках і надаючи все більшої актуальності транскордонному співробітництву (ТКС). ТКС виступає складовою частиною міжнародних відносин на міжрегіональному і локальному рівнях, передбачаючи формування зв'язків і договірних відносин між прикордонними регіонами-учасниками співпраці та надаючи можливість об'єднаними зусиллями влади, громадськості і бізнесу спільно вирішувати існуючі соціально-економічні проблеми та створювати умови для сталого розвитку і підвищення рівня конкурентоспроможності в межах спільного транскордонного регіону.

Динаміка розвитку ТКС обумовлена спільною метою його учасників – забезпечення конвергенції регіонів та усунення диспропорцій у їх соціально-економічному розвитку. Для України ТКС є доповнюючою формою структурної моделі європейської інтеграції, яка на основі практичного застосування принципів субсидіарності та децентралізації державного управління розширює можливості українських прикордонних регіонів ініціювати та втілювати транскордонні проекти з метою підвищення рівня регіонального соціально-економічного розвитку і налагодження взаємовигідних зв'язків господарюючих суб'єктів з обох сторін кордону у використанні спільного ресурсного потенціалу. У сучасних умовах практична реалізація проектів ТКС в Україні часто виявляється недостатньо ефективною, що зумовлено адміністративними перешкодами та обмеженим фінансуванням, а також неефективним використанням залучених коштів. Істотним недоліком ТКС в Україні є неформованість науково обґрунтованих теоретико-методичних основ оцінки його соціально-економічної ефективності, використання яких сприятиме визначенню реального стану, проблем та пріоритетних напрямів активізації співпраці.

Значний внесок у дослідження проблем ТКС зробили вітчизняні вчені О.Алісова, І.Артюмов, А.Балян, І.Бабець, В.Борщевський, І.Бутирська, П.Беленький, В.Бідак, Т.Васильців, О.Вишняков, С.Гакман, В.Гоблик, А.Голіков, І.Грицяк, О.Дацюк, О.Демедюк, М.Долішній, І.Заблудська, В.Засадко, А.Зборовська, І.Журба, Н.Ісакова, Є.Кіш, В.Козуб, Н.Колінько, Л.Корольчук, Б.Короп, С.Кравченко, Л.Кузьменко, А.Лебедева, М.Лендзел, П.Луцишин, О.Лютак, Ю.Макогон, О.Михайленко, В.Мікловда, Н.Мікула, Ю.Мігущенко, О.Мілашовська, А.Мокій, І.Осадца, А.Пересада, В.Пила, С.Писаренко, Х.Притула, В.Приходько, О.Рогова, С.Слава, М.Сорока, І.Студенніков, Т.Терещенко, Є.Тихомирова, А.Ткаченко, О.Урбан, М.Хмара, В.Черторижський, О.Чмир, Л.Шилік, І.Школа, М.Шуба та ін.

Дослідженню співробітництва регіонів присвячені праці М.Андерсена, Б.Барані, М.Беліцького, І.Блаттера, Л.Вардомського, В.Дентерса, М.Гарт, О.Гранберга, А.Кузнецова, Е.Кулеши, К.Куцаб-Бонк, Т.Кучинської, Н.Леври, Ж.-П.Легнера, В.Мальхуса, П.Маскелла, Н.Межевича, Е.Мікули-Бончек, І.Мінакова, М.Перкманна, Р.Ратті, С.Ребіжа, Ю.Рожкова, С.Романова, В.Сегедіна, Ч.Рік, О.Яковлевої, В.Ястшембської та ін.

Вагомий доробок провідних вітчизняних та зарубіжних вчених потребує доповнення науковим обґрунтуванням теоретико-методичних основ оцінки, визначення стратегічних пріоритетів та засобів підвищення ефективності ТКС. Актуальність вказаного напрямку дослідження значною мірою обумовлена несформованістю системи транскордонної статистики та проблемами методології вивчення соціально-економічних процесів в умовах ТКС, особливо після введення в дію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС). Таким чином, тема дослідження соціально-економічної ефективності ТКС України в умовах європейської інтеграції постає важливою та своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематики наукових досліджень кафедри міжнародних економічних відносин факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка – держбюджетних тем «Стратегії міжнародної конкурентоспроможності та конвергенції економічного розвитку ЄС» (номер

державної реєстрації 0115U003956, 2015-2017 рр.), у рамках якої автором обґрунтовано концепцію соціально-економічної ефективності ТКС та теоретико-методологічні підходи до її оцінювання дослідженням базових показників соціально-економічного розвитку шляхом економетричної оцінки транскордонної конвергенції та структурної трансформації під впливом залучених коштів за програмами транскордонної співпраці; «Екологічні чинники економічного зростання в країнах Центрально-Східної Європи» (номер державної реєстрації 0114U004246, 2014-2016 рр.), у межах якої обґрунтовано організаційні та правові підходи до підвищення соціально-економічної ефективності ТКС України і країн-членів ЄС в умовах інтеграційних процесів.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних підходів до дослідження соціально-економічної ефективності ТКС та розробка пріоритетних напрямів підвищення її рівня на сучасному етапі європейської інтеграції України.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено і вирішено такі завдання:

- узагальнити теоретичні положення щодо сутнісних характеристик ТКС та його впливу на соціально-економічний розвиток транскордонних регіонів;
- систематизувати існуючі теоретико-методичні підходи до трактування соціально-економічної ефективності ТКС та проведення її оцінювання;
- дослідити нормативно-правову базу, організаційне забезпечення та стан реалізації ТКС в країнах-членах ЄС та в Україні на сучасному етапі європейської інтеграції;
- виявити основні тенденції та особливості забезпечення соціально-економічної ефективності ТКС в українсько-польському та польсько-німецькому транскордонних регіонах;
- запропонувати концептуальні основи моделі оцінювання та здійснити економетричний аналіз базових показників соціально-економічного розвитку в українсько-польському та польсько-німецькому транскордонних регіонах;
- обґрунтувати пріоритетні організаційно-інституціональні механізми підвищення соціально-економічної ефективності ТКС регіонів України;

- запропонувати основні напрями формування транскордонних кластерів та індустріальних парків в транскордонних регіонах;
- розробити системні заходи удосконалення інформаційного забезпечення ТКС регіонів України.

Об'єктом дослідження є ТКС в умовах європейської інтеграції.

Предметом дослідження є теоретико-методичні підходи та організаційно-інституціональні механізми підвищення соціально-економічної ефективності ТКС.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основами дослідження є положення економічної теорії, теорій міжнародних економічних відносин, економічної інтеграції, інституціоналізму, регіональної економіки та стратегічного програмування. Відповідно до поставлених завдань використані такі методи дослідження економічних явищ і процесів: *загальнонаукові методи аналізу, синтезу, дедукції та індукції* – для визначення сутності та змісту соціально-економічної ефективності ТКС; *структурно-логічного аналізу* – для побудови логіки і структури дослідження; *елементи системного, структурно-функціонального та порівняльного аналізу* – для вивчення системи транскордонних економічних зв'язків в умовах інтеграційних процесів; *метод аналізу та синтезу* – для обґрунтування пріоритетних організаційно-інституціональних механізмів підвищення соціально-економічної ефективності ТКС регіонів України; *методи економетричної оцінки та економіко-математичного моделювання* – для дослідження зв'язку між рівнями валового регіонального продукту (ВРП), безробіття та заробітної плати суміжних регіонів, а також для оцінки впливу грантової допомоги ТКС на зовнішню торгівлю та обсяги прямих іноземних інвестицій (ПІІ) із сусідньої країни в межах транскордонного регіону; *графічний* – для наочного подання положень дисертації.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативні та законодавчі акти України, директиви ЄС та документи Ради Європи, статистичні матеріали національних та регіональних статистичних управлінь України, Польщі, Німеччини, операційні документи програм Європейської політики сусідства, Європейського інструменту сусідства та партнерства, Європейського фонду регіонального розвитку,

аналітичні матеріали Національного інституту стратегічних досліджень, Німецької консультативної групи, Інституту економічних досліджень і політичних консультацій, інші нормативні та інформаційно-аналітичні джерела України і ЄС з питань регіональної політики та ТКС.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних основ дослідження ТКС України в умовах європейської інтеграції та розробці науково-практичних рекомендацій з оцінювання стану і підвищення рівня соціально-економічної ефективності ТКС. Основні наукові результати полягають у такому:

вперше:

- обґрунтовано концептуальні положення досягнення соціально-економічної ефективності ТКС на основі раціонального організаційно-інституціонального забезпечення ТКС та методик опосередкованої оцінки його соціально-економічного розвитку шляхом дослідження базових показників транскордонної конвергенції виявленням щільності зв'язку між обсягами ВРП, рівнями безробіття і заробітної плати в регіонах-учасниках співпраці, а також структурної трансформації під впливом залучених коштів за програмами ТКС розрахунком щільності зв'язку між обсягами залученої грантової допомоги в рамках ТКС та зовнішньоторговельним оборотом і ПШ із сусідньої країни-учасниці ТКС;

удосконалено:

- виокремлення стратегічних цілей ТКС, які, на відміну від усталених, трактуються як структурна трансформація на основі зміни моделі соціально-економічного розвитку у прикордонних регіонах-учасниках співпраці, застосування принципів субсидіарності і децентралізації, адаптування ефективних практик управління, розвитку громадянського суспільства та реалізації транскордонних програм співпраці з ефективним використанням фінансових ресурсів програм допомоги ТКС, а також транскордонна конвергенція, що базується на розширенні взаємозв'язків господарюючих суб'єктів у спільному використанні ресурсів, зближенні рівнів соціально-економічного розвитку, зміцненні

конкурентоспроможності транскордонного регіону та нівелюванні кордонів у межах транскордонного регіону як цілісного утворення;

- науково-теоретичне обґрунтування дуалістичного характеру політики ЄС щодо ТКС з регіонами України, яке, на відміну від існуючого, орієнтованого на усунення бар'єрних ефектів кордону та розширення співпраці між регіональними і місцевими органами державного управління, базується на аналізі локальної спрямованості транскордонних програм Європейської політики сусідства на підвищення ефективності та безпеки зовнішніх кордонів ЄС;

- організаційно-інституціональні основи формування транскордонних кластерів та індустріальних парків в Україні, які доповнили існуючі доведенням необхідності спрощення регламентних процедур, пріоритетності державно-приватного партнерства для реалізації проектів, окресленням способів ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування суміжних регіонів, суб'єктів господарювання та громадянського суспільства;

дістали подальшого розвитку:

- компонентно-функціональна структура соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів, що відрізняється від існуючих охопленням трьох рівнів ієрархії: нормативно-правове забезпечення ТКС державними, регіональними і місцевими органами влади та міжнародними організаціями; організаційно-інституціональне сприяння співпраці договірними органами ТКС, транскордонними кластерами, промисловими зонами та парками шляхом формування мереж співпраці і втілення транскордонних проектів; реалізація ТКС фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями та спільними підприємствами;

- визначення основних тенденцій та особливостей забезпечення соціально-економічної ефективності ТКС в українсько-польському та польсько-німецькому транскордонних регіонах, які доповнили існуючі аналізом механізмів управління, організаційних інструментів та форм транскордонної співпраці в умовах інтеграційних процесів;

- теоретико-прикладні рекомендації щодо активізації ТКС регіонів України, що передбачають посилення цільової спрямованості проектів ТКС та формування

базисних передумов соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів з використанням переваг прикордонного розміщення, їх природно-ресурсного та трудового потенціалів, а також положень щодо здійснення моніторингу ефективності використання грантових ресурсів Європейського інструменту сусідства і партнерства та інших міжнародних програм допомоги ТКС з метою підвищення соціально-економічної ефективності ТКС України.

Практичне значення наукових результатів полягає в тому, що отримані в процесі дослідження теоретичні результати можуть бути використані для наукових досліджень проблемних питань міжнародних економічних відносин, регіональної політики і ТКС. Методологічні підходи, апробовані в роботі, можуть застосовуватися у подальшому моніторингу ефективності ТКС України, розробці нормативно-правових та впровадженні організаційних інструментів удосконалення регіональної політики і транскордонної співпраці. Практичне значення дисертаційної роботи визначається адресною спрямованістю рекомендацій для активізації ТКС регіонів України. Отримані наукові результати впроваджено на державному та регіональному рівнях:

на державному рівні: у діяльності Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції при розробці Рекомендацій парламентських слухань на тему: «Транскордонне співробітництво як чинник євроінтеграційних процесів України», схвалених Постановою Верховної Ради України №1537-VIII від 21.09.2016 р. (довідка №04-17/16-1531(279206) від 22.11.2016 р.) – практичні рекомендації щодо розвитку ТКС регіонів України в умовах європейської інтеграції;

на регіональному рівні: у діяльності Закарпатської торгово-промислової палати (довідка №15.02-8/359 від 17.05.2017 р.) – пропозиції щодо розвитку транскордонних відносин між підприємствами Закарпатської області та сусідніх країн-членів ЄС, а також щодо формування транскордонних кластерів та промислових парків.

Результати досліджень також використовуються в навчальному процесі Львівського національного університету імені Івана Франка при викладанні

дисциплін «Світова економіка» і «Регіональна політика та структурні фонди ЄС» (довідка №1348-Н від 24.03.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором особисто. Усі результати, викладені в дисертаційній роботі, одержані здобувачем самостійно і знайшли відображення в наукових публікаціях автора. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, ідеї та висновки, які є результатом самостійної роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї та положення дисертації доповідались та отримали схвалення на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах: «Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні, правові аспекти» (м. Львів, 2012 р.), «Проблеми соціально-економічного розвитку підприємництва» (м. Дніпро, 2012 р.), «Socio-economic aspects of economics and management» (м. Таунтон, 2015 р.), «Promising problems of economics and management» (м. Монреаль, 2015 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи знайшли своє відображення у 12 наукових працях загальним обсягом 5,02 ум.-др. арк., з них особисто автору належить 4,71 ум.-др. арк., у тому числі 6 статей у наукових фахових виданнях (із них 1 – у співавторстві), 3 статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття в інших виданнях, 2 публікації за матеріалами науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 225 сторінок. Робота містить 24 таблиці, 14 рисунків, 8 додатків на 14 сторінках, список використаних джерел із 177 найменувань на 21 сторінці. Обсяг основного тексту дисертації становить 190 сторінок.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1.1. Транскордонне співробітництво в системі міжнародних економічних зв'язків

В умовах процесів регіоналізації та розвитку інтеграційних процесів дедалі більшої актуальності набувають форми ТКС, основою якого є формування зв'язків та договірних відносин між прикордонними регіонами суміжних держав. Ці транскордонні відносини не підпадають під державну компетенцію в галузі міжнародних відносин. Місцеві органи влади можуть співпрацювати з відповідними органами влади інших країн у межах своєї компетенції згідно із законодавством, міжнародними зобов'язаннями та зовнішньою політикою держави, маючи право у рамках повноважень укладати угоди про ТКС.

Доцільність здійснення ТКС обумовлена нівелюванням бар'єрної функції кордонів в умовах глобалізації, активізацією міграції населення, трансферу капіталу і технологій, масштабним розвитком торгівлі, наявністю глобальних екологічних проблем. Євроінтеграційні тенденції стали передумовою інтенсифікації транскордонної співпраці, а ТКС своєю чергою – чинником регіонального розвитку, що створює політичні, інституційні, соціально-економічні та соціокультурні ефекти [1, с. 6]. Розвиток такої співпраці дає можливість активізації господарської діяльності на прикордонних територіях, підвищення їх конкурентоспроможності шляхом мобілізації природно-ресурсного потенціалу сусідніх регіонів, досягнення інтегрального ефекту внаслідок усунення бар'єрів для руху товарів, послуг, капіталу, інформації і технологій [2].

Термін «транскордонне співробітництво» був вперше введений у Європейській рамковій конвенції №106 про ТКС між територіальними общинами або владами Ради Європи, підписаній в Мадриді 21 травня 1980 р., (далі – Мадридська конвенція) [3]. У цій конвенції ТКС визначається як «будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, що знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, а також укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей». У цьому ж документі уточнюються поняття – територіальні общини або органи влади як «громади або органи, які здійснюють місцеві та регіональні функції, та визнаються як такі внутрішнім законодавством кожної держави».

Міжнародний досвід свідчить, що ТКС є найбільш ефективною формою інтеграційної взаємодії, яка дозволяє враховувати специфіку потреб населення прикордонних територій, задіяти адміністративні можливості регіональних і місцевих властей, залучити до міжнародної співпраці середній і малий бізнес, якому важче вийти на міжнародні контакти, ніж великому.

ТКС здійснюється на суміжних територіях принаймні двох сусідніх держав. У цьому випадку мається на увазі формування *транскордонного регіону*. За одним із визначень, він є спільною територією прилеглих до кордону сусідніх адміністративно-територіальних одиниць як мінімум двох держав [1]. Згідно з іншим визначенням, «транскордонний регіон – це наявність щонайменше двох територій різних країн, що мають спільний державний кордон, між якими встановились тісні виробничі і соціально-економічні зв'язки. Про об'єктивний процес формування транскордонного регіону свідчить рівень розвитку різного роду зв'язків (виробничих, соціально-економічних тощо), які здійснюються між двома територіями різних країн, що мають спільний кордон» [4]. Деякі дослідники схиляються до думки, що «під транскордонним регіоном слід розуміти певну територію, яка характеризується наявністю схожих природно-географічних умов і охоплює прикордонні території двох або кількох держав, що мають спільний кордон... Риси, притаманні транскордонним регіонам, не вичерпуються природно-географічними та геополітичними характеристиками, а також виробничими і соціально-економічними

зв'язками між прикордонними територіями. Не менш, а можливо, й більш вагомими характеристиками є наявність міцних етнокультурних зв'язків, які здатні долати державні кордони, і спільне історичне минуле, оскільки у багатьох випадках ті чи інші прикордонні території Європи (і це повною мірою стосується прикордонних територій сучасної України) входили до колишніх, вже не існуючих державних утворень або інших держав, ніж ті, до яких вони належать сьогодні» [5].

Таким чином, наявність кордону є тим чинником, що визначає транскордонний регіон серед інших територіальних утворень. Не може бути транскордонного регіону на несуміжних територіях. На думку Н. Мікули та В. Засадко, транскордонний регіон можна виокремити на другому рівні після державного (область, воєводство, кантон, земля тощо) та на третьому рівні, тобто на рівні району (наприклад, для українсько-польського кордону це рівень район-повіт). Таке виокремлення завжди є цільовим [1, с. 13].

Водночас ідентифікація транскордонного регіону, оскільки мова йде про адміністративно-територіальні одиниці різних держав, потребує значно глибшого та науково обґрунтованого підходу до виявлення його структуротворчих елементів. Насамперед, це стосується визначення тих адміністративно-територіальних одиниць сусідніх країн, які входять до складу цього регіону, а також окреслення самого кола країн, прикордонні території яких виступають учасниками транскордонного регіону. Наприклад, деякі прикордонні райони Закарпатської області можуть одночасно входити до складу українсько-угорського та українсько-словацького транскордонних регіонів, а також виступати структуротворчими елементами українсько-польсько-словацького чи українсько-угорсько-румунського транскордонного регіону. На думку Т. Кучинської, транскордонний регіон як інституціональний простір розглядається в єдності не тільки політико-правового, але й соціального, культурного, інфраструктурного та інституціональних підпросторів [6].

Отже, транскордонний регіон є об'єктом регіональної політики ТКС, і його слід розглядати як єдине ціле специфічне територіальне поліструктурне утворення, що характеризується наявністю кордону і необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і, відповідно, спільним вирішенням проблем

екологічної безпеки, широким взаємним спілкуванням населення сусідніх держав та особистими зв'язками людей, посиленням навантаження на транскордонну інфраструктуру (дороги, зв'язок, сферу обслуговування, придорожня інфраструктура) тощо. При цьому він є системою відкритого типу і являє собою динамічну структуру, котра при наявності економічних та соціокультурних відмінностей двох суміжних прикордонних територій функціонує як єдине ціле на основі транскордонної взаємодії, яка являє собою специфічний інтеграційний потенціал спільного розвитку.

ТКС спрямоване на подолання негативних аспектів існування кордонів та наслідків, які виникли на прикордонних територіях через їх розташування на національних окраїнах держав і має на меті покращення умов життя населення. Його ідея полягає у тому, що двоє чи більше суміжних прикордонних регіонів співпрацюють у процесі розробки планів та вибору пріоритетів розвитку, а не працюють окремо, а потім узгоджують плани розвитку за окремими заходами. При цьому в діалозі в усіх сферах життя повинні бути задіяні всі соціальні групи населення та адміністративні органи. Серед головних цілей такої співпраці є:

- подолання існуючих стереотипів та упереджень по обидві сторони кордону;
- усунення політичних та адміністративних бар'єрів між сусідніми народами;
- створення господарської, соціальної та культурної інфраструктури, формування спільних органів, господарюючих суб'єктів, осередків тощо [7, с. 17].

Місце ТКС у регіональному розвитку визначається його здатністю до мобілізації та ефективного використання існуючого потенціалу транскордонних регіонів, а також до оптимального поєднання їх можливостей та ресурсів з метою розв'язання спільних проблем та вирішення завдань регіонального розвитку [8]. У сучасних умовах ТКС виконує компліментарну, доповнюючу роль у процесі реалізації євроінтеграційної стратегії України, генеруючи синергетичні ефекти співпраці, сприяючи розвитку демократії, плюралізму, подоланню національних антагонізмів, розбудові субсидіарної держави.

ТКС виступає складовою частиною системи міжнародних відносин на міжрегіональному і локальному рівнях. Воно є першоосновою для економічних

відносин із сусідньою державою, трансферу капіталу і трудової сили через кордон. За визначенням В. Дергачева, ТКС є «формою світогосподарської інтеграції, що сприяє вільному переміщенню товарів, послуг, капіталу і людей» [9]. А. Зборовська дотримується схожого погляду, що ТКС як «сегмент міжнародних економічних відносин» об'єктивно сприяє зниженню економічних бар'єрів, зближенню й взаємодоповненню національних економік, їх інтеграції та поступовому становленню транскордонних економічних регіонів у структурі єдиного економічного простору [10, с. 20].

На думку Н. Мікули, ТКС відіграє роль своєрідного «імпульсу (потенціалу) зростання». Якщо проілюструвати рух соціально-економічного розвитку з Заходу на Схід, із більш розвинутого економічного середовища у менш розвинуте (рис. 1.1), та врахувати, що соціально-економічний розвиток у кожній i -тій державі відбувається від центру (C_i) до периферії (A_i та B_i) [7], то ТКС створює додаткові можливості мобілізації ресурсного потенціалу території ($A_i A_i'$ та $B_i B_i'$) для прискорення її соціально-економічного розвитку та підвищення якості життя населення. $i = 1, \dots, n$, де n – кількість взятих до уваги держав. Ресурсний потенціал прикордонних регіонів різний як в межах однієї держави, так і в сусідніх. Тобто $A_i A_i' \neq B_i B_i'$ та $B_i B_i' \neq A_{i+1} A_{i+1}'$ (рис. 1.1).

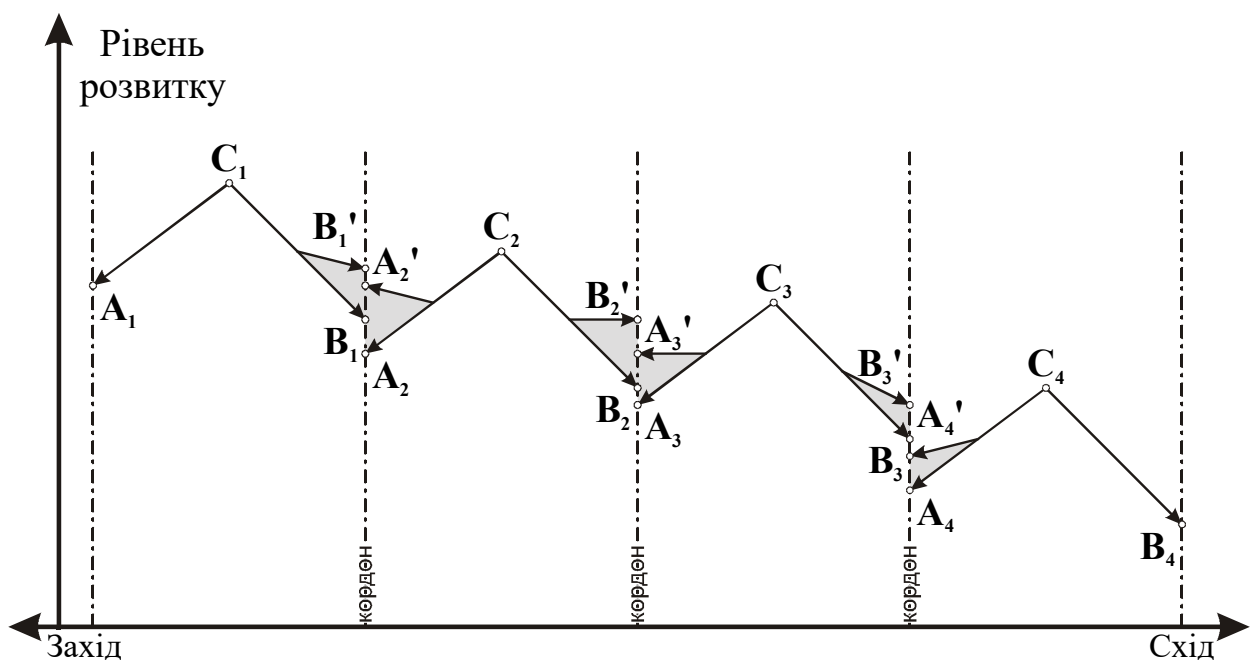

Рис. 1.1. Вплив ТКС на регіональний розвиток [7, с. 29]

Завдяки ТКС можна змінити тенденції регіонального розвитку «центр – периферія» і ліквідувати аналогію між «прикордонним», «периферійним» та «відсталим» регіоном. Таким чином, підтверджується теза Ж.-П. Лехнера, який зазначає, що «...транскордонні регіони дозволяють змінити периферійну ситуацію на центральну» [11].

Л. Мельник [12] акцентує увагу на доцільності досягнення рівноважного стану («steady state»), до якого повинні прямувати усі регіони з метою забезпечення конвергентності розвитку за трьома параметрами: соціальними, економічними та екологічними. На його думку, доцільним є зближення рівнів розвитку регіонів не лише за економічними параметрами, а й за соціальними.

Основні чинники розвитку ТКС можна розділити на дві групи – об'єктивні та суб'єктивні.

До об'єктивних чинників відносяться:

- необхідність користування спільними природними ресурсами;
- наявність спільних проблем, для вирішення яких доцільно об'єднувати зусилля (передусім, екологічні проблеми);
- реалізація спільної політики просторового облаштування європейського континенту.

Суб'єктивні чинники включають:

- прискорення соціально-економічного та екологічного розвитку транскордонних регіонів та підвищення якості життя мешканців;
- можливості отримання значної фінансової підтримки ЄС та інших міжнародних структур;
- формування єдиного інтегрованого простору в межах транскордонного регіону [13, с. 19].

Як зазначає Дж. Блатер, якісна інституційна платформа розвитку ТКС передбачає інтеграцію прикордонних територій, взаємодію учасників ТКС у всіх сферах суспільного життя [14].

За рівнем складності з огляду на процедуру організації співпраці та укладання відповідних угод, а також залучення учасників для їх подальшої реалізації можна виокремити наступні форми ТКС.

Найпростішою формою ТКС є *прямі контакти між територіальними громадами* – селами, селищами, містами тощо, які, здебільшого, носять неформальний характер та спрямовані на спільні дії у випадку виникнення надзвичайних ситуацій. Співпраця на неформальній основі можлива завдяки відсутності взаємних фінансових зобов'язань. Так, питання демаркації кордонів чи управління кордонами часто приводять до створення ad-hoc чи постійних міжурядових комітетів ТКС, – наприклад, Польща і Україна проводять регулярні зустрічі в такому форматі [15].

Якщо формуються довгострокові відносини між територіальними громадами або органами влади, а також у випадку виникнення взаємних зобов'язань щодо надання послуг, продукції, інформації, фінансових зобов'язань співпраця формується на договірній основі. В цьому випадку можна виділити дві форми співпраці: безпосередньо за укладеними транскордонними угодами або шляхом формування органу ТКС.

Співпраця безпосередньо за укладеними угодами передбачає періодичні зустрічі сторін, формування спільних комітетів та робочих груп з метою координації та об'єднання зусиль для вирішення спільних проблем. Реалізація таких угод здійснюється в межах функцій структурних підрозділів регіональних і місцевих органів влади із залученням інших суб'єктів господарювання, розміщених у транскордонному регіоні. Фінансування діяльності учасників спільних комітетів та робочих груп можуть здійснюватися кожною стороною окремо, або шляхом об'єднання коштів на окремому спільному рахунку.

Відносини між властями прикордонних районів можуть бути оформлені договором про поставки товарів або надання послуг. Такий договір використовується для торгівлі, оренді або концесії. Він придатний для застосування як до комерційних операцій, що могли б здійснювати фізичні та юридичні особи, так і до тих, які потребують участі місцевих органів влади для виконання ними делегованих функцій.

У цьому випадку це стосується концесій про надання громадських послуг або договорів на здійснення громадських робіт, надання фінансування на пайових засадах одним органом іншому по обидві сторони кордону [7, с. 134].

Угода про ТКС може передбачати також *створення органу ТКС* (наприклад, єврорегіону). Основне завдання органів ТКС полягає в координуванні діяльності суб'єктів та учасників співробітництва щодо об'єднання зусиль для вирішення спільних та ідентичних проблем. Фактично це структури, які управляють розвитком транскордонних регіонів, і вони повинні бути вписані в систему регіонального управління прикордонних територій суміжних країн.

Особливостями органу ТКС є те, що:

- діяльність регулюється його статутом та законодавством держави, на території якої розташована його штаб-квартира;
- не має права вживати заходи, які можуть зашкодити правам і свободам окремих осіб;
- фінансується з місцевих та регіональних бюджетів і не має права встановлювати збори фіскального характеру;
- може отримувати прибуток від послуг, наданих ним територіальним громадам або властям, користувачам або третім сторонам;
- повинен складати річний кошторис та балансовий звіт, які затверджуються аудиторами, незалежними від суб'єктів транскордонного співробітництва.
- повинен враховувати у своїй діяльності інтереси держав, регіони яких беруть участь у транскордонному співробітництві;
- підлягає нагляду, передбаченому у законодавстві держави, на території якої розташована його штаб-квартира [16].

Єврорегіони становлять одну з організаційних форм ТКС, при якій у межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів (на базі спеціальних розширених повноважень) місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, реалізувати конкретні транскордонні економічні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, інфраструктури, екології. Термін «єврорегіон»

виводиться з найстарішої ініціативи ТКС «Єврорегіо», яку було створено у 1958 році. Відповідно до прийнятих нормативними документами ЄС принципів, єврорегіони повинні сприяти отриманню переваг в результаті колективної діяльності понад державними кордонами [1, с. 48].

Наприклад, у польській регіоналістиці основними цілями діяльності єврорегіонів називаються:

1. Економічна кооперація і розвиток транскордонних економічних зв'язків:

- підтримка малих та середніх підприємств;
- сприяння інноваціям, дослідженням та технологіям.

2. Розвиток інфраструктури:

- покращання транскордонної логістики та транспортної інфраструктури;
- вдосконалення технічної та комунальної інфраструктури.

3. Довкілля:

- захист довкілля;
- транскордонне попередження катастроф;
- підтримка природного потенціалу.

4. Розвиток сільського господарства та сільського простору:

- комплексне відновлення сіл та створення альтернативної зайнятості;
- розвиток агротуризму та туристичної інфраструктури;
- підтримка транскордонної сільськогосподарської кооперації.

5. Кваліфікація та зайнятість:

- підготовка та перепідготовка кадрів, адаптована до вимог ринку;
- підтримка освітніх та наукових закладів.

6. Кооперація:

- єврорегіональна співпраця;
- співробітництво на регіональному та місцевому рівнях;
- співпраця установ сфери науки, освіти та культури [17].

Учасниками єврорегіону можуть бути органи місцевої влади, юридичні та фізичні особи, громадські організації, асоціації, агентства регіонального розвитку, консалтингові структури, наукові інституції тощо. Формування єврорегіону дає змогу

його учасникам створювати спільні економічні структури, розвивати прикордонну торгівлю, реалізовувати різноманітні проекти в галузі туризму, а також екології, спорту та культури. У межах єврорегіонів усуваються митні бар'єри і перешкоди для пересування робочої сили. Також діяльність єврорегіонів дає змогу залучити кошти ЄС через програми INTERREG, ЄІСП на їх розвиток.

Дослідження показують, що співпраця в рамках єврорегіонів може бути ефективним способом підвищення соціального та економічного розвитку [18]. Єврорегіони мають найбільш високий рівень інституалізації серед усіх форм регіонального ТКС на рівні місцевих органів влади. У європейській регіоналістиці можна простежити ототожнення транскордонної співпраці з єврорегіонами, що можна пояснити його особливою, пріоритетною роллю як форми ТКС [19].

На сучасному етапі в Європі налічується, за різними джерелами, понад 200 єврорегіонів та більш як 30 структур регіонального співробітництва. Сучасні єврорегіони утворюються, в основному, в результаті ендогенних процесів, тобто на базі власного регіонального потенціалу, а саме спільності території, суспільного капіталу, інституційної системи, а також власного культурного надбання.

З прийняттям 5 липня 2006 р. Європарламентом та Радою ЄС Регламенту №1082/2006 щодо *Європейських угруповань територіального співробітництва (ЄУТС)* в рамках ЄС виникла однойменна нова форма здійснення ТКС. Відповідно до Регламенту, ЄУТС – це угруповання, створені з метою полегшення та сприяння ТКС, транснаціональному та/чи міжрегіональному співробітництву між країнами-членами ЄС в цілях зміцнення економічного та соціального єднання. Загалом ЄУТС створюється для вирішення переважно точкових завдань внутрішніх транскордонних регіонів ЄС.

ЄУТС володіють правосуб'єктністю і є юридичними особами. В назві угруповань закладена територіальна співпраця, яка охоплює транскордонну, транснаціональну та/чи міжрегіональну співпрацю, тобто всі форми співпраці, передбачені програмами INTERREG III (А, В і С). Країни – не-члени ЄС можуть бути учасниками ЄУТС лише за умови, що участь у ньому беруть ще 2 країни – члени ЄС,

законодавство яких дозволяє участь 3 країн, та за умови розміщення штаб-квартири на території ЄС.

ЄУТС створюються насамперед для вирішення завдань, які належать до компетенції органів центральної влади. Ще однією їх особливістю є те, що членами таких угруповань можуть бути держави (насамперед це актуально для невеликих держав, таких як Люксембург). Крім держав, учасниками також можуть бути органи місцевої влади, об'єднання органів місцевої влади, а також будь-яка організація, яка регулюється публічним правом [13, с. 109].

Об'єднання єврорегіонального співробітництва (ОЄС) є ще однією новою формою ТКС, що створюється на основі Протоколу №3 до Мадридської конвенції стосовно ОЄС, прийнятого в Утрехті 16 листопада 2009 року. ОЄС є органом ТКС чи міжтериторіального співробітництва між територіальними громадами або властями двох або більше держав, державними чи приватними юридичними особами, прибутковими суб'єктами, заснованими у державах-членах, що діють у спільних суспільних інтересах, та асоціаціями органів влади, що належать до однієї чи більше вищезазначених категорій.

ОЄС створюються з метою просування, підтримки та розвитку співробітництва між його членами у сферах спільної компетенції та в межах повноважень, визначених внутрішнім законодавством зацікавлених держав, та є юридичною особою [20]. Повноваження ОЄС можуть різнитися від вирішення одиничних питань до загальних проблем ТКС залежно від масштабів діяльності, які покладає на учасників національне законодавство.

Нинішній етап розвитку ТКС характеризується все зростаючим економічним спрямуванням та використанням т. зв. нових організаційних форм співпраці – транскордонних кластерів, транскордонних промислових зон і парків, транскордонних партнерств тощо. Основною причиною їх формування є глобалізація і розширення міжнародної та транскордонної співпраці, в ході яких спостерігається тенденція відходу від ієрархічних структур управління. Перш ніж описати сутність та особливості цих форм ТКС, слід зупинитися на концепції транскордонної секторальної інтеграції як на теоретичній основі їх формування.

Транскордонну секторальну інтеграцію можна визначити як процес економічної інтеграції окремих галузей та секторів економіки, який відбувається у транскордонному просторі різних країн. Вона передбачає створення державою правових основ для підвищення ефективності використання внутрішнього потенціалу самими прикордонними територіями з метою посилення їх конкурентоспроможності, а отже, ліквідації відсталості, та вважається ефективним механізмом регіонального розвитку. Реалізація цієї концепції повинна була забезпечуватися «поетапним, виваженим «відкриванням» окремих регіонів, галузей, видів економічних відносин», а «в основі вибору об'єктів інтеграції повинна бути реальна чи потенційна конкурентоспроможність підприємств, галузей (підгалузей), територій на світових ринках» [21].

Суб'єктами транскордонної секторальної інтеграції є корпорації та міжфірмові об'єднання, які утворюють в межах транскордонних регіонів транскордонні об'єднання юридичних осіб та інші форми секторальної взаємодії. Розгляд основних властивостей секторальної інтеграції в межах транскордонного простору дозволяє зробити висновок, що вона повинна характеризуватися наявністю стійких зв'язків між її учасниками – суб'єктами діяльності на різних територіях. Другою властивістю даного виду інтеграції є самоорганізація, котра виникає з кооперації не тільки економічних суб'єктів різного рівня один з одним, але і з економічними інститутами, а також співпраці інститутів між собою.

У Стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 рр. була зазначена доцільність секторальної (галузевої) інтеграції. У цьому документі обумовлювалася необхідність поглиблення інтеграційних процесів між Україною та ЄС, зокрема на регіональному рівні, в енергетичній сфері, співробітництво у розвитку транспортно-комунікаційних мереж, в інформаційній сфері, а також у сфері високих технологій. Сприяння транскордонній інтеграції окремих секторів, розвитку відповідних бізнес-мереж на регіональному рівні через ТКС України та ЄС присвячений і Розділ 27 «Транскордонне і регіональне співробітництво» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, де закріплено зобов'язання сторін «сприяти зміцненню транскордонних та регіональних економічних і бізнес-мереж». В угоді

передбачається розширення обміну інформацією, багаторівневе управління та партнерство [22]. Сприяння розвитку секторальної співпраці бізнес-інституцій, зокрема торгових палат, розвитку малих і середніх підприємств та транскордонної торгівлі було також визначено як один із ключових напрямів підтримки сталого соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів у Стратегічному документі «Транскордонне співробітництво» Європейського інструменту сусідства й партнерства на 2007-2013 рр. [15].

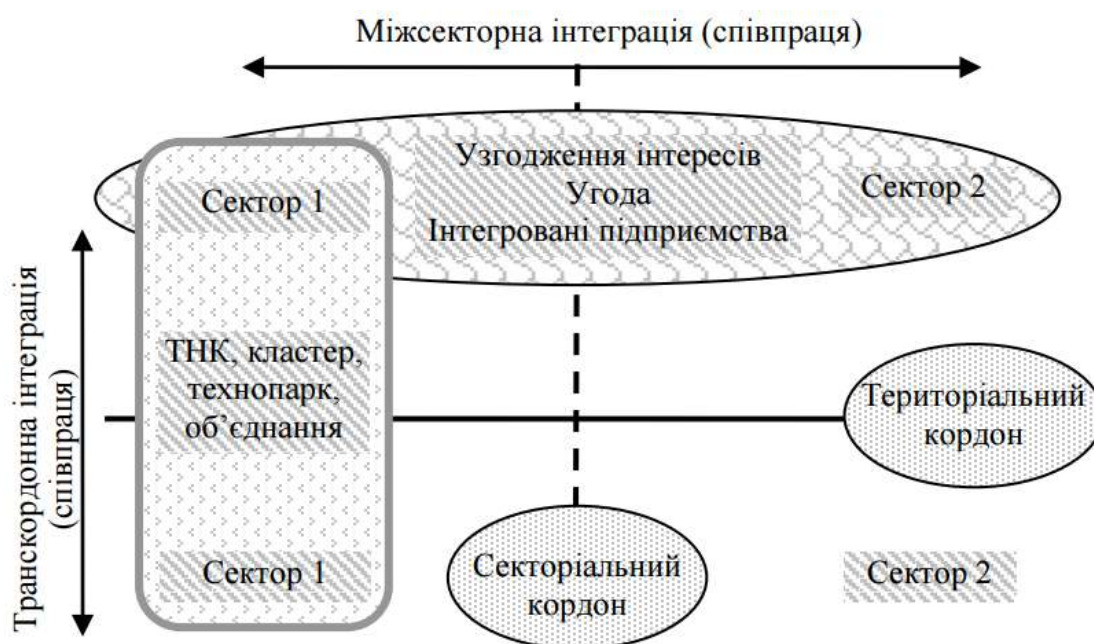

Рис. 1.2. Структура транскордонної секторальної інтеграції [23]

На рис. 1.2 представлена теоретична структура секторальної інтеграції як багаторівневого процесу, що зумовлено формами взаємодії на відповідних рівнях ієрархії. Тут зображені два сектори, або галузі національних (регіональних) економік – сектор 1 та сектор 2. Схематично показано, що підприємства сектору 1 абсолютно інтегровані між двома країнами, утворюючи в межах транскордонного простору спільні об'єднання – транскордонні кластери, ТНК, технопарки та інші форми кооперації. Як приклад можна навести інтегровані транскордонні кластери скла (Верхня Австрія, Баварія (Німеччина) та Богемія (Чехія)), текстилю (Нижня Австрія та Богемія (Чехія)), легкових автомобілів (Португалія та Іспанія) тощо [24].

Сектор 2 є умовно абсолютно неінтегрованим, і представлений як два автономні сектори, розділені міждержавним кордоном. Це сектори, які не інтегруються, не співпрацюють і не конкурують у транскордонному просторі, – наприклад, сектори та галузі закритих економік, а також ті, що перебувають під державним контролем з метою захисту національних інтересів, а також відсутність економічної кооперації при наявності заборонного митного тарифу («prohibitive tariff») та пільгових режимів транскордонної економічної діяльності. Між різними секторами може відбуватись т.зв. міжсекторальна інтеграція через формування інтегрованих підприємств, укладення угод та інших контактів з метою узгодження спільних інтересів. Як приклад – формування таких конгломератів, як «General Electric», «Virgin Group» та «Hitachi».

Транскордонна секторальна інтеграція шляхом об'єднання зусиль влади, бізнесу та інституцій (наукових, освітніх, громадських організацій) може бути умовою залучення ПІІ в межах транскордонних регіонів та прискореного взаємообміну товарами та послугами, капіталом, робочою силою [25]. На основі досвіду розвинених держав Європи та світу ключовою формою транскордонної секторальної інтеграції слід назвати кластери.

Транскордонний кластер являє собою групу територіально близьких, але розташованих в межах різних кордонів та співпрацюючих суб'єктів підприємництва, які на взаємній основі доповнюють і посилюють свої переваги. Тому транскордонні кластери можна визначити як групи незалежних компаній та асоційованих інституцій, які: географічно зосереджені у транскордонному регіоні, співпрацюють та конкурують; спеціалізуються у різних галузях, пов'язані спільними технологіями та навичками і взаємодоповнюють одна одну, що в кінцевому підсумку дає можливість отримання синергетичних та мережевих ефектів, дифузії знань та навиків [13].

Концепція кластерного розвитку, сформульована на початку 90-х років ХХ ст. Майклом Портером, набула широкого розповсюдження у світі. Особливістю транскордонних кластерів є те, що їх учасники розміщені у різних податкових, митних, законодавчих середовищах сусідніх країн, однак можуть мати спільні підприємства та організації, користуватися спільною інфраструктурою, і

функціонують, насамперед, на транскордонних ринках. Іншою особливістю транскордонних кластерів є те, що інтенсивність мережевих взаємодій у кластері обмежується наявністю кордону, який створює додаткові бар'єри для вільного руху товарів, робочої сили, капіталу. Саме транскордонні кластери стають основою формування торговельно-інвестиційних зон у транскордонному регіоні, включаються в процеси кластеризації і, незважаючи на наявність кордонів, отримують синергетичні ефекти на транскордонних ринках.

Транскордонні регіони країн-членів ЄС повною мірою включилися в процеси кластеризації і отримують синергетичні ефекти на транскордонних ринках [18]. І. Журба доводить, що транскордонні кластери можуть бути основою формування торговельно-інвестиційних зон у транскордонному регіоні. Інтеграція, об'єднання зусиль влади, бізнесу та інституцій (наукових, освітніх, громадських організацій) може бути умовою залучення на цю територію інвестицій та прискореного взаємообміну товарами та послугами, капіталом, робочою силою.

Таким чином, застосування механізму кластерної моделі дає можливість покращити інвестиційний клімат, сприяє об'єднанню природних, технологічних та інтелектуальних ресурсів, а також співпраці влади, бізнесу і громадськості в напрямі подолання економічної відсталості і забезпечення соціально-економічного розвитку транскордонного регіону.

Проблеми застосування кластерних моделей для налагодження коопераційних зв'язків і розвитку транскордонного підприємництва досліджуються не лише на академічному рівні окремих економічних шкіл, але й на рівні державного управління. Експерти Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) констатують необхідність комплексної підтримки з боку держави розвитку транскордонних кластерів [26, с. 24].

Формою ТКС є також *транскордонні промислові зони*. Промислова зона являє собою функціонально-спеціалізовану частину території міста, що включає об'єкти матеріального виробництва, комунального господарства, виробничої інфраструктури, науки та наукового обслуговування, підготовки кадрів, інші об'єкти невиробничої сфери, що обслуговують матеріальне й нематеріальне виробництво.

Розміщення промислової зони зумовлюється наявним вантажооборотом і «прив'язується» до найближчих залізничних станцій, річкових і морських портів. Характер виробничої бази визначає відстань промислової зони від зони проживання. До промислової зони зазвичай належать промислові підприємства й території, поєднані виробничою кооперацією, технологічною і транспортною інфраструктурою. У світі є значний досвід функціонування промислових зон, однак транскордонних – значно менший. Найбільше цю форму на своїх кордонах практикує Австрія.

Поруч із промисловими зонами можна зустріти іншу форму – *транскордонні промислові (індустріальні) парки*. Згідно із Законом України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 р. № 5018-VI, індустріальний парк – це облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої її учасники можуть здійснювати господарську діяльність у сфері промислового виробництва, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій. Закон виділяє також поняття транскордонного індустріального парку, під яким розуміється індустріальний парк, що створюється і функціонує на підставі міжнародного договору України [27].

Відмінність промислового парку від звичайної промислової зони полягає в наявності єдиної компанії-девелопера, що управляє землею, якою володіє та на якій розміщується парк. При цьому девелопер бере на себе всі витрати, пов'язані з підготовкою майданчика для подальшого розміщення на ньому промислових будівель, таких як заводи і склади: готує майданчик, отримує всі необхідні узгодження на архітектурний проект, підводить комунікації. Після цього запрошуються орендарі, які замовляють зведення будівель спеціально під свої потреби. Така схема дозволяє виробникам уникнути низки проблем, пов'язаних з отриманням необхідних узгоджень, «вибиванням» земельних ділянок тощо. Основними клієнтами промислових парків є малий і середній бізнес, підприємства-суміжники й закордонні компанії [1, с. 70].

Як справедливо зазначають Н. Мікула та В. Засадко, промислові парки і зони є важливим інструментом регіонального розвитку країн-членів ЄС. На їх території створюються інноваційні підприємства й нові робочі місця, реалізуються

інвестиційні проекти, відбувається підвищення якості людського капіталу тощо. Саме завдяки цьому відбувається перетворення периферійних областей з відносно відсталою економікою у високорозвинені регіони. Наприклад, у Франції така політика дала змогу забезпечити поширення наукових організацій у провінціях. Ефективність територіальних науково-промислових комплексів для розвитку науково-технічного прогресу в регіонах визначається тим, що в їх межах досягається оптимальна концентрація фінансових, людських, «мізкових», матеріальних ресурсів приватного та державного секторів, які забезпечують інтенсивне поширення й передачу науково-технічної інформації та взаємозабезпечення наукових і виробничих кадрів досвідом, крім того, полегшується координація між різними етапами інноваційного процесу тощо [28, с. 9].

На думку вітчизняних фахівців, поширеність індустріальних парків у світі обумовлена тим, що вони дозволяють:

- підвищувати інвестиційну активність в економіці, адже сама суть функціонування індустріальних парків полягає в залученні інвестицій, зазвичай, у виробництво високотехнологічної продукції. Крім того, додатковим джерелом інвестицій є держава, яка фінансує розвиток інфраструктури;

- залучати іноземних інвесторів з їхніми капіталом і технологіями в економіку країни завдяки наданню певних субсидій у спосіб, що не суперечить міжнародним нормам. Завдяки впровадженню індустріальних парків держава отримує легітимну можливість (з погляду норм і правил СОТ) субсидіювати інвестиційну діяльність, знижуючи реальні витрати бізнесу, що створює інвестиційний клімат, привабливий для іноземних інвесторів;

- економічно, екологічно й естетично структурувати населені пункти, прибравши з міст промислове виробництво. Концентрація останнього на обмежених площах поза межами житлових, історико-культурних і рекреаційних територій не лише робить економіку громади більш ефективною через зниження трансакційних витрат, але й дозволяє підвищити якість життя й екологічний стан у відповідному населеному пункті. Для України, міста якої є конгломератом із житлових масивів та екологічно шкідливих підприємств, цей аспект є вкрай важливим [29].

Індустріальні парки й зони є не лише випробуваним методом стимулювання високотехнологічних виробництв, але й дієвим засобом відродження економічно менш розвинених територій. Вони дозволяють частково розвантажити інвестора нового проекту від витрат на інфраструктуру: вибору та оформлення земельної ділянки, облаштування території й інженерних мереж, вивезення сміття, обслуговування залізничних колій тощо, тобто умовно-постійних непрофільних затрат стартапу нового бізнес-проекту, які можуть бути доволі значними, особливо з урахуванням бюрократичних процедур.

Окреслені механізми можуть достатньо ефективно застосовуватися в межах транскордонних регіонів, забезпечуючи використання можливостей трансферу технологій, реалізації інвестиційних проектів і поширення інновацій між прикордонними територіями сусідніх держав. Зокрема, у транскордонних регіонах між Україною та ЄС саме через індустріальні парки може відбуватися найбільш ефективна передача управлінських і виробничих технологій із країн-членів ЄС в українські регіони, а також вирішуватися проблема тимчасового працевлаштування (трудової міграції) в певних секторах економіки [30].

Ще однією організаційною формою ТКС можна назвати *транскордонне партнерство*. Метою його створення є охорона здоров'я, розвиток фізичної культури та спорту, задоволення духовних та інших нематеріальних потреб, охорона прав і законних інтересів громадян та організацій, залагодження конфліктів і надання юридичної допомоги, а також інші цілі, спрямовані на досягнення суспільних благ. Головною особливістю партнерств є прагнення сторін на основі об'єднання навичок і певних ресурсів досягти того, що вони не можуть робити поодиночі. Необхідними умовами для такої співпраці є спільне бачення її цілей. Найбільш яскравим прикладом партнерства, на основі якого можна дослідити процедуру організації та функціонування партнерств у світі, є мережа партнерств під егідою EURES (Європейська служби зайнятості). Станом на січень 2018 р. в Європі функціонує 19 транскордонних партнерств за участю 18 країн. Їх метою є задоволення потреби в інформації й забезпечення трудової мобільності в транскордонних регіонах. Усі партнерства об'єднують служби зайнятості та професійної підготовки, організації

роботодавців і профспілок, місцеві органи влади та інші установи, що займаються питаннями зайнятості і професійної підготовки.

Набутий європейський та світовий досвід функціонування та організаційно-інституційного забезпечення транскордонних регіонів може активно використовуватися на сучасному етапі європейської інтеграції України. Насамперед це стосується адаптації на вітчизняному ґрунті нових форм ТКС з метою пришвидшення соціально-економічного розвитку прикордонних територій України [1, с. 87].

Якщо розглядати ТКС як процес, то функції його учасників можна представити за трьохрівневою схемою. Державні та місцеві органи влади, а також міжнародні організації забезпечують нормативну та договірну базу соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів. Договірні органи співробітництва, транскордонні кластери, промислові зони та парки формують мережі співпраці, реалізують транскордонні проекти, сприяючи інтеграції на локальному рівні. Фізичні та юридичні особи, їх об'єднання, спільні транскордонні підприємства, ТНК та інші суб'єкти ТКС налагоджують безпосередні контакти. При цьому всі учасники співпраці підтримують постійну організаційну та інформаційну взаємодію з метою ефективного соціально-економічного розвитку транскордонного регіону (рис. 1.3).

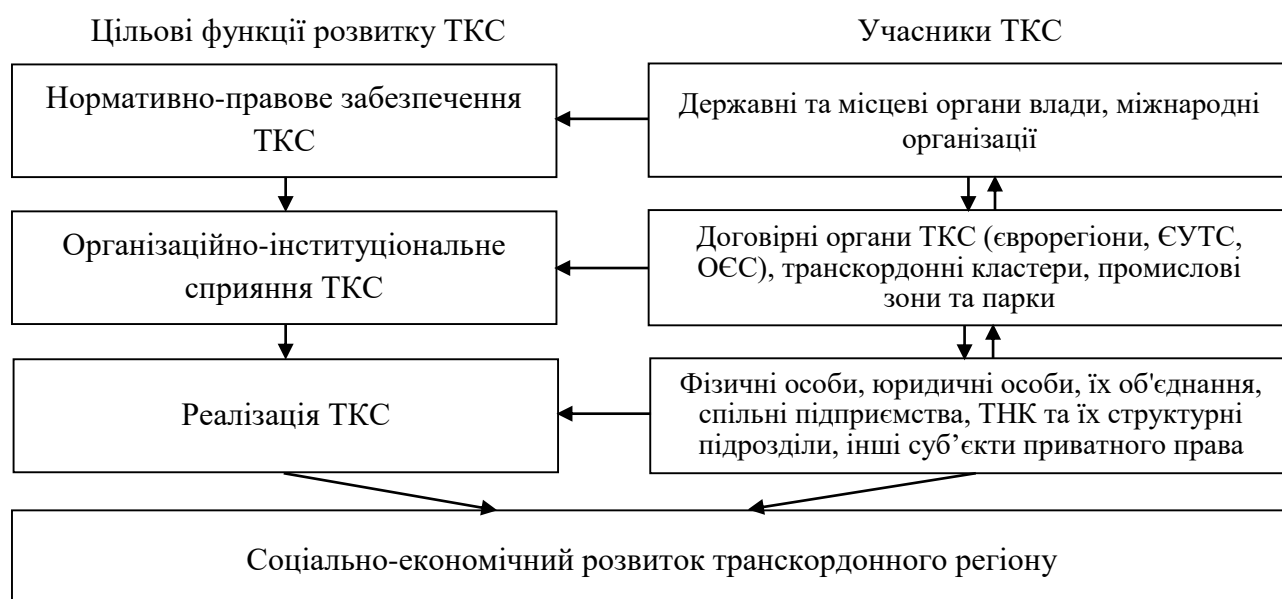

Рис. 1.3. Компонентно-функціональна структура соціально-економічного розвитку транскордонного регіону

У цілому Н. Мікула відзначає значний потенціал різних організаційних механізмів ТКС у контексті їх впливу на життєдіяльність окремого домашнього господарства, малого і середнього бізнесу та в цілому на економічну систему прикордонних територій, а отже, і держави [7, с. 89]. Так, економічний успіх південних провінцій Китаю, починаючи з 80-х років ХХ ст., примножувався переважно завдяки високоефективним транскордонним альянсам малих та середніх підприємств (МСП) та спільних підприємств континентального Китаю та Гонконгу. У країнах Європи також розвивалися численні транскордонні і більш широкі міжнародні партнерські структури, у які були зокрема залучені, з одного боку, німецькі та австрійські МСП, а з другого, – МСП Польщі, Угорщини та Чеської Республіки, або ж МСП Греції, з одного боку, та Болгарії – з другого [31]. Розвиток ТКС також має перспективу сприяння ефективним трансформаціям у регіонах України, які беруть у ньому участь.

1.2. Сутність та значення соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва

ТКС за своєю суттю є керованим процесом зі створення зв'язків та договірних відносин у транскордонному просторі з метою пошуку шляхів вирішення спільних проблем, а також більш ефективного використання інтегрального (природно-ресурсного, трудового, виробничого, наукового, інтелектуального, інформаційного, інноваційного тощо) потенціалу територій і підвищення життєвого рівня населення. Це співробітництво можна розглядати як складний та багатогранний процес, що зумовлює необхідність проведення систематизованої та багаторівневої оцінки ефективності його реалізації, яка впливає на соціальне та економічне середовище у транскордонному регіоні.

Окремими складовими комплексної соціально-економічної ефективності ТКС є його соціальна і економічна ефективність.

Соціальна ефективність ТКС – це відповідність результатів ТКС основним соціальним потребам, цілям населення транскордонного регіону. Соціально ефективним є ТКС, яке забезпечує соціальний розвиток залучених до нього територій, покращення умов життя населення транскордонного регіону, сприяння активізації всіх соціальних сил на даній території.

Економічна ефективність ТКС – це його результативність, отримана шляхом зіставлення матеріальних та нематеріальних затрат, впроваджених заходів та одержаного економічного результату від реалізації ТКС. Економічно ефективно здійснення ТКС полягає в тому, що всі учасники співпраці (безпосередні контрагенти, інститути організаційного забезпечення ТКС, а також населення регіону) прагнуть до найвищої ефективності. Для цього вони максимізують вигоди від співробітництва і мінімізують витрати, насамперед трансакційні [32].

Таким чином, *соціально-економічну ефективність ТКС* можна визначати певний рівень результативності, виражений у співвідношенні корисних соціально-економічних результатів ТКС та використаних на його забезпечення ресурсів. За належного і раціонального організаційно-інституціонального забезпечення ТКС може зробити суттєвий внесок у підвищення рівня соціально-економічного розвитку транскордонного регіону.

ТКС є складним та багатограним процесом міжнародних відносин, що зумовлює потребу у розробці теоретико-методичних основ оцінювання ефективності його реалізації. Для здійснення аналізу впливу ТКС на соціально-економічний розвиток транскордонного регіону насамперед слід визначити стратегічні цілі транскордонної співпраці.

Першою стратегічною ціллю ТКС, що визначає його роль у соціально-економічному розвитку регіону, можна виділити *транскордонну конвергенцію*. Під конвергенцією в економічній літературі розуміють два аспекти інтеграційного процесу. По-перше, у широкому розумінні, конвергенцію визначають як якісне зближення економічних структур і систем країн або регіонів. По-друге, існує більш вузьке визначення конвергенції – зближення економічних показників регіонів або країн, і дивергенції як розходження цих показників [33].

Ця ціль визначається розширенням взаємозв'язків господарюючих суб'єктів у спільному використанні ресурсів, зближенням рівнів соціально-економічного розвитку учасників ТКС, а також нівелюванням кордонів та зміцненням конкурентоспроможності транскордонного регіону як цілісного утворення. Вона виступає визначальним фактором реалізації інтеграційного потенціалу транскордонних регіонів. Політика конвергенції, основною метою якої є вирівнювання диспропорцій між регіонами та країнами і підтримка менш розвинених регіонів, завжди була важливою в системі регулювання ЄС. Особливо це проглядається у регіональній політиці ЄС щодо розвитку ТКС, яке визначено одним із базових серед пріоритетних напрямів регіонального розвитку на перспективу до 2020 р. [34, 35].

Безпосередній вплив ТКС на соціально-економічний розвиток транскордонних регіонів Європи можна охарактеризувати як перетворення негативних рис їх периферійності на переваги [36]. На думку Л. Корольчук, зближення показників рівня життя населення та рівня розвитку економіки прикордонних регіонів, що утворюють транскордонний регіон, має великий вплив на процеси активізації ТКС:

- зближення показників якості життя населення транскордонного регіону допомагає уникнути міграційних проблем, пов'язаних з пошуком вищого заробітку, сприяє рівновазі попиту та пропозиції на ринку праці транскордонного регіону та підвищенню продуктивності праці;

- конвергенція економічних показників лягає в основу покращення умов підприємницької діяльності в межах транскордонного регіону, оздоровлення інвестиційного клімату, налагодження та розбудови спільної виробничої, соціальної та транспортної інфраструктури [37].

В. Пила та О. Чмир вказують на інтеграційний фактор регіональної політики ТКС, пов'язуючи його зі ступенем відкритості зовнішнім зв'язкам регіону, характером залученості в інтеграційні процеси, місцем у поділі праці та стратегією держави [38, с. 161].

Ефект конвергенції при ТКС дає можливість підвищити роль транскордонного регіону як цілісного утворення на кордонах з ЄС. Як вважають представники

Асоціації європейських прикордонних регіонів, ТКС приносить так звану «додану вартість» у розвиток громад і регіонів. Таким чином воно сприяє подоланню негативних наслідків, які виникли на прикордонних територіях через їх розташування на національних окраїнах держав Центрально-Східної Європи, і має на меті покращення умов життя населення.

С. Гакман вважає, що ТКС як інструмент регіональної політики дає можливість для розвитку регіонам, що знаходяться далеко від центру і мають менше фінансування. Через втілення програм транскордонної співпраці та набуття досвіду, який згодом зможе реалізовуватися на території всієї України, впроваджується «м'яка форма інтеграції до ЄС» [39].

Динаміка розвитку ТКС переконливо свідчить про значну його активізацію, обумовлену реалізацією мети загальноєвропейського значення – «розмивання» кордонів між країнами-членами ЄС і вирівнювання диспропорцій розвитку центральних та периферійних регіонів у кожній з країн [40]. На думку Є. Кіш, формування європейського рівня ТКС є наразі чи не єдиним прагматичним жестом чи цілком реальним сегментом співпраці, який пропонує ЄС Україні [41].

У дослідженнях, що вивчають питання регіональної інтеграції, виокремлюють такі ефекти конвергенції в межах економічного об'єднання:

- торгові ефекти: зменшення економічної відстані внаслідок усунення торгових обмежень, розвитку торгової інфраструктури та узгодження стандартів якості;
- ефекти спільного ринку: вдосконалення виробництва, збільшення продуктивності та цінової конкуренції;
- рух факторів виробництва: зростання обсягів залучених прямих іноземних інвестицій, міграція робочої сили до ЄС;
- втрати від інтеграції: зменшення тарифних надходжень до державного бюджету, зростання рівня цін (для країн-членів ЄС – уповільнення динаміки залучення інвестицій) [42].

Отже, ціль ТКС транскордонної конвергенції дає підстави для зближення стандартів та рівня життя у суміжних прикордонних регіонах і нівелювання кордонів в межах транскордонного регіону як цілісного утворення.

Не менш важливою є друга стратегічна ціль ТКС – *структурна трансформація*, яка базується на зміні моделі регіонального соціально-економічного розвитку у прикордонних регіонах-учасниках співпраці, застосуванні принципів субсидіарності і децентралізації, адаптуванні ефективних практик управління та розвитку громадянського суспільства, а також реалізації транскордонних програм співпраці з ефективним використанням фінансових ресурсів програм допомоги ТКС. Ця ціль у нормативних документах Європейської Комісії називається «Регіональна конкурентоспроможність та підвищення рівня зайнятості населення» і передбачає підтримку регіонів щодо економічних змін промислового сектору, міських і сільських територій, посилюючи їхню конкурентну спроможність і привабливість, допомагаючи населенню пристосуватися до економічних змін. Політика ЄС за посередництва державних програм сконцентрована переважно на посилення конкурентоспроможності через реалізацію стратегій, що стосуються інновацій, продуктивності, поліпшення доступу до світових послуг, а також охорони довкілля і попередження ризиків [43].

У Програмі розвитку єврорегіонів, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2002 р. №587 та котра згодом втратила чинність, підтримка ТКС прикордонних регіонів була названа інструментом соціально-економічного розвитку регіонів та пом'якшення територіальних диспропорцій [44].

Сучасна регіональна політика «здебільшого має орієнтуватися не на міжрегіональний розподіл, а на мобілізацію місцевого потенціалу та ресурсів» [7, с. 28], тому місце міжнародного співробітництва регіонів у регіональному розвитку визначається його здатністю до активізації та ефективного використання існуючого потенціалу співпрацюючих регіонів. ТКС по суті є чинником, який сприяє об'єднанню потенційних можливостей для вирішення спільних проблем та завдань просторового розвитку у транскордонному регіоні, інструментом для розвитку всіх секторів прикордонної місцевої та регіональної влади в Європі і на сучасному етапі введене в різні аспекти повсякденного життя.

Ця стратегічна ціль виступає визначальним фактором реалізації соціально-економічного потенціалу транскордонних регіонів. Структурна трансформація у даному сенсі полягає у структурній зміні інвестиційних, інноваційних,

інфраструктурних, соціальних, екологічних та підприємницьких аспектів життя транскордонного регіону на основі поглиблення взаємодії між учасниками ТКС по обидва боки кордону.

Окремі аспекти цілі структурної трансформації у ТКС широко досліджені та описані вітчизняними й зарубіжними вченими (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Наукові підходи до визначення аспектів структурної трансформації у ТКС [45]

Напрямок структурної трансформації у ТКС	Вчені
Інвестиційний	П. Беленький, В. Шевченко-Марсель, О. Другов
Інноваційний	Н. Гомольська, О. Дейнека, М. Максимчук, Є. Матвеев
Підприємницький	А. Сищук, В. Третьак, С. Пирожков, Д. Прейгер, І. Малярчук
Соціальний	А. Сіденко
Інфраструктурний	Н. Мікула, Р. Федан, О. Братута
Екологічний	З. Герасимчук, М. Глядіна

Структурна трансформація полягає також у запозиченні цінностей та досвіду (насамперед самоврядування) від більш розвинених країн-членів ЄС. ТКС є одним із найбільш наближених процесів до окремого громадянина, до всіх сфер його життєдіяльності у транскордонному регіоні. На основі цих відносин можна випробовувати та адаптувати всі нові механізми та інструменти впливу на соціально-економічне, політичне, екологічне, культурно-освітнє та духовне життя населення, адаптуючи їх з більш розвинутого соціального середовища з відповідним дотриманням технології адаптації та обраної мети.

Таким чином визначається ще одна роль ТКС як «полігону» для випробовування та адаптації європейського законодавства, інструментарію підвищення ролі регіонів, впровадження механізмів фінансової підтримки. Ця роль була широко використана країнами Центрально-Східної Європи в процесі інтеграції на основі впровадження міжтериторіального та ТКС. Як зазначив Р. Капелюшніков, у цих країн був ще один значний стимул, який підтримувався практично усіма політичними силами, –

повернення у Європу, швидшу інтеграцію до основних європейських інститутів. Вимога гармонізації законодавства з законодавством ЄС залишала їм менше можливостей для інституціональних імпровізацій і заставляла виявляти більшу послідовність і жорсткість при відбудові механізмів, що покликані захищати нові «правила гри» [46].

Слід зазначити, що обидві стратегічні цілі ТКС тісно взаємопов'язані: структурна трансформація визначає внутрішній аспект розвитку прикордонних регіонів-учасників ТКС, а транскордонна конвергенція зовнішній (рис. 1.4).

Можна зробити висновок, що в умовах поглиблення ТКС транскордонні регіони отримують конкурентні переваги, використання яких здатне призвести до нарощення своїх можливостей в економічній, інноваційній, інвестиційній, екологічній чи соціальній сферах при реалізації їх інтеграційного потенціалу. Як наслідок, спостерігатиметься максимальне зближення суміжних прикордонних територій та реалізація інтеграційного потенціалу транскордонних регіонів, що сприятиме реалізації євроінтеграційного курсу та підвищенню рівня соціально-економічного розвитку регіону загалом.

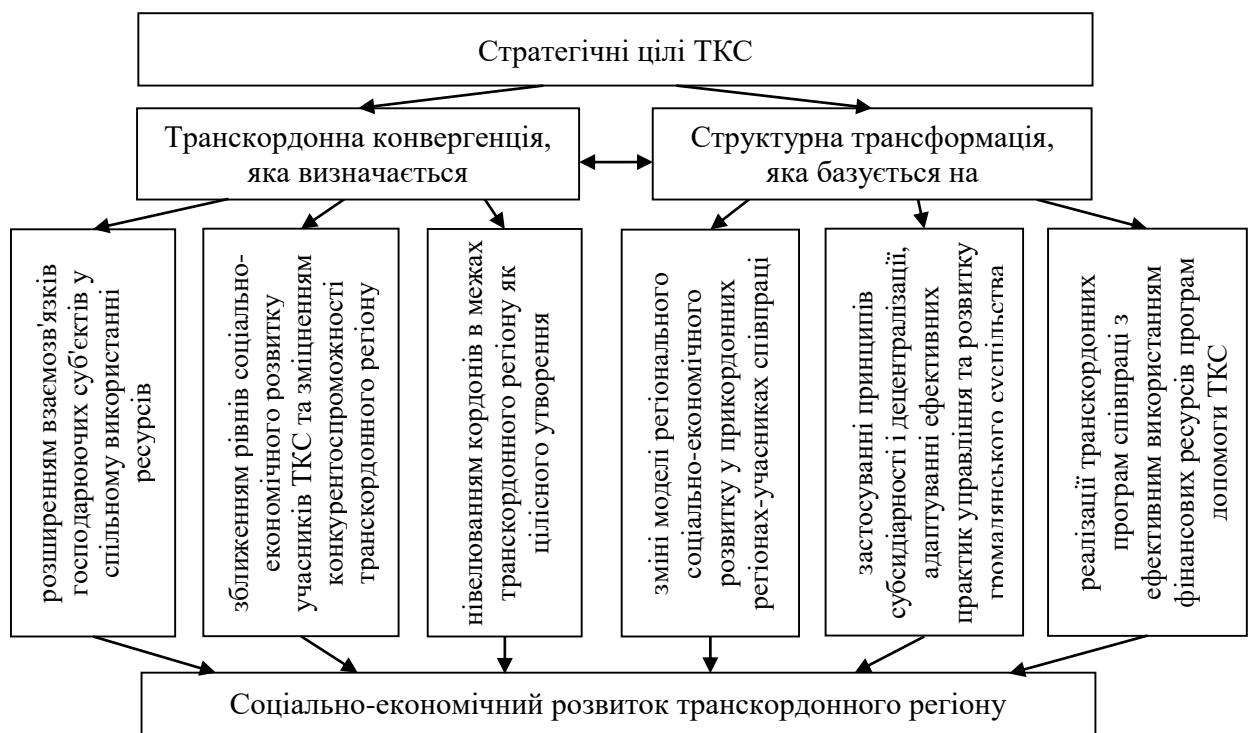

Рис. 1.4. Декомпозиція стратегічних цілей ТКС

Отже, зміст соціально-економічної ефективності ТКС визначається його здатністю до прискорення процесів конвергенції життєвого рівня населення

транскордонних регіонів, мобілізації та ефективного використання спільного ресурсного потенціалу, підтримки стабільного розвитку і відкриття перспективи економічної інтеграції.

Однак розвиток ТКС приносить не тільки додаткові можливості, але і ризики для соціально-економічного розвитку транскордонного регіону. Недовикористання можливостей та обліку ризиків ТКС пояснюється цілим комплексом причин, обумовлених недостатньою ефективністю дій регіональних і місцевих властей, які повинні відповідати за те, щоб ТКС здійснювалося в інтересах населення прикордонного регіону [47].

Формування методики оцінки соціально-економічної ефективності ТКС було предметом наукових розробок цілого ряду вітчизняних вчених. Аналіз їх напрацювань показує, що на сучасному етапі не існує єдиного підходу до визначення ефективності ТКС та не сформована методична база її оцінки. Не сформована загальноприйнята методика оцінки ефективності ТКС і серед зарубіжних дослідників [48].

На державному рівні в Україні існує методика оцінки проектів, що можуть бути включені до державної програми розвитку ТКС. Відповідно до Постанови КМУ «Про затвердження Положення про порядок проведення конкурсного відбору проектів (програм) ТКС, які можуть бути включені до державної програми розвитку ТКС», визначаються кількісні показники основних критеріїв та затверджується методика оцінки проекту співробітництва. Основними критеріями конкурсного відбору проектів ТКС є:

- економічна ефективність;
- інноваційна спрямованість;
- поліпшення інвестиційної привабливості регіону;
- підвищення рівня зайнятості населення в регіоні;
- сприяння розвитку людського потенціалу;
- вартість проекту співробітництва;
- тривалість реалізації проекту співробітництва [49].

У затверженому в рамках Європейського Інструменту Сусідства та Партнерства (ЄІСП) Стратегічному документі «Транскордонне співробітництво» на 2007-2013 рр.,

який регламентував фінансову і технічну співпрацю ЄС і України щодо розвитку ТКС і був згодом замінений аналогічною програмою на період 2014-2020 рр., для оцінки впливу імплементації програм ТКС на соціально-економічний розвиток використовувалися наступні показники:

- регіональний економічний розвиток (ВВП на душу населення, заробітна плата, кількість створених підприємств/запроваджених економічних ініціатив);
- регіональна торгівля (обмін товарами, документація щодо транскордонного ринку праці);
- соціальний розвиток (зайнятість, соціальний захист, охорона здоров'я) [15].

Оцінку ефективності окремих соціально-економічних аспектів ТКС також здійснював ряд вчених і наукових інститутів. Як стверджував Н. Межевич (2003 р.), повне уявлення про ефективність функціонування системи ТКС можна скласти лише на основі аналізу десятків показників, більшість яких не піддається традиційній статистиці. Саме тому в якості ключових для статистичного аналізу ним пропонувалося використовувати ті показники, які офіційно обчислюються управліннями статистики:

- валовий регіональний продукт (ВРП);
- обсяг зовнішньоторговельного обороту регіону [50].

Щоправда, дана методика видається застарілою і надто спрощеною для комплексної оцінки ефективності ТКС, адже оцінює тільки економічний аспект – показник зовнішньої торгівлі регіону.

Як зазначала Н. Мікула (2004 р.), оцінка ТКС не може бути проведена прямими методами. Як непрямі методи оцінки ефективності вона пропонує використовувати показники транскордонної торгівлі, взаємної зовнішньої торгівлі та інвестиційної діяльності, обсяги фінансової підтримки з міжнародних фондів та структур, суспільні ефекти від реалізації заходів та транскордонних проектів тощо [7, с. 208]. На основі пропозицій вченої можна виділити чотири непрямі напрями оцінки результатів ТКС у соціально-економічному розвитку:

- 1) транскордонна торгівля;

- 2) розвиток зовнішньоекономічної діяльності прикордонних регіонів-учасників ТКС;
- 3) реалізація спільних проектів у транскордонних регіонах, у тому числі за фінансовою підтримкою міжнародних фінансових організацій за програмами ЄІСП, INTERREG, Канадської організації міжнародного розвитку, Карпатського Фонду, Фонду DFID (Великобританія);
- 4) стан комунікаційної та прикордонної інфраструктури в прикордонних регіонах суміжних держав.

Базою для дослідження ТКС Н. Мікула вважає транскордонний регіон, який слід досліджувати за трьохрівневою схемою на основі таких характеристик: основні системні аспекти регіону, підсистеми регіону, процеси та стадії формування і розвитку регіону. У той же час Л. Корольчук зазначає, що дослідження ТКС слід здійснювати не лише на локальному, регіональному, а й на загальноєвропейському рівнях [51].

Наступна методика, запропонована Т. Терещенко (2006 р.) [52], базується на принципі багаторівневості та передбачає проведення оцінки на мікро-, мезо- та макрорівнях. На мікрорівні проводиться оцінка результатів реалізації конкретних проектів, програм, заходів єврорегіонального співробітництва в залежності від сфери діяльності. На мезорівні відбувається збір та зведення у єдиний масив інформації про результати реалізованих проектів, розрахунок показників, оцінка місця ТКС у вирішенні проблем регіонів, аналіз отриманих результатів у динаміці. На макрорівні проводиться сукупна оцінка ТКС прикордонних регіонів у цілому у державі, визначення його місця у вирішенні регіональних проблем на загальнодержавному рівні, узагальнення та порівняння отриманих результатів, прийняття рішень щодо підтримки та подальшого розвитку цього виду співробітництва.

У якості оціночних показників використовується сукупність економічних, соціальних, екологічних, інфраструктурних, культурно-освітніх та інших результатів прикордонних областей, які відображають наслідки реалізації проектів та програм на певній території у визначений період часу. Для оцінки єврорегіонального співробітництва запропоновано визначати показники таким чином: для абсолютних – як сумарні по прикордонних адміністративно-територіальних одиницях, що входять

до складу єврорегіону; для середніх – залежно від економічного та математичного змісту показника. Слід зазначити, що ця методика концептуально може бути пристосована до завдань оцінки ТКС, проте використовувані в її межах показники є досить загальними, неконкретизованими і відображають, насамперед, рівень соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, а не вплив на нього ТКС.

Наступне дослідження було проведене у 2008 р. О. Лютак, яка здійснила комплексну оцінку «інтеграційного потенціалу транскордонного регіону» на базі інвестиційної, інноваційної, інфраструктурної, соціальної, екологічної та підприємницької складових, кожна із яких також включала у себе по три-чотири показники. Таким чином, загальна кількість показників для кожного регіону досягла 20. Серед системи із двадцяти показників для визначення інтеграційного потенціалу, які пропонує О. Лютак для кожного регіону, знаходяться такі як питома вага фінансування розроблених проєктів науковцями транскордонного регіону до загальної кількості фінансованих програм у прикордонному регіоні, або питома вага створених спільних підприємств з транскордонним партнером до загальної їх кількості у регіоні. Розрахунок вагомості кожної складової інтеграційного потенціалу у загальній структурі відбувався методом вагових коефіцієнтів (на основі бальної оцінки показників) [45].

На думку автора, дана методика є комплексною, і враховує для оцінки потенціалу ТКС зовнішньоторговельний, інвестиційний аспекти, міжнародну грантову допомогу. У той же час, вона виявилася достатньо складною для практичного використання. Зокрема, сумнівною видається перспектива збору двадцяти рядів даних для кожного регіону, для обчислення яких також потрібні, по-перше, показники питомої ваги (тобто, додаткові ряди даних), а по-друге, достовірні статистичні дані. Тож кожен із цих показників з методологічних причин є більше теоретичним, ніж практичним для оцінки перспективності або результативності здійснення ТКС, адже подібні дані відсутні у регіональних статистичних органах. Також суб'єктивною залишається бальна оцінка вагомості кожного показника (інвестиційна складова 0,3; інноваційна складова 0,3; соціальна складова 0,25; екологічна складова 0,15), а також механізм отримання коефіцієнтів «інтеграційного потенціалу регіонів» та їх інтерпретація.

Результати дослідження О. Лютак свідчать, що для ТКС України найбільш конкурентоспроможними є Одеська, Львівська та Закарпатська області. Вчена відзначила «високий рівень розвитку ТКС за участю цих областей». Проте наскільки реально ефективним є ТКС за участю регіонів України (не порівнюючи їх один із одним), залишається під питанням. Адже в умовах України не можна однозначно стверджувати про високу ефективність ТКС.

Вчені із НІСД у 2008 р. за допомогою методу огортаючих даних ДЕА провели оцінку ефективності ТКС на прикордонні Польщі, Білорусі та України, визначивши коефіцієнт ефективності (k) для ТКС регіонів. За даними оцінки, показник k склав для різних регіонів від 0,74 до 1. Як «вхід» для економічної моделі було використано кількість транскордонних проектів, реалізованих в рамках програми «Польща-Білорусь-Україна», обсяг їх фінансування, зовнішньоторговельний оборот регіону з двома сусідніми країнами, обсяг залучених інвестицій з двох сусідніх держав, а як «вихід» – ВРП. Максимальна ефективність ТКС (на рівні 1, тобто 100%) була введена для Мазовецького воєводства (Польща), Брестської (Білорусь) і Закарпатської областей. На думку автора, у цьому і є недолік даної моделі, адже «коефіцієнт ефективності k » є певним абстрактним ендогенним показником, який не дає можливість оцінити реальну, порівняльну ефективність ТКС даного регіону. Прирівнювання ефективності ТКС Закарпатської і Брестської областей та Мазовецького воєводства до 100% виглядає дещо нереальним, адже по-перше, цей показник є ідеально теоретичним, а по-друге, ці регіони явно не є лідерами ТКС у європейському вимірі. Модель не дає можливості порівняти ці високі показники ефективності із ТКС інших регіонів, зокрема, Центральної і Західної Європи [53].

У 2010 р. І. Школа та Б. Короп здійснили систематизацію існуючих на той момент методичних підходів щодо оцінки ТКС та запропонували здійснювати аналіз та оцінку реалізації ТКС у п'ять етапів:

- 1) визначення мети, об'єкта, предмета та завдань аналізу;
- 2) обрання форм ТКС для проведення дослідження;
- 3) проведення аналізу по кожній із обраних форм;
- 4) визначення впливу ТКС на соціально-економічний розвиток;

5) підведення підсумків, визначення проблем та перспектив розвитку ТКС.

Показники дослідження ТКС включають в себе загальні статистичні дані, показники, що стосуються соціально-економічного та екологічного розвитку транскордонного регіону, аспект заходів (проектів) у різних сферах співробітництва та рівень розвитку прикордонної інфраструктури [54]. Слід зазначити, що ця методика є синтетичною та достатньо комплексною, проте її використання зазначеної методики потребує отримання та обробки значного масиву даних і, як наслідок, відповідної системи інформаційного забезпечення: відомості органів місцевої влади і самоврядування, органів управління ТКС, головних управлінь статистики у регіонах-учасниках, підприємств-учасників співробітництва. Відтак, при її застосуванні виникатимуть специфічні потреби у статистичній інформації, яка повинна базуватися на точних та інформативних спільних даних.

У 2011 р. О. Демедюк провів дослідження «конвергенції механізмів підвищення конкурентоспроможності» в українсько-словацькому транскордонному регіоні, використавши метод часових рядів. Вчений порівняв показники ВРП на душу населення та середнього рівня заробітної плати в українсько-словацькому транскордонному регіоні (між краями Кошице та Пряшів Словаччини і Закарпатською областю України). На основі порівняльного аналізу динаміки даних показників було виявлено значні розбіжності у рівнях розвитку прикордонних регіонів по обидва боки кордону. Тим не менше, автором не було запропоновано математичної моделі дослідження транскордонної регіональної конвергенції [55, с. 61-69].

В. Бідак та С. Цапок здійснили у 2011 р. дослідження перспективи конвергенції трудових ресурсів потенціалу населення областей Карпатського регіону. У їх роботі було здійснено порівняння рівнів зареєстрованого безробіття (а також безробіття за даними МОП) між областями Карпатського регіону на основі таблиць часових рядів. За даними дослідження, області регіону (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька) відзначаються недостатньою конвергенцією трудових ресурсів потенціалу, що значною мірою пов'язано з одним із найнижчих рівнів незайнятості населення працездатного віку в масштабах України. Водночас, у даній роботі не було запропоновано прийнятних наукових інструментів дослідження конвергенції рівнів

транскордонного безробіття. Основний метод, використаний авторами, був описовий, без застосування методів моделювання чи теоретичного пізнання [55, с. 158-164].

Вчена О. Рогова також запропонувала методику діагностики ефективності функціонування регіональних економічних систем та розвитку єврорегіонального співробітництва (2013 р.). На її думку, для оцінки рівня єврорегіонального співробітництва необхідно, насамперед, досліджувати окремо діяльність у цьому напрямку публічного та приватного сектора. Вчена запропонувала для оцінки рівня ТКС публічного сектора використовувати показники двох типів: коефіцієнт участі органів влади (бюджетних установ) у єврорегіональному співробітництві, та їхнє ресурсне забезпечення. Для оцінки рівня єврорегіонального співробітництва приватного сектора пропонується використовувати наступні показники: коефіцієнт участі приватного сектору у єврорегіональній торгівлі; коефіцієнт участі приватного сектору у єврорегіональному інвестуванні; коефіцієнт єврорегіональної торгівлі; обсяг єврорегіонального інвестування [56]. За словами О. Рогової, інформаційною базою для проведення такої оцінки слугуватимуть узагальнені дані звітів місцевих органів влади щодо єврорегіонального співробітництва та статистичні джерела, у т.ч. митні дані щодо переміщення товарів у прикордонних регіонах. Для розрахунку певних показників необхідно використовувати також експертні оцінки. Відповідно, для забезпечення співставності визначених показників для кожного сектору необхідно представити їх у вигляді узагальненої бальної оцінки.

На мою думку, позитивною стороною цієї методики є врахування участі обох секторів – публічного та приватного – у ТКС, а також спроба оцінки транскордонної торгівлі та інвестиційної діяльності. З другого боку, ряд показників не є реальними індикаторами ефективності ТКС: зокрема, «кількість суб'єктів, які беруть участь» у співпраці, торгівлі та інвестуванні не відображає сутність та обсяги цієї діяльності. В умовах ТКС обсяги торгівлі і інвестицій можуть бути незначними попри велику кількість учасників, а існування великої кількості органів та інститутів ТКС не свідчить про його активність і ефективність. Тому ці критерії мають радше інформаційний характер. По-друге, суб'єктивною залишається бальна оцінка вагомості показників.

У 2015 р. інший український науковець, Я. Калат, запропонував власну методику «оцінки потенціалу розвитку прикордонних регіонів України», учасників єврорегіонів. Він розрахував інтегральний індекс оцінки потенціалу прикордонних регіонів на основі методики визначення еталонних значень, розрахунку стандартизованих часткових індексів і середніх індексів по кожній з шести груп показників. Це такі показники (всього 21 індикатор):

- 1) природно-ресурсного потенціалу (три індикатори);
- 2) оптимального розміщення населення (три індикатори);
- 3) природного руху населення (чотири індикатори);
- 4) стану трудових ресурсів (три індикатори);
- 5) рівня розвитку економіки (шість індикаторів);
- 6) забезпечення транскордонною інфраструктурою (два індикатори).

Регіони з вищим значенням показника загального інтегрального індексу мали більший потенціал для розвитку єврорегіонального співробітництва. Відповідно до здійснених вченим розрахунків, стан соціально-економічного розвитку у прикордонних регіонів виявився приблизно однаковий, найвище значення цього показника в Одеській (0,73623) та Закарпатській (0,70277), найнижче – у Чернігівській (0,5487) і Сумській (0,5908) областях. Як доводить Я. Калат, потенціал для розвитку єврорегіонального співробітництва теж знаходиться приблизно на одному рівні, відрізняється тільки за наявними засобами, запасами, джерелами і їх структурою [57].

Дана методика є добре розробленою і комплексною. Водночас слід зазначити, що вона, як і окремі вище розглянуті моделі, є достатньо складною для практичного використання. Оцінюючи ТКС з точки зору його потенціалу, слід зазначити, що досліджувані показники з методологічних причин є більшою мірою теоретичними, ніж практичними для оцінки результативності здійснення ТКС, і не показують реальну ефективність (або неефективність) транскордонної співпраці. Також занадто складною видається перспектива збору 21 ряду даних для кожного регіону, механізм отримання коефіцієнтів потенціалу регіонів, їх бальна оцінка та інтерпретація.

Таким чином, більшість моделей досліджують лише окремі аспекти впливу ТКС на соціальне чи економічне життя транскордонних регіонів, а єдиного комплексного теоретико-методичного підходу до визначення соціально-економічної ефективності ТКС не існує. У табл. 1.2 підсумовано існуючі наукові підходи до дослідження соціально-економічної ефективності ТКС.

Таблиця 1.2

Методичні підходи до дослідження соціально-економічної ефективності ТКС

Автор	Показники	Інтерпретація
1	2	3
Н. Межевич (2003)	Зовнішньоторговельний оборот із сусідньою країною; ВРП	Ключові показники для статистичного аналізу ефективності ТКС, які можуть бути доступні за даними Міністерства економіки. Їх співвідношення характеризує залежність економіки регіону від транскордонної торгівлі
Н. Мікула (2004)	Номінальна заробітна плата; рівень безробіття; кількість суб'єктів підприємства; ПІІ із сусідньої країни; зовнішньоторговельний оборот із сусідньою країною; прикордонна торгівля; розвиток прикордонної інфраструктури; рівень забруднення території та природоохоронні заходи	Статистичні показники для оцінки соціального, економічного та екологічного розвитку євро регіонів, їх динаміки до та після утворення євро регіону. Однак, ці показники були запропоновані тільки як методологічна база оцінки
Т. Терещенко (2006)	Показники (абсолютні і сумарні) систематизовані у вигляді груп: підприємництво; зовнішньоекономічна діяльність; розвиток виробництва; інвестиційна та інноваційна діяльність; фінансово-бюджетні результати; соціально-демографічна ситуація; природні ресурси та охорона довкілля; культура, освіта, туризм; розвиток інфраструктури.	Методика базується на принципі багаторівневості та передбачає проведення оцінки на мікро-, мезо- та макрорівнях. Вона передбачає узагальнення усіх результатів ТКС за участю прикордонних адміністративно-територіальних одиниць України за допомогою певної затвердженої системи показників та визначення сукупного впливу на соціально-економічний розвиток держави.
О. Лютак (2008)	Інтеграційний потенціал транскордонного регіону (інвестиційна, інноваційна, інфраструктурна, соціальна, екологічна, підприємницька складові)	Кожна із складових включає у себе кілька статистичних показників, і отримані результати розраховуються за допомогою балових (вагових) коефіцієнтів
НІСД (2008)	Гранти у регіон на розвиток ТКС; ПІІ із сусідньої країни; зовнішньоторговельний оборот із сусідньою країною; ВРП	Модель демонструє ефективність інтенсивність інвестування, транскордонної торгівлі, та використання ресурсів ТКС шляхом їх впливу на ВРП

1	2	3
І. Школа, Б. Короп (2010)	Рівень доходу на душу населення; рівень безробіття; номінальна заробітна плата; кількість суб'єктів підприємництва; трансграничні інвестиції; зовнішньоторговельний оборот із суміжними країнами; прикордонна торгівля; рівень забруднення території та природоохоронні заходи; загальна кількість реалізованих заходів (проектів) за рік; соціальні наслідки реалізації заходів; використання фінансової допомоги міжнародних організацій.	Аналіз та оцінка реалізації ТКС регіонів здійснюється у п'ять основних етапів: визначення мети, об'єкта, предмета та завдань аналізу; обрання форм ТКС для проведення дослідження; проведення аналізу по кожній із обраних форм; визначення впливу ТКС на соціально-економічний розвиток; підведення підсумків, визначення проблем та перспектив розвитку ТКС. Показники дослідження ТКС включають в себе загальні статистичні дані, показники, що стосуються соціально-економічного та екологічного розвитку трансграничного регіону, аспект заходів (проектів) у різних сферах співробітництва та рівень розвитку прикордонної інфраструктури.
О. Демедюк (2011)	Конвергенція ВРП (на душу населення); конвергенція рівнів середньої заробітної плати	Конвергенція механізмів підвищення конкурентоспроможності регіонів, на прикладі ВРП на душу населення та середнього рівня заробітної плати (описовим методом, на основі порівняльного аналізу часових рядів)
В. Бідак, С.Цапок (2011)	Конвергенція рівнів зареєстрованого безробіття; конвергенція рівнів безробіття (за даними МОП)	Дослідження перспектив конвергенції трудових ресурсів потенціалу регіонів, на прикладі рівнів безробіття (описовим методом, на основі порівняльного аналізу часових рядів)
О. Рогова (2013)	Коефіцієнт участі органів влади (бюджетних установ) у єврорегіональному співробітництві, та їхнє ресурсне забезпечення; коефіцієнт участі приватного сектору у єврорегіональній торгівлі; коефіцієнт участі приватного сектору у єврорегіональному інвестуванні; коефіцієнт єврорегіональної торгівлі; обсяг єврорегіонального інвестування.	Івент-рейтинговий експрес-метод оцінки розвитку єврорегіонального співробітництва, який має на меті аналізувати безпосередньо співпрацю учасників єврорегіонального співробітництва та оцінити ступінь залучення державних та приватних партнерів щодо реалізації трансграничних проектів.
Я. Калат (2015)	Показники природно-ресурсного потенціалу, оптимального розміщення населення, природного руху населення, стану трудових ресурсів, рівня розвитку економіки, забезпечення трансграничною інфраструктурою	Аналіз стану соціально-економічного розвитку трансграничних територій з метою оцінки потенціалу для їх розвитку. Розраховується інтегральний індекс на основі методики визначення еталонних значень, розрахунку стандартизованих часткових індексів і розрахунку середніх індексів по кожній з шести груп показників

Розроблено автором

Частина із розглянутих методичних підходів пропонує здійснювати багаторівневу оцінку ТКС, яка ґрунтується на значному масиві інформації, що є важковраховуваною через статистичну необлікованість. Також суттєвим недоліком вітчизняних досліджень ефективності ТКС є обмежене використання

економетричного інструментарію, який дозволяє враховувати часову структуру даних, особливості країн і регіонів, залежності між регіонами в просторі тощо (насамперед це стосується досліджень О. Демедюк, В. Бідак та С. Цапок).

Ще одним недоліком ряду моделей, який унеможливує коректну оцінку соціально-економічної ефективності ТКС, є невикористання порівняльного методу, хоча фактичною особливістю ТКС є те, що учасники ТКС у різних країнах (навіть в межах одного транскордонного регіону) розміщені у різних податкових, митних, законодавчих середовищах. Для обґрунтування управлінських рішень та для ефективної координації дій з метою визначення та подальшого вирішення спільних проблем у транскордонному регіоні необхідно проводити дослідження не лише прикордонних територій, а й транскордонного регіону як специфічного територіального утворення [7, с. 210].

Проведення оцінки ТКС України за баловими критеріями без просторового порівняння (як у дослідженні О. Лютак або Я. Калата), на думку автора, не може дати реальну оцінку її ефективності у європейському вимірі, так само як і виявити можливі шляхи покращення сучасного стану. Окрім того, окремі дослідники пропонують для дослідження оцінювати кількість проектів ТКС або кількість учасників співпраці (наприклад О. Рогова). На думку автора, ці показники не відображають реальний стан ТКС, адже існування великої кількості органів та інститутів ТКС не свідчить про його активність і ефективність, так само як і формальне втілення певної кількості транскордонних проектів.

Таким чином, на основі опрацювання різних наукових підходів та моделей було вирішено обґрунтувати комплексний теоретико-методичний підхід до оцінювання соціально-економічної ефективності ТКС, яка повинна дати можливість визначати її для різних регіонів без застосування умовних чи теоретичних ендогенних показників і враховувати як показники транскордонної конвергенції, так і структурної трансформації під впливом залучених коштів за програмами ТКС.

1.3. Організаційно-фінансове забезпечення транскордонного співробітництва в умовах європейської інтеграції

Роль ТКС у розвитку соціальному та економічному розвитку сучасної Європи підтверджують численні наукові дослідження. Проте, на відміну від міжрегіонального співробітництва, яке, ґрунтуючись на широкому колі загальноєвропейських правових документів, не має окремого специфічного законодавчого акту, який би встановлював базові засади та принципи його просування, для ТКС такий документ було прийнято. Йдеться про Мадридську конвенцію та три додаткові протоколи до неї: Протокол №1 (Страсбург, листопад 1995 р.), Протокол № 2 (Страсбург, травень 1998р.), Протокол №3 (Утрехт, листопад 2009 р.) [58].

Окрім них, правове підґрунтя для ТКС створюють Європейська хартія місцевого самоврядування (Страсбург, 15 жовтня 1985 р.), зокрема в частині про права місцевих властей на свободу асоціацій, та Декларація про ТКС в Європі, ухвалена 6 листопада 1989 р. Комітетом Міністрів з нагоди 40-ї річниці Ради Європи.

ТКС присвячені окремі статті в низці правових актів, серед яких Європейська хартія регіональних мов і меншин Ради Європи (Страсбург, 5 листопада 1992 р.) (ст. 14) та документів, що мають рекомендаційний характер, таких як Декларація Асамблеї європейських регіонів щодо регіоналізму в Європі (Базель, 4 грудня 1996 р.) (ст. 10, 11), проект Європейської хартії про регіональне самоврядування, розглянутий 5 червня 1997 р. Конгресом місцевих та регіональних влад Європи Ради Європи (ст. 8) [59].

У цих загальноєвропейських документах сформований понятійний апарат щодо міжтериторіального, міжрегіонального та ТКС, вказані основні «правила гри» в реалізації ТКС, є набір типових угод та інших документів, які підписують територіальні органи влади прикордонних областей сусідніх держав або самі держави.

Крім рамкових угод, діяльність прикордонних регіонів та органів ТКС базується на укладених договорах та угодах міждержавного рівня та угодах і рішеннях про співпрацю між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади з адміністративно-територіальними одиницями країн, що беруть участь у співробітництві [7, с. 131].

Вищезгадана Мадридська конвенція встановлює, що держави, які підписали цю конвенцію, повинні сприяти ТКС і цим стимулювати економічний та соціальний прогрес прикордонних регіонів і зміцнення солідарності, яка об'єднує народи і регіони Європи. При цьому у Конвенції двократно підкреслюється верховенство національного законодавства кожної з держав, яка її підписала, над договорами, які укладаються між партнерами ТКС. Тому форми та інструменти ТКС не мають власної юридичної форми, а принципи їх діяльності встановлює національне законодавство кожної держави-члена [19].

Проте, з другого боку, у ТКС неминучим є також застосування принципів субсидювання і партнерства одночасно на європейському, національному, регіональному та місцевому рівнях. Загальними принципами регіональної політики ЄС, спрямовані на підтримку прав місцевих громад, стимулювання підприємництва і бізнесу в транскордонному просторі, є наступні:

- правові: субсидіарність (право вищих суспільних одиниць розв'язувати лише ті проблеми, які не здатні вирішити нижчі структури); координація, еластичність;
- організаційні: децентралізація (перерозподіл владних повноважень, ресурсів, бюджету, з центру в регіони); партнерство (співробітництво між суб'єктами різних рівнів (держава, регіон)); програмування (розробка стратегії розвитку на основі пріоритетних цілей, фінансування не окремих проектів, а програм, які мають глибинний вплив на розвиток усього регіону);
- фінансування: концентрація (концентрація фондів з метою їх найефективнішого використання) та адиціоналізм (додаткове фінансування за рахунок місцевих джерел); компліментарність (доповнення);
- оцінки реалізації програми: моніторинг; оцінка (початкова, біжуча, прогнозна), фінансовий контроль.

Основоположний принцип субсидіарності (лат. «додатковість», «другорядність») вимагає, щоб рішення у державі приймалися на нижчому можливому рівні, і верхні ланки управління вдаються до будь-яких дій тільки у тому разі, якщо ці дії будуть ефективніші за відповідні дії нижчих ланок. Принцип субсидіарності є одним з наріжних каменів законодавства ЄС і базовою вимогою Європейської хартії про місцеве самоврядування [60].

Концепція транскордонного регіоналізму в інтеграційних процесах виконує компліментарну, доповнюючу роль. Генеруючи синергетичні ефекти, ТКС сприяє формуванню у населення транскордонних регіонів нового підходу до вирішення проблем їх розвитку. Транскордонний регіоналізм спрямований на формування так званої субсидіарної держави, в якій сусідні народи спільно розв'язують свої проблеми, закладають дружні відносини з обох сторін кордону. Він може доповнити розроблену М. Геббертом класифікацію видів регіоналізму:

- первинний регіоналізм («primary regionalism»), коли суб'єктами суспільного руху стають периферійні національні групи – культурні меншини;
- вторинний регіоналізм («secondary regionalism») означає прагнення до децентралізації державної влади у відповідності до специфічних потреб територіальних груп;
- конституційний регіоналізм («constitutional regionalism»), коли в основі державної структури закладено плюралізм регіонів, на відміну від унітарного централізму;
- європейський регіоналізм («Europe of Regions»), який означає рух, спрямований на заміну системи держави-народи на новий лад «молодих і життєздатних регіонів» [61, с. 27].

Забезпечення ефективного ТКС на основі транскордонного регіоналізму передбачає проведення інтравісрєональної політики органів місцевого самоврядування, що репрезентують регіональні і локальні інтереси на прикордонних територіях.

Реалізація транскордонного регіоналізму базується на:

- дотриманні регіоналістської філософії, основою якої є принцип субсидіарності;

– обґрунтуванні стратегії розвитку прикордонного регіону, визначення його конкурентоспроможності на основі комплексної оцінки конкурентних переваг з врахуванням ієрархічного, секторального, функціонального принципів їх оцінки; використання кластерної моделі реалізації стратегії, забезпечення формування її інституціональної бази;

– результатах синергетики, дисоціації, спричинених ТКС; формуванні ефективної моделі інвестиційно-виробничої кооперації забезпечення поступового приєднання України до єдиного економічного, науково-технічного простору ЄС;

– партнерстві регіонів з європейськими органами влади;

– активізації ролі прикордонних регіонів у Комітеті регіонів ЄС, Конгресі місцевих влад Ради Європи.

Такий підхід забезпечить поступову зміну моделей ТКС – від контактної до інтеграційної, враховуючи попередній досвід переходу від бар'єрної до градієнтної моделей транскордонної співпраці [62].

Успішність регіональної інтеграції в рамках ЄС значною мірою обумовлена тим, що формальні кроки щодо розвитку економічної взаємодії країн-учасниць від самого початку підкріплювалися різноманітними зусиллями для забезпечення справжньої інтеграції європейських країн та народів у єдиний соціально-економічний та культурний простір. Найбільш ефективно ТКС розвивалося в периферійних регіонах, де були започатковані спільні підприємства та специфічні територіальні структури – єврорегіони. Відтак адміністративна децентралізація сприяла широкому включенню регіональних та місцевих влад у процеси транскордонних економічних зв'язків [63].

В Європі функціонує близько 200 проектів з різними видами добровільної середньо- і довгострокової транскордонної кооперації за участю муніципальних утворень або цілих регіонів сусідніх країн, юридичне оформлення яких базується на принципах Мадридської конвенції від 1980 року. Хоча багато проектів ТКС виявилися паперовими та нереалізованими, частина з них дозволила значно спростити транскордонні економічні та соціальні контакти через розвиток інфраструктури, інтенсифікувати контакти малого та середнього бізнесу, реалізувати великі проекти в науки, освіти, охорони навколишнього середовища та туризму тощо.

Перші єврорегіони були створені на німецько-нідерландському кордоні (у 1958 році був заснований Euroregio), але лише в кінці 80-х років та у 90-х роках ХХ ст. формування цих структур набуло широкого поширення в багатьох інших транскордонних регіонах, особливо на внутрішніх кордонах ЄС між Німеччиною та Францією, Люксембургом, Бельгією, Австрією.

Основними факторами, що істотно вплинули на посилення транскордонних відносин у Європі з кінця 80-х років ХХ ст., є:

- внутрішні зміни в ЄС у процесі європейської інтеграції, особливо створення у 1993 році Єдиного Спільного Ринку, а пізніше – Економічного і Валютного Союзів;
- політичні зміни в Центральній-Східній Європі, що дали можливість здійснювати ТКС вздовж кордонів з колишніми комуністичними країнами;
- ряд міждержавних угод, які сприяють транскордонному співробітництву між різними країнами;
- фінансова підтримка ТКС з боку ЄС через програму «Interreg» з 1990 року для членів ЄС, через програми транскордонного співробітництва PHARE і TACIS, а також інші програми з 1994 (TACIS ППС з 1996) року за межами ЄС;
- активна підтримка ТКС та зміцнення демократії на місцях з боку Ради Європи [64, с. 57].

Підтримка ТКС отримала особливе значення у ЄС на початку 90-х рр. ХХ ст., через кілька років після проведення масштабної реформи всієї системи регіональної політики. Після приєднання до ЄС у 1986 р. значно менш розвинених Іспанії та Португалії, а також прийняття Єдиного європейського акту в ЄС була проведена реформа структурних фондів і з 1989 р. здійснено перехід до індикативного методу фінансування наднаціональної регіональної політики з одночасним розширенням асигнувань на її потреби.

На перший багаторічний період фінансування (до кінця 1993 р.) було визначено п'ять основних цілей регіональної політики ЄС, причому ключову роль грала так звана «ціль 1» – сприяння розвитку та коригуванню структури регіонів з нижчим рівнем розвитку, які були виділені на основі обсягу ВВП на душу населення в межах європейських регіонів другого рівня (NUTS-2). Паралельно протягом кількох років

було запущено більше півтора десятка невеликих міждержавних галузевих програм, які незабаром отримали назву «спеціальних ініціатив». Однією з них у 1991 р. став «Interreg», спрямований на перепрофілювання галузевих структур прикордонних територій по мірі створення єдиного внутрішнього ринку в ЄС.

У другій багаторічний період фінансування наднаціональної регіональної політики ЄС (1994-1999 рр.) у зв'язку зі вступом до об'єднання Швеції, Фінляндії та Австрії до основних цілей додалася шоста, зате число спеціальних ініціатив скоротилося до 13, причому з попередніх залишилося тільки 5, у тому числі «Interreg II». Проте ця спеціальна ініціатива була фактично розділена на три частини: А – ТКС, В – енергетичні мережі, С – кооперація у сфері регіонального планування. Напередодні майбутнього розширення ЄС за рахунок менш розвинених держав на третій багаторічний період (2000-2006 рр.) кількість основних цілей наднаціональної регіональної політики ЄС було скорочено до трьох, а кількість спеціальних ініціатив зменшено до чотирьох. Була знову продовжена ініціатива з територіальної співпраці (уже «Interreg III»), котра як і раніше розділялась на три напрями, однак отримала новий формат: А – ТКС, В – транснаціональна співпраця, С – міжрегіональна співпраця. При цьому з 235,1 млрд. євро (у цінах 1999 року) асигнувань на потреби наднаціональної регіональної політики ЄС (вже в межах 25 держав) на спеціальну ініціативу «Interreg III» прийшлося лише 5,3 млрд євро, тобто 2,3%. Однак при невеликому фінансуванні (близько 80 млн. євро на кожен програму) ефект реалізованих заходів виявився досить високим. На виділених у межах європейських регіонів третього рівня (NUTS-3) територіях вдалося, серед іншого, здійснити помітний внесок у розвиток сучасної транспортної системи, полегшити доступ населення до інформації, налагодити гуманітарне та ділове співробітництво, в цілому помітно знизивши бар'єрну функцію кордонів [63].

Найбільші організаційні перетворення наднаціональної регіональної політики ЄС за останні 20 років відбулися з запуском чергового багаторічного періоду фінансування (2007-2013 рр.). Тоді були скасовані всі спеціальні ініціативи, а новими трьома основними цілями стали «конвергенція» (колишня «ціль 1»), «регіональна конкурентоспроможність та зайнятість» і «європейське територіальне

співробітництво» (причому, заходи останньої цілі засновані головним чином на ініціативі «Interreg»). Із 347,7 млрд. євро запланованих асигнувань (у цінах 2007 р.) на європейське територіальне співробітництво передбачається виділити 2,5%, що розділяється на 1,8% – на ТКС, 0,5% – на транснаціональну співпрацю і по 0,1% – на міжрегіональну і мережеву кооперацію та на особливу ініціативу «Мир для Північної Ірландії». Разом з тим, при досить скромному для наднаціональної регіональної політики фінансуванні ціль «європейське територіальне співробітництво» охоплює відразу всі країни-члени ЄС незалежно від рівня розвитку їх регіонів, а також передбачає залучення територій сусідніх країн, що не входять до ЄС.

Це співробітництво спрямоване насамперед на стимулювання кооперації у сфері інновацій, екології, забезпечення доступу до сучасної інфраструктури та сталого розвитку міст, і охоплює 13 масштабних ареалів кооперації (таких як Північна периферія, Північноморський регіон, Атлантичне узбережжя та ін.), тоді як ТКС включає в себе 52 програми кооперації у 150-кілометровій прикордонній зоні, включаючи приморські райони. При цьому, на відміну від цілей «конвергенція» і «регіональна конкурентоспроможність та зайнятість», використовується більш подрібнена мережа європейських регіонів третього рівня (NUTS-3), а не другого рівня (NUTS-2). Основними цілями ТКС названі стимулювання транскордонного підприємництва (особливо малого та середнього), туризму, культурних контактів і зовнішньої торгівлі; спільне використання природних ресурсів, яке відповідає екологічним вимогам; підтримка зв'язків міських і сільських територій; поліпшення доступу до транспортних та інформаційно-комунікаційних мереж; розвиток спільного використання інфраструктури; підвищення ефективності управління та вирішення проблем зайнятості, включаючи забезпечення рівного доступу до робочих місць. Найбільш типовими проектами стали спорудження мостів, встановлення міжуніверситетських контактів, проведення заходів із ліквідації мовних та культурних бар'єрів [65].

Разом з тим, єврорегіони за участю України та інших східноєвропейських країн, що не входять до ЄС, виявилися лише частково у сфері відповідальності регіональної політики ЄС. Її основний структурний фонд ЄФРР фінансує заходи на території країн-

членів, тоді як на іншому боці зовнішніх кордонів ЄС використовуються інструменти в рамках Європейської політики сусідства (ЄПС).

ЄПС була започаткована у 2004 р. на хвилі масштабного розширення ЄС як загальна стратегія стабілізації простору, що оточує ЄС по периметру його кордонів. Вона охоплює 16 південних та східних країн-сусідів ЄС і має на меті політичний діалог та проведення реформ, економічну та соціальну співпрацю і розвиток, співпрацю у сфері правосуддя, свободи та безпеки тощо. Реалізація цієї концепції покликана забезпечити сталий та передбачуваний характер розвитку країн-сусідів ЄС та уможливити поступове підвищення рівня їх інтеграції у європейський правовий, економічний та безпековий простори.

Акцент, зроблений на безпеці, проглядається через цілі, які зафіксовані для ЄПС Радою ЄС, а саме – сприяння стабільності та процвітання в сусідніх з ЄС країнах, що розглядається як спосіб досягнення безпеки через політичний та економічний розвиток [66]. Безпека всередині сусідніх з ЄС країн є запорукою безпеки в регіоні в цілому, безпеки на зовнішніх кордонах з ЄС та безпеки всередині самого ЄС. Безпекове сприйняття країн-сусідів, у тому числі України, спонукає ЄС до вибору тих інструментів співробітництва, які спрямовані передусім на стабілізацію свого оточення. В стратегічному плані головний потенціал ЄПС полягає у відкритті для країн-сусідів перспективи глибокої економічної інтеграції з ЄС та використанні переваг від такої інтеграції для стимулювання їх стабільного економічного розвитку. В якості форм економічної інтеграції ЄПС пропонує поступове розповсюдження на країн-сусідів чотирьох свобод (вільний рух товарів, послуг, капіталів та осіб), у тому числі через ТКС [67].

Продовженням східного напрямку ЄПС стало «Східне партнерство» – політика ЄС, що має на меті зміцнення стосунків зі східними сусідами ЄС. «Східне партнерство» було урочисто відкрито ЄС у Празі 7 травня 2009 року, і позиціонується як відповідь об'єднання на виклики та прагнення країн-партнерів. В рамках «Східного партнерства» ЄС пропонує нові угоди асоціації, що можуть включати договори щодо зони вільної торгівлі для тих країн, які здатні й прагнуть до цього; поступову інтеграцію в економіку ЄС; полегшення подорожування до ЄС шляхом

послідовної лібералізації візового режиму, що супроводжуватиметься заходами з боротьби із нелегальною імміграцією.

Партнерство має на меті «підтримку демократії та належного врядування, посилення енергетичної безпеки, стимулювання економічного і соціального розвитку, проведення секторальних реформ, захист навколишнього середовища і заохочення міжкультурного діалогу». Крім цього, Східне партнерство пропонує додаткове фінансування для проектів, спрямованих на усунення соціально-економічних дисбалансів та підвищення стабільності в країнах-партнерах (в тому числі проекти з розвитку ТКС) [68].

Практичною стороною співпраці ЄС та країн-сусідів – фінансовою та технічною – у період 2007-2013 рр. став особливий фінансовий інструмент ЄПС – Європейський інструмент сусідства й партнерства (ЄІСП) із загальним бюджетом у 11,2 млрд. євро. З 1 січня 2007 року ЄІСП замінив такі програми, як TACIS, MEDA, PHARE та ін.. В рамках ЄІСП фінансуються програми для країн-сусідів ЄС, зокрема транскордонні програми. Затверджений в рамках ЄІСП Стратегічний документ «Транскордонне співробітництво» на 2007-2013 роки (далі – Стратегічний документ) передбачив стратегічні рамки для допомоги в розвитку ТКС на зовнішніх кордонах ЄС.

Згідно із Стратегічним документом, транскордонна співпраця на зовнішніх кордонах ЄС є ключовим пріоритетом Європейської політики сусідства (ЄПС). ТКС відіграє суттєву роль, відмінну від інших форм співробітництва, в силу своєї діяльності для вигоди сторін по обидва боки зовнішнього кордону ЄС.

Головні цілі ТКС для ЄС полягають у підтримці стабільного розвитку по обидва боки зовнішнього кордону ЄС та наданні допомоги у зменшенні відмінностей у стандартах життя впродовж цих кордонів, та вирішення проблем, що виникають внаслідок близькості між регіонами вздовж сухопутних та морських кордонів після розширення ЄС.

Зокрема, для ЄС транскордонна співпраця з країнами-сусідами має на меті:

– сприяти економічному та соціальному розвитку в регіонах по обидва боки спільних кордонів;

- вирішити спільні проблеми в таких сферах як охорона навколишнього середовища, охорона здоров'я, запобігання та боротьба з організованою злочинністю;
- збільшити ефективність та безпеку кордонів;
- сприяти транскордонній «міжлюдській» співпраці на місцевому рівні [36].

Згідно зі Стратегічним документом, «головною метою ЄС загалом та ЄПС є поглиблення відносин ЄС зі своїми сусідами на основі спільних цінностей, надання можливостей отримати вигоду від розширення ЄС [після 2004 року], водночас допомагаючи уникнути можливого відчуття виключення з процесу внаслідок розширення ЄС». Тобто, ТКС тут називається не чинником інтеграції, а засобом, що може компенсувати ненадання членства у ЄС країнам-сусідам, зокрема, Україні. ТКС у документі називається «справді важливим засобом вирішення цієї проблеми», який має на меті поглиблювати економічні і соціальні зв'язки між регіонами, підтримуючи співпрацю та економічну інтеграцію між регіонами.

Сприяння соціально-економічному розвитку є ключовою ціллю програми. У рамках цієї головної мети особливі цілі для учасників ТКС тісно пов'язані із розвитком таких сфер як місцева торгівля та інвестиційна діяльність, сприяння роботі спільних підприємств, регіональне та місцеве планування розвитку, розвиток туризму, інвестиції, співпраця в галузі енергетики, транспорту та зв'язку, інші сфери економічного і соціального розвитку у транскордонних регіонах (рис. 1.5).

Більшість програм ТКС за ЄІСП є продовженням попередньої співпраці відповідно до індивідуальних Програм сусідства ЄС. З боку ЄС очікується, що дані програми сформулюють:

- зв'язки довготривалого співробітництва між партнерами через спільне вирішення питань, пов'язаних з чотирма ключовими цілями;
- ефективні та врегульовані дії в рамках спільних проектів по обидва боки кордону;
- збільшення потенціалу для вирішення місцевих пріоритетних проблем;
- більше залучення та зобов'язання між партнерами по обидва боки кордону в імплементації транскордонної діяльності;

– зменшення ізоляції прикордонних регіонів та покращення їх соціально-економічного розвитку [15].

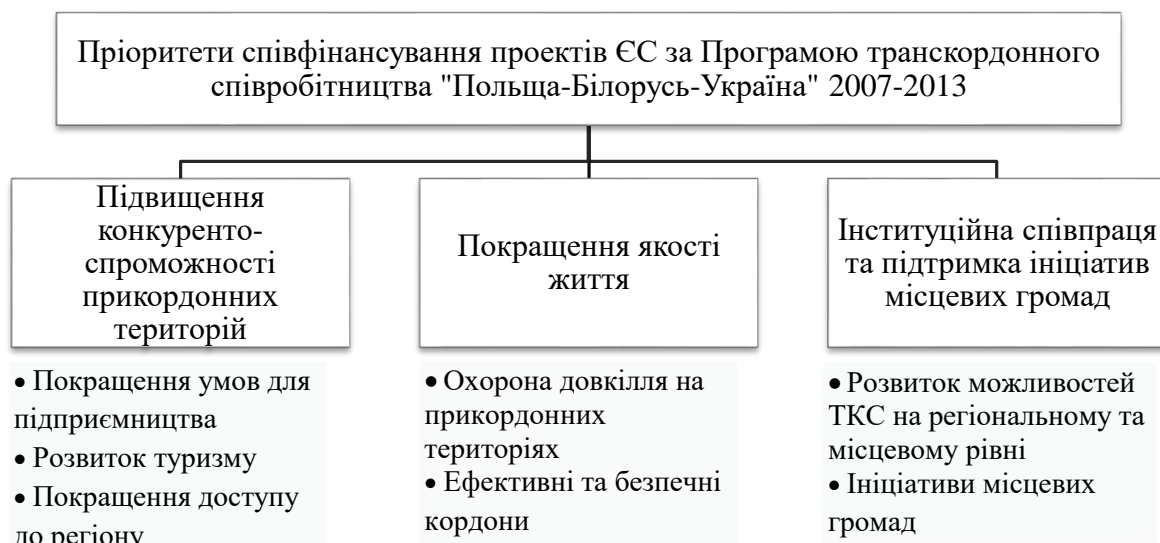

Рис. 1.5. Пріоритети співфінансування ЄС проектів ТКС за Програмою «Польща-Білорусь-Україна» на 2007-2013 роки [15, 69]

У 2014 р. набув чинності Європейський інструмент сусідства (ENI) – новий фінансовий важіль ЄПС із загальним бюджетом у 15,4 млрд. євро на період 2014-2020 рр., який замінив собою ЄІСП. Цей інструмент співпраці продовжує керуватися Генеральним директором з питань розвитку та співробітництва – EuropeAid, який на практиці реалізує рішення, прийняті на політичному рівні.

Слід зазначити, що політика ЄС щодо реалізації ТКС з Україною носить подвійний характер. З одного боку, за офіційною позицією Представництва ЄС в Україні, технічна й фінансова співпраця, зокрема щодо розвитку ТКС, підтримує прагнення України наблизитися до ЄС. ЄС та його країни-члени «підтримують вибір України, зроблений на користь європейського стилю життя, і бажають співпрацювати з Україною для того, щоб допомогти цій країні реалізувати свої зусилля щодо розвитку й запровадження стратегічних планів, а також запропонувати Україні європейські рішення для усунення її проблем» [70]. Однак протягом останнього десятиліття як з боку України, так і з боку її західних країн-сусідів (з 2004 та 2007 рр. – країн-членів ЄС), як не парадоксально, велися паралельно два процеси –

облаштування кордону з посиленням його бар'єрної функції та розвиток ТКС, основною метою якої є власне нівелювання наявності кордону.

Так, чинний рамковий документ співробітництва України та ЄС, Угода про асоціацію між Україною та ЄС, подається українським МЗС як ексклюзивний двосторонній інструмент взаємодії, «який дає змогу перейти від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції» і виокремити її із загального контексту ЄПС. В угоді простежується намагання посилити двосторонній характер зобов'язань через наголошення на спільних інтересах та відповідальності за виконання його положень. Документ формально не прив'язується до ЄПС (де закріплено однаковий підхід ЄС до країн-сусідів) [71].

ЄС офіційно підтримує європейські прагнення України та надає фінансову підтримку транскордонним програмам, передбачаючи зниження ефекту кордону шляхом встановлення тісних зв'язків між регіональними та місцевими органами влади. У главі 27 «Транскордонне та регіональне співробітництво» Угоди Україна та ЄС декларують такі взаємні прагнення щодо розвитку ТКС:

– сприяння взаєморозумінню та двосторонньому співробітництву у сфері регіональної політики щодо методів формування та реалізації регіональних політик, зокрема багаторівневого управління та партнерства, з особливим наголосом на розвитку відсталих територій та на територіальному співробітництву, при цьому створюючи канали зв'язку та активізуючи обмін інформацією між національними, регіональними та місцевими органами влади, соціально-економічними утвореннями та представниками громадянського суспільства (ст. 446);

– підтримку та посилення залучення місцевих та регіональних органів влади до ТКС та регіонального співробітництва та відповідних управлінських структур з метою посилення співробітництва шляхом створення сприятливої законодавчої бази, підтримки та нарощування потенціалу розвитку, а також забезпечення зміцнення транскордонних та регіональних економічних зв'язків та ділового партнерства (ст. 447);

– зміцнення та заохочення розвитку таких складових ТКС та регіонального співробітництва як *inter alia*, транспорт, енергетика, комунікаційні мережі, культура, освіта, туризм, охорона здоров'я та інших сфер. Зокрема, йдеться про розвиток ТКС

щодо модернізації, забезпечення обладнанням та координації роботи служб надання допомоги за умов надзвичайних ситуацій (ст. 448) [22].

Проте, незважаючи на індивідуальні стосунки з ЄС в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, декларування прагнення зниження бар'єрного ефекту кордону, в рамках концепції ЄПС Україна розглядається у найближчій перспективі як країна-сусід по іншій бік кордонів європейської безпеки та стабільності. Угода про асоціацію між Україною та ЄС формально не базується на ЄПС, але саме на ЄПС та на «Східному партнерстві» спираються програми співробітництва та формується політична складова, яка визначає стратегічні цілі та сфери охоплення всебічної співпраці з Україною. Так, Стратегічний документ ЄСП «Транскордонне співробітництво» передбачає «збільшення ефективності та безпеки кордонів» ЄС з країнами-сусідами і відзначає «чітку місцеву спрямованість» програм ТКС.

У січні 2016 р. під час виступу у Сеймі Міністр закордонних справ Польщі Вітольд Вашиковський розкритикував «Східне партнерство». За його словами, «Східне партнерство» не заслуговує високої оцінки, оскільки програма не надавала можливості її країнам (зокрема Україні) шанс на вступ до ЄС. На думку польського міністра, програма відводила цим державам лише роль буферної зони між Росією та ЄС: «Ми відкинули цю концепцію як неправильну... [«Східне партнерство»] створювало для цих країн ілюзію, але не давало перспективи членства в Євросоюзі».

Глава польського МЗС підкреслив, що люди в Києві у 2013 році вийшли на Майдан з бажанням бути частиною ЄС, а не залишатися в сінях. «Тому не можна назвати програму успішною. Вони [українці] поставили під сумнів саме «Партнерство» і захотіли членства», – сказав Вашиковський [72].

Таким чином, ТКС європейських країн здійснюється різною мірою, що пов'язано з особливостями їхньої внутрішньої і зовнішньої політики. До останнього розширення ЄС його країни-сусіди основною метою свого розвитку вбачали вступ до об'єднання, і тому ТКС було спрямоване на полегшення процесів адаптації прикордонних територій до вступу до ЄС. Проте нині, після приєднання до ЄС, нові країни-члени переорієнтовують ТКС на формування повністю інтегрованого транскордонного регіону. Для всіх інших країн, які не є сусідами ЄС, основною

метою ТКС є на поточному етапі є забезпечення підвищення життєвого рівня мешканців прикордоння шляхом вирішення спільних проблем об'єднаними зусиллями [73].

В умовах «Східного партнерства» та Угоди про асоціацію між Україною та ЄС роль ТКС у інтеграційних процесах визначається для України можливістю покращення соціально-економічного розвитку і прискорення процесів конвергенції життєвого рівня населення прикордонних територій, а також через сприяння мобілізації місцевих ресурсів та їх ефективному використанню. Цілями спільних форм ТКС України з ЄС постають розвиток прикордонної торгівлі, реалізація проектів в галузі туризму, екології, спорту і культури для вирівнювання якості життя населення прикордонних регіонів, стабільного розвитку та відкриття перспективи економічної інтеграції.

Водночас, порівняно із зовнішніми кордонами ЄС всередині країн-членів ЄС ТКС розвивається дещо інакше та має інші цілі (досягнення повної інтегрованості транскордонного простору). Враховуючи глибокий рівень економічної та політичної інтеграції в рамках економічного союзу, основною метою ТКС в межах ЄС є підвищення життєвого рівня мешканців прикордоння і вирішення спільних проблем об'єднаними зусиллями, а також практичне усунення митних бар'єрів та перешкод для переміщення робочої сили [74]. ТКС у найпростіших його формах відбувається перманентно, а отже, постійно відбувається і формування інтегрованого простору у транскордонному регіоні. Ці процеси прискорюються також глобалізаційними чинниками. Таким чином, ТКС є попереднім та доповнюючим елементом інтеграції держави загалом.

Висновки до розділу 1

1. Соціально-економічний розвиток транскордонних регіонів ЄС доцільно розглядати крізь призму ТКС, під яким розуміють спільні дії, спрямовані на

посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами або властями, що знаходяться під юрисдикцією двох або декількох сусідніх держав. Основна мета здійснення ТКС – це сприяння комплексному соціально-економічному розвитку транскордонних регіонів.

2. ТКС здійснюється на суміжних територіях принаймні двох сусідніх держав. У цьому випадку мається на увазі формування транскордонного регіону – специфічного територіального поліструктурного утворення, що характеризується наявністю кордону, необхідністю його облаштування, посиленням навантаження на інфраструктуру, широким взаємним спілкуванням населення сусідніх країн, спільним використанням природних ресурсів та вирішенням екологічних проблем.

3. ТКС виступає складовою частиною системи міжнародних відносин на міжрегіональному і локальному рівнях, основою чого є процес створення зв'язків та договірних відносин у транскордонних регіонах з метою пошуку рішень для спільних та ідентичних проблем. Місце ТКС у регіональному розвитку визначається його здатністю до активізації та ефективного використання існуючого потенціалу співпрацюючих регіонів.

4. Найпростішою формою ТКС є безпосередні контакти суб'єктів та учасників. У випадку довгострокових відносин між ними можуть бути укладені транскордонні угоди. Вищий рівень інституційного оформлення ТКС втілений у єврорегіонах, європейських угрупованнях територіального співробітництва та об'єднаннях єврорегіонального співробітництва. Світовий досвід функціонування транскордонних регіонів свідчить про реалізацію концепції транскордонної секторальної інтеграції – процесу економічної інтеграції окремих галузей та секторів економіки, який відбувається у транскордонному просторі сусідніх країн. Вона передбачає створення нових організаційних форм ТКС економічного спрямування – транскордонних кластерів, транскордонних промислових зон і парків, транскордонних партнерств тощо.

5. Компонентно-функціональну структуру соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів можна представити за трьохрівневою схемою. Державні та місцеві органи влади, а також міжнародні організації забезпечують нормативну та

договірну базу соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів. Договірні органи співробітництва, транскордонні кластери, промислові зони та парки формують мережі співпраці, реалізують транскордонні проекти, сприяючи інтеграції на локальному рівні. Фізичні та юридичні особи, їх об'єднання, спільні транскордонні підприємства, ТНК та інші суб'єкти ТКС налагоджують безпосередні контакти.

6. Соціально-економічна ефективність ТКС розуміється як певний рівень результативності, виражений у співвідношенні корисних соціально-економічних результатів ТКС та використаних на його забезпечення ресурсів. За належного і раціонального організаційно-інституціонального забезпечення ТКС може зробити суттєвий внесок у підвищення рівня соціально-економічного розвитку транскордонного регіону.

7. Проведений аналіз засвідчив, що на теперішній час не сформовано єдиного методологічного підходу до визначення соціально-економічної ефективності ТКС. Більшість базових показників його оцінки не піддається традиційній статистиці. На думку автора, визначення ефективності ТКС можна проводити на основі реалізації його цілей. Стратегічними цілями ТКС є структурна трансформація на основі зміни моделі соціально-економічного розвитку у прикордонних регіонах-учасниках співпраці, застосування принципів субсидіарності і децентралізації, адаптування ефективних практик управління, розвитку громадянського суспільства та реалізації транскордонних програм співпраці з ефективним використанням фінансових ресурсів програм допомоги ТКС, а також транскордонна конвергенція, що базується на розширенні взаємозв'язків господарюючих суб'єктів у спільному використанні ресурсів, зближенні рівнів соціально-економічного розвитку, зміцненні конкурентоспроможності транскордонного регіону та нівелюванні кордонів у межах транскордонного регіону як цілісного утворення.

8. Одним із засобів здійснення регіональної інтеграції європейських країн «знизу вгору» від самого початку розвитку Європейських співтовариств стало ТКС в рамках єврорегіонів та подібних до них структур. Ця співпраця зазнала системних та якісних змін завдяки суттєвому зниженню бар'єрного характеру внутрішніх для ЄС державних кордонів, успішній реалізації принципів субсидіарності, адиціоналізму,

децентралізації влади і, таким чином, перетворилося на дієвий інструмент інтенсивного розвитку зв'язків з усіма прикордонними державами. На сучасному етапі в Європі функціонує близько 200 проектів з різними видами добровільної середньо- і довгострокової транскордонної кооперації за участю муніципальних утворень або цілих регіонів сусідніх країн, юридичне оформлення яких базується на принципах Мадридської конвенції від 1980 року. Вирішальним результатом ТКС у країнах-членах ЄС вважається створення сприятливих умов для соціально-економічної модернізації регіонів через спрощення транскордонних економічних та соціальних контактів, інтенсифікацію зв'язків малого та середнього бізнесу, реалізацію проектів у сфері науки, освіти, охорони навколишнього середовища та туризму тощо.

9. Процес реалізації ТКС регіонів країн-членів ЄС з Україною носить подвійний характер. З одного боку, рамковий документ співробітництва України та ЄС, Угода про асоціацію між Україною та ЄС, розглядається українською стороною як ексклюзивний двосторонній інструмент взаємодії, який дає можливість переходу від партнерства і співробітництва до подальшої політичної та економічної інтеграції. При цьому у Главі 27 Угоди роль ТКС визначається у зниженні ефекту кордону шляхом забезпечення зміцнення транскордонних та регіональних економічних зв'язків та ділового партнерства. З другого боку, в рамках Європейської політики сусідства ЄС розглядає Україну як країну-сусіда по інший бік існуючих зовнішніх кордонів ЄС, а програми ТКС мають чітку місцеву спрямованість на посилення ефективності та безпеки цих кордонів.

10. Для України основна роль ТКС в інтеграційних процесах визначається можливістю прискорення процесів конвергенції життєвого рівня населення прикордонних територій, сприяння мобілізації та ефективному використанню спільного ресурсного потенціалу у транскордонних регіонах.

Основні результати проведеного дослідження опубліковані в працях [23, 40, 48].

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Сучасний стан соціально-економічної ефективності українсько-польського транскордонного співробітництва (на прикладі Львівсько-Підкарпатського транскордонного регіону)

Для дослідження стану соціально-економічної ефективності ТКС України автором було обрано Львівську область з огляду на те, що регіон має найбільшу протяжність Державного кордону з ЄС, а також те, що її ТКС здійснюється тільки з Польщею, а отже, існує методологічна можливість для оцінки його ефективності із однією конкретною країною-членом ЄС через один конкретний прикордонний регіон (Підкарпатське воєводство). Ця особливість регіону відображена у Стратегії розвитку Львівської області на період до 2020 року у стратегічній цілі 3 «Відкриті кордони» у операційній цілі 3.2 «Транскордонна співпраця» [75].

На теперішній час Україна має найрозвинутішу мережу ТКС і міжрегіональної співпраці саме з Польщею. Практично всі області України уклали угоди про міжрегіональне співробітництво з воєводствами Польщі, а всі 16 воєводств Польщі мають партнера в Україні на рівні області. Найбільше українських партнерів мають Підкарпатське, Люблінське, Лодзьке, Сілезьке та Мазовецьке воєводства. З українського боку найбільше польських партнерів мають Львівська, Одеська, Івано-Франківська, Вінницька та Волинська області.

На регіональному та місцевому рівнях між Україною та Польщею підписано близько 450 угод про міжрегіональне співробітництво. Процес укладання угод про партнерство на рівні міст, районів і селищ з боку України та міст, повітів і гмін з боку Польщі має сталу тенденцію до зростання [76, с. 38]. У співробітництві між цими

адміністративними одиницями побудоване інфраструктурна й інституціональне підґрунтя, яке слугує транскордонним, міжрегіональним і міждержавним контактам Польщі й України.

Становлення і розвиток українсько-польської співпраці проходили у складних внутрішніх та зовнішніх обставинах наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст.. Протягом 1989-1993 рр. були започатковані організаційно-правові основи українсько-польського ділового партнерства. Перший польсько-український транскордонний регіон сформувався після отримання Україною незалежності внаслідок так званої Томашувської угоди 1991 р., підписаної з польської сторони Хелмським, Замосцьким, Перемишльським та Кросненським воєводами та з української сторони головою Волинської обласної адміністрації.

Базовим документом українсько-польського міжрегіонального співробітництва є Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональне співробітництво, яка була підписана 24 травня 1993 року. Зазначеним міжнародним договором закріплюються правові засади співпраці органів місцевої влади та органів місцевого самоврядування України та Республіки Польща, зокрема, в економічній, культурно-гуманітарній, освітній та туристичній сферах. Порівняльна таблиця Стратегій розвитку адміністративно-територіальних одиниць українсько-польського транскордонного регіону до 2020 року щодо пріоритетності у ТКС приведена у додатку Б.

Польсько-український транскордонний регіон на адміністративному рівні прикордонних областей та воєводств займає площу 97,7 тис. км², з них на польську частину припадає 43,0 тис. км² (13,8% від території Польщі), а на українську – 54,7 тис.км² (9,1% від території України) (рис. 2.1). Структура поселень транскордонного регіону налічує 150 міст (у польській частині – 86, натомість в українській – 64). В Україні мережу населених пунктів також доповнюють 77 селищ міського типу, мешканці яких враховані до міського населення. Загальна кількість сіл становить 9799, з них 6318 знаходиться на польській частині та 3481 – на українській. Українська частина є більшою з точки зору як площі (приблизно на 27,2%), так і за кількістю мешканців (приблизно на 14%). На польській частині регіону фіксується більша середня щільність

населення, яка становить 100 осіб на 1 км² (у Польщі в цілому – 122 осіб/км²), натомість на українській – 89 осіб на 1 км² (в Україні – 80 осіб на 1 км²) [77, с. 99].

Рис. 2.1. Територіальна структура українсько-польського транскордонного регіону [78]

Віссю транскордонного регіону є державний кордон між Польщею та Україною довжиною 535 км, на якому знаходиться 14 пунктів перетину кордону – 8

автодорожніх (Ягодин, Устилуг, Рава-Руська, Краковець, Шегині, Смільниця, Грушів, Угринів) і 6 залізничних (Ягодин, Володимир-Волинський, два пункти у Рава-Руській, Мостиська, Хирів). Ділянка українсько-польського кордону має понад 67 км віддалі між КПП, що у 3 рази вище, ніж європейські показники. Для Польщі цей кордон є третім за протяжністю (із 7 прикордонних держав), а для України довжина кордону з Польщею є п'ятою (із 7 прикордонних держав). Водночас, Закарпатська область не має жодного пункту пропуску з Польщею. Крім того, на українсько-польському кордоні немає міждержавних чи місцевих пунктів пропуску, лише міжнародні. Проблемою є також незадовільний технічний стан під'їзних шляхів до пунктів пропуску, особливо до Смільниці та Грушева [1, с. 105].

Як польська, так і українська частина, що утворюють транскордонний регіон, з огляду на свою структуру та економічний потенціал не відіграють визначальну роль в економічних системах своїх держав. Набагато важливішою є їх роль як прикордонних територій як у міждержавному, так і в європейському вимірах. Більше того, Вища школа управління та адміністрації у Замосці (Польща) відносить українсько-польський прикордонний регіон до т.зв. «вразливих місць Європи», тому що він розташований на зовнішньому східному кордоні ЄС, становлячи своєрідний «барометр» у стосунках між цією організацією та Україною [77, с. 102]. Водночас регіон має значний потенціал як у сфері послуг (рекреаційно-туристичні послуги, логістика, ІТ), так і у сфері сільського господарства і лісового виробництва, легкої і харчової промисловості.

Більшість прикордонних територій західних областей України протягом тривалого часу залишаються на відносно низькому рівні соціально-економічного розвитку [79]. Зокрема, для них характерними є високий рівень тінізації ринку праці та міграції населення, трансферту капіталу, технологій, широкий розвиток необлікованої та «човникової» торгівлі, обмежені можливості надходжень фінансових ресурсів до місцевих бюджетів (у т. ч. внаслідок низького рівня підприємництва) для фінансування заходів соціально-економічного розвитку територій, що також завдає суттєвих перешкод як формуванню, так і розвитку трудових ресурсного потенціалу малих міст та сільських прикордонних територій.

У табл. 2.1 наведено динаміку зростання ВРП Львівської області (у млн. євро) у порівнянні з аналогічним показником Підкарпатського воєводства за 2006-2015 роки. Як видно з таблиці, ВРП обох регіонів динамічно зростає майже протягом всього десятирічного періоду, причому зростання у Львівській області було більш динамічним порівняно з Підкарпатським воєводством. Разом з тим, криза 2008-2009 років завдала більш суттєвого негативного ефекту на розрахований у євро ВРП Львівської області. Також внаслідок соціально-економічної та політичної кризи від 2014 р. в Україні ВРП Львівської області суттєво знизився у еквіваленті євро, при тому що регіональна економіка Підкарпатського воєводства продовжувала зростати.

Таблиця 2.1

Валовий регіональний продукт у Львівській області та у Підкарпатському воєводстві (2006-2015 рр.), млн. євро* [80, 81]

Регіон	Рік									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Львівська область	3230,6	3772,1	3273,4	3126,3	3983,9	5059,5	5880,4	5613,4	3791,6	3610,9
Підкарпатське воєводство	10442,7	12168	11691,8	12364,2	13213,1	12841,0	14150,8	14762,1	15759,9	16552,2

* - за офіційним курсом національної валюти до євро, на кінець року

Окрім впливу структурних загальнонаціональних чинників, диспропорції соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України та Польщі проявляються у:

1) істотній асиметрії параметрів зовнішньоекономічної діяльності, що знижує якісний рівень реалізації економічного потенціалу українських регіонів та створює низку проблем, пов'язаних з ефективністю використання наявних виробничих ресурсів і людського капіталу. Так, сальдо зовнішньої торгівлі українських західних областей з Польщею протягом багатьох років було негативним, і почало незначно покращуватись тільки з 2014 року. За даними на початок 2017 року, у Львівській області величина від'ємного сальдо торгівлі з Польщею становила -5,2 млн. дол. США;

2) тривалій низькій інвестиційній активності польських підприємців на українському ринку, а вітчизняних інвесторів – у Польщі, що не дозволяє

використовувати міжрегіональне та ТКС у якості дієвого інструменту реалізації синергетичного потенціалу співпраці у межах транскордонних регіонів. Транскордонне інвестування сприяє спільному використанню гео економічного потенціалу територій, які входять до його складу, залученню через сусідні країни сучасних виробничих, управлінських технологій і стандартів ведення бізнесу, а також використанню інтелектуального, кадрового та просторового ресурсів, наявних в українських регіонах;

3) асиметрії потоків трудової міграції, що позначається на демографічній ситуації, динаміці ринку праці, соціально-економічному розвитку, добробуті громадян, показниках бідності та соціального розшарування. Транскордонний рух трудових мігрантів зумовлюється, в основному, зупинкою роботи підприємств від початку 1990-х років, кризових явищ кінця 2000-х та тепер після українсько-російської війни, зростаючим безробіттям, багатомісячними затримками з виплат заробітної плати і суттєвою різницею у її розмірах (табл. 2.2). Ці чинники стимулювання трудової міграції зі Львівської області та інших західних областей України до сусідніх країн, одночасно, є підтвердженням низької конкурентоспроможності українських регіонів [26].

Таблиця 2.2

Середньомісячна заробітна плата у Львівській області та у Підкарпатському воєводстві (2006-2015 рр.), євро* [80, 81]

Регіон	Рік									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Львівська область*	138,82	159,40	144,64	144,97	185,69	217,87	244,64	252,59	153,95	139,07
Підкарпатське воєводство*	568,87	660,36	629,48	667,68	725,69	680,83	773,90	785,55	798,48	836,69

* - за офіційним курсом національної валюти до євро, на кінець року

За даними статистики, між двома регіонами спостерігався низький рівень подібності у рівнях зареєстрованого безробіття (табл. 2.3). Так, у Львівській області у 2005-2009 рр. рівень безробіття був волатильний з трендом до зростання, після піку у 2009 р. спостерігався тренд до зниження у 2010-2013 рр. із новим піковим зростанням у 2014 р.. У той же час, у Підкарпатському воєводстві рівень безробіття знижувався у

2005-2008 рр., з 2009 до 2013 рр. відбувалося зростання, після чого з 2014 р. спостерігається нове зниження.

Таблиця 2.3

Рівень зареєстрованого безробіття у Львівській області та у Підкарпатському воєводстві (2006-2015 рр.), %* [80, 81]

Регіон	Рік									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Львівська область	5,1	7,7	7,6	8,5	7,8	7,7	7,5	7,1	8,6	8,2
Підкарпатське воєводство	13,7	9,6	8,2	10,1	11,6	12,4	13,2	14,4	14,0	11,7

* - за даними регіональних служб зайнятості, у віці 15-70 років

Водночас, при порівнянні кількості економічно активних осіб рівень безробіття у польській частині транскордонного регіону виявився приблизно вдвічі вищим, ніж в українській. При цьому слід взяти до уваги той факт, що в Україні в цілому, як і у Львівській області зокрема, проблемним залишається неофіційне безробіття, при якому значна частина економічно активного населення, не реєструючись на біржі праці, займається трудовою діяльністю (без «трудової книжки») чи періодичними підробітками (в т.ч. і за кордоном), а також незареєстрованим підприємництвом (в т.ч. і прикордонною торгівлею);

4) низькій наукомісткості міжрегіональних програм і проектів, що реалізуються спільними зусиллями українських і польських регіонів, їх переважної спрямованості на неприбуткові види діяльності. Це знижує рівень значущості міжрегіонального і ТКС у системі українсько-польських взаємовідносин. Проекти, що реалізовувалися у Львівській області в межах Карпатського єврорегіону, мали переважно соціальне та екологічне спрямування. На програмний період 2007-2013 рр. спільним моніторинговим комітетом Програми ТКС «Польща-Білорусь-Україна» було прийнято рішення про дофінансування 21 проекту на загальну суму 16,9 млн євро з бюджету Програми. Серед схвалених проектів лише один був наукомістким – «Наука і досвід для бізнесу», що здійснювався Жешувською агенцією регіонального розвитку (м. Жешув) за участю Західного регіонального центру інноваційного розвитку (м. Львів).

Розглядаючи зовнішню торгівлю Львівської області, слід зазначити, що прикордонна Польща (разом з Німеччиною та КНР) є основним торговельним партнером регіону. За даними статистики, за 2016 рік 27,0% імпорту Львівської області було здійснено з Польщі, туди ж було спрямовано 24,9% експорту регіону. Зовнішньоторговельний оборот Львівської області з Польщею представлено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

**Зовнішньоторговельний оборот Львівської області з Польщею (2006-2015 рр.),
млн. євро* [80]**

Показник	Рік									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Зовнішньоторговельний оборот	260,26	329,60	603,40	443,83	590,42	670,73	748,50	788,47	709,47	713,19

* - за офіційним курсом гривні до євро, на кінець року

Близько чверті експорту і половини імпорту Львівської області (як і по ряду інших регіонів України) носять сировинний характер. Серед товарів, які Львівська область експортувала упродовж 2016 р., переважали електротехнічне обладнання та їх частини (24,3% від обсягу експорту області), меблі (10,3%), деревина та вироби з неї (10,0%) [80, 82].

Однією з найважливіших складових ТКС Львівської області та України в цілому є інвестиційно-виробнича кооперація, яка може розглядатися як механізм, який поглиблює транскордонну кооперацію підприємств, а також формує інтернаціональні відтворювальні зв'язки у сфері виробництва суспільного продукту. За умови обмеженості внутрішніх ресурсів економічного розвитку, залучення ПІІ може розглядатися як інструмент залучення новітніх технологій та інновацій, сучасних методів менеджменту, маркетингу й організації виробництва, а відтак є потужним засобом оновлення українського виробництва, диверсифікації структури експорту [83].

Станом на 01.01.2016 р. обсяг ПІІ із Польщі до Львівської області склав 382,9 млн. дол. США, що становило 30,7% (перше місце серед усіх країн). Традиційно прямі польські інвестиції спрямовуються в обробну промисловість (близько 49%), у фінансовий сектор (30%) та в оптову і роздрібну торгівлю (12%). Серед найвагоміших

польських ПП до Львівської області слід вказати виробника лакофарбової продукції ТОВ «Снежка-Україна», підприємство з упаковки ТОВ «Кен-Пак» (м. Яворів) та завод ВАТ «Червоноградський завод металоконструкцій» (м. Червоноград) [13, 84]. Окремо варто згадати інвестиції польських банків у фінансовий сектор Львівської області (та України в цілому): «РКО ВР S.A.» – у ПАТ «Кредобанк» (м. Львів), «Getin Holding» – у ПАТ «Ідея Банк» (колишній «Плюс-Банк», м. Львів). У додатку В підсумовано загальний обсяг, основні сектори ПП в Україну із сусідніх країн-членів ЄС, а також основні підприємства з транскордонними ПП у прикордонних регіонах України. У табл. 2.5 наведено обсяг залучених ПП з Польщі у економіку Львівської області за 2006-2015 роки.

Таблиця 2.5

**Прямі іноземні інвестиції з Польщі у Львівську область (2006-2015 рр.),
млн. євро* [80]**

Показник	Рік									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяг ПП	53,83	62,84	121,59	108,76	217,34	265,12	294,23	288,33	345,72	332,15

* - за офіційним курсом гривні до євро, на кінець року

Окремі вітчизняні експерти зазначають, що переважна частка ПП (в тому числі транскордонних) здійснюється в ті сфери, які швидко забезпечують одержання доходів, а саме у первинну обробку сировинних товарів, роздрібну та оптову торгівлю. У контексті роздрібної та оптової торгівлі у прикордонних регіонах негативним аспектом є зростання частки товарів іноземного виробництва, що знецінює вітчизняні аналоги і перешкоджає українському бізнесу ефективно розвиватись [84].

В Україні сформувалась досить розвинута нормативно-правова база з питань ТКС, яка включає в себе правові інструменти Ради Європи, які були ратифіковані Верховною Радою України та стали частиною національного законодавства, інші акти національного законодавства (закони, підзаконні акти тощо), угоди про ТКС тощо. Передусім це Закон України «Про транскордонне співробітництво», прийнятий у червні 2004 року. Ним врегульовані правові, організаційні та економічні питання

розвитку ТКС та його державної фінансової підтримки, розширення повноважень органів місцевого самоврядування і місцевих органів виконавчої влади у цій сфері. Оцінюючи місце цього Закону у розбудові політики регіонального розвитку в Україні, варто звернути увагу на його неоднозначну оцінку експертами як застарілого і декларативного, який не враховує нових форм ТКС, ефективних механізмів фінансування проєктів та регулювання на рівні центральних органів влади [85, сс. 52-63].

Іншими важливими нормативними актами є Закони України «Про місцеве самоврядування» (від 21.05.1997 р.) та «Місцеві державні адміністрації» (від 09.04.1999 р.), у яких встановлені загальні правові підстави для участі у ТКС місцевих територіальних громад або властей. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 554 затверджено Державну програму розвитку ТКС на 2016-2020 роки (котра замінила попередню Програму на 2011-2015 роки), яка передбачає активізацію соціально-економічного, науково-технічного, екологічного, культурного розвитку суб'єктів ТКС. Як показує досвід минулих років, важливим та актуальним при затвердженні Державного бюджету України на відповідні роки є фінансування заходів цієї Програми у повному обсязі.

Не менш важливим для розвитку українських регіонів є практична реалізація принципу субсидіарності. В Україні широко представлені матеріали, підготовлені за підтримки європейських країн та міжнародних організацій, де розтлумачується значення принципу субсидіарності для європейської інтеграції [60]. На нинішньому етапі місцевим радам варто активізувати включення у процес добровільного об'єднання територіальних громад з метою посилення інституційної та фінансової спроможності, а також розширення можливостей у сфері регіонального та ТКС.

З огляду на існуючу відмінність у законодавстві України і Польщі стосовно повноважень місцевих органів влади у сфері реалізації транскордонного співробітництва у додатку Г представлено схему співпраці органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з української сторони з регіональними органами влади Польщі.

Згідно із вищезгаданим Законом України «Про транскордонне співробітництво» (від 24 червня 2004 року, № 1861-IV) [86], фінансування проектів ТКС в Україні може здійснюватися на основі таких механізмів:

- фінансування за рахунок коштів Державного бюджету України;
- спільне фінансування шляхом залучення міжнародної технічної допомоги;
- фінансування з місцевих бюджетів на відповідний рік.

Механізм фінансування за рахунок коштів Державного бюджету України практично не функціонує. Обсяги фінансових асигнувань, спрямованих на державну підтримку ТКС, повинні визначатися у законі «Про Державний бюджет України» на відповідний період згідно з програмами ТКС, перелік яких щорічно формується Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та затверджується Кабінетом Міністрів України. Так, згідно Державної програми ТКС на 2007-2010 роки, у Львівській області мали реалізовуватися три проекти, один з яких був інноваційним (створення промислового технопарку «Черляни»). Проте від часу прийняття Закону України «Про транскордонне співробітництво» (від 2004 року) у Державному бюджеті України кошти на цільове фінансування проектів ТКС не передбачалися.

Іншими суб'єктами організаційного забезпечення ТКС в Україні є місцеві органи виконавчої влади, місцеві ради та громадські організації. Проте місцеві громади наразі позбавлені адміністративних і фінансових важелів впливу на соціально-економічний розвиток ТКС, а громадські організації працюють насамперед в режимі підрядників донорських організацій з реалізації відповідних транскордонних проектів, і самі частіше виконують квазіпідприємницьку функцію, аніж роль транскордонних інституцій [26, с. 12]. Співпраця органів місцевого самоврядування з громадськими організаціями в напрямі реалізації спільних транскордонних проектів відзначається низькою інтенсивністю – 2-7 проектів у рік, причому ці проекти є немасштабними. Відтак, втрачається синергетичний ефект від такого співробітництва і губиться значна частина ресурсів та зусиль учасників ТКС, що відповідним чином знижує його ефективність.

Механізм спільного фінансування транскордонних проектів задіяний шляхом залучення міжнародної технічної допомоги. ЄС є основним донором, що надає фінансову та технічну допомогу південно-західним прикордонним регіонам України (Одеська, Чернівецька, Івано-Франківська, Львівська, Закарпатська, Волинська області). Прикордонні території України беруть участь у трьох програмах сухопутних кордонів ЄІСП – «Польща-Білорусь-Україна» (єврорегіон «Буг»; індикативні асигнування на період 2007-2013 рр. – 186,201 млн. євро); «Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна» («Карпатський єврорегіон» за виключенням Польщі; 68,638 млн. євро); «Румунія-Молдова-Україна» (єврорегіони «Нижній Дунай» і «Верхній Прут»; 126,718 млн. євро), а також в одній програмі морського басейну – програмі «Чорне море» (17,306 млн. євро) (рис. 2.2). Разом з тим, програми конкурсів відкриті для заявок як з боку єврорегіонів, так і з боку інших учасників ТКС.

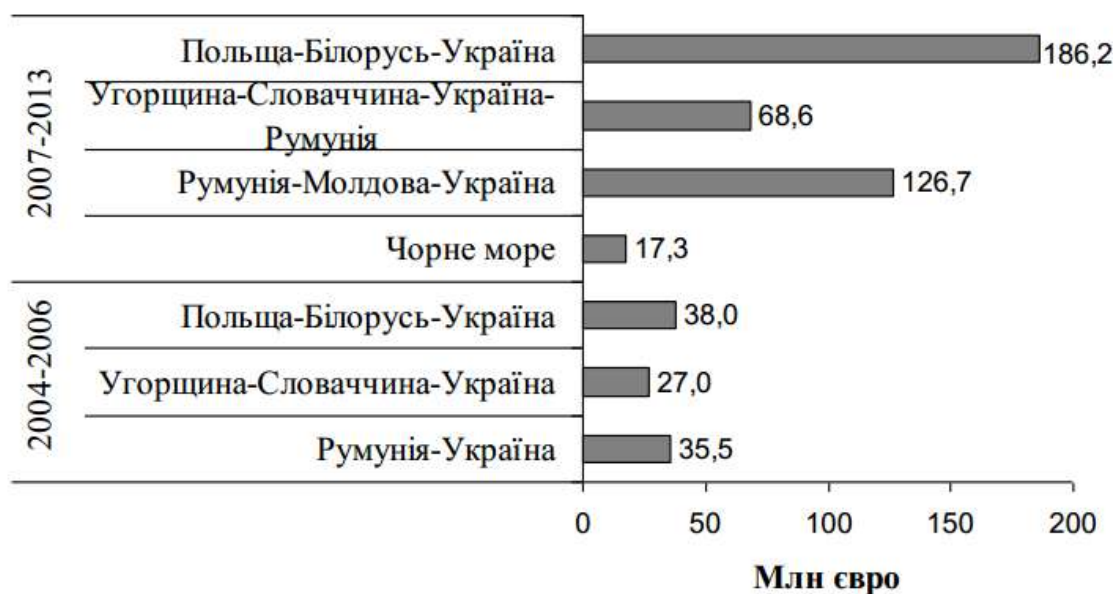

Рис. 2.2. Обсяги фінансування програм ТКС за участю України [26]

Співробітництво Львівської області та Підкарпатського воєводства є об'єктом програми ЄІСП «Польща-Білорусь-Україна». Проекти в рамках цієї програми реалізуються за наступними пріоритетами:

- 1) підвищення конкурентоспроможності транскордонних регіонів;
- 2) покращення якості життя;
- 3) інституційна співпраця та підтримка ініціатив місцевих громад.

За результатами першого конкурсу за програмою було затверджено 23 проекти (21 затверджений та 2 проекти з резервного списку), серед яких 3 проекти з головними партнерами з України (Львівська область) та 15 проектів за участю українських організацій та установ у якості партнерів, грантова частина для України – 3,665 млн євро. За результатами другого конкурсу за Програмою включно з проектами з резервного списку було вирішено профінансувати 77 проектів, з яких 59 проектів за участі українських партнерів із грантовою частиною для України – 28,232 млн євро. За результатами третього конкурсу було рекомендовано до фінансування 8 проектів на загальну суму 3,272 млн. євро, з яких 7 проектів за участі українських партнерів із грантовою частиною для України – 1,342 млн євро. У додатку Д у вигляді карти представлена кількість бенефіціарів Програми ЄІСП «Польща-Білорусь-Україна» по регіонах.

У рамках окремих пріоритетів програми ТКС ЄІСП «Польща-Білорусь-Україна» також впроваджуються великомасштабні проекти, які відбиралися країнами-партнерами поза конкурсом, шляхом їх затвердження на засіданнях Спільного моніторингового комітету. Були відібрані 4 проектні пропозиції за участю українських партнерів:

- «Реконструкція МАПП «Устилуг-Зосин» (аплікант – Держмитслужба), бюджет – 6 млн. 576 тис. євро. ЄК погодила зазначений проект. 10.10.2012 р. – підписання грантової угоди;

- «Створення фільтрів пунктів пропуску на МАПП «Рава-Руська» (постачання технічних засобів митного контролю в МАПП «Краківець», «Шегині» та «Ягодин»), аплікант – Держмитслужба, бюджет – 2 млн. 223 тис. євро. ЄК погодила зазначений проект. 18.09.2012 р. – початок реалізації проекту;

- «Розвиток сучасної інфраструктури відділів прикордонної служби» (Розвиток прикордонної інфраструктури Луцького, Львівського та Мостиського прикордонних загонів у відповідності зі стандартами ЄС) (аплікант – Держприкордонслужба), бюджет – 8 млн. 889 тис. євро, співфінансування з української сторони – 800 тис. євро. 11.07.2012 р. – початок реалізації проекту;

– «Розвиток ІТ-інфраструктури українських митної та прикордонної служб на українсько-польському кордоні». Бюджет – 1 млн. 500 тис. євро. 22.10.2013 р. – початок реалізації проекту [87].

Частка проектів, реалізованих Україною та країнами-членами ЄС в рамках програм ТКС ЄІСП, представлена у додатку Ж.

Слід зауважити, що фінансування проектів за програмами ЄС здійснюється за умови співфінансування з боку приймаючої сторони (як правило, 10%), тобто за участю коштів з державних, місцевих бюджетів та інших джерел згідно із Законом України «Про транскордонне співробітництво» (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Донорська допомога Львівській області за програмами ЄІСП, TACIS і Interreg зі сприяння транскордонному співробітництву, млн. євро [88, 89]

Показник	Рік									
	2006*	2007	2008	2009	2010**	2011**	2012**	2013**	2014**	2015**
Залучені кошти	1,33	1,67	0,87	1,67	0,2	1,26	0,79	0,72	1,12	1,07

* – сумарний обсяг коштів, залучений від програм TACIS CBC – Транскордонне співробітництво (приблизна пропорційна оцінка частки України в транскордонних і регіональних програмах ЄС, з перерахунком автора по Львівській області)

** – обсяги співфінансування ЄС (EU Co-financing) проектів Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2007-2013 за участю прикордонних регіонів України (приблизна пропорційна частка Львівської області)

Пріоритетною в українському законодавстві та на практиці функціонування організаційною формою ТКС є *єврорегіони*, які у статті 1 Закону «Про транскордонне співробітництво» визначаються організаційною формою співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про ТКС [86].

За період від 1993 р., після підписання Мадридської конвенції, на кордонах України було створено десять єврорегіонів, до участі у яких залучено дев'ять областей України та адміністративно-територіальні одиниці семи прикордонних іноземних держав (табл. 2.7). Територія України, що входить до складу єврорегіонів, становить третину від її загальної площі, на ній проживає 31,5% населення нашої держави [7].

Єврорегіони на кордонах України [90, с. 124]

Назва єврорегіону	Рік створення	Країни-учасниці
Карпатський*	1993	Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія
Буг*	1995	Україна, Польща, Білорусь
Нижній Дунай*	1998	Україна, Молдова, Румунія
Верхній Прут*	2000	Україна, Молдова, Румунія
Дніпро	2003	Україна, Росія, Білорусь
Слобожанщина	2003	Україна, Росія
Ярославна	2007	Україна, Росія
Чорне море*	2008	Україна, Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Туреччина
Донбас	2010	Україна, Росія
Дністер	2012	Україна, Молдова

* - єврорегіони на кордонах з країнами-членами ЄС

Розглянемо один із двох єврорегіонів, що функціонує на польсько-українському прикордонні – Карпатський єврорегіон. Його було створено на зустрічі міністрів закордонних справ у м. Дебрецен (Угорщина) 14 лютого 1993 року. До складу єврорегіону на сьогодні входить 19 адміністративних регіонів України та країн-членів ЄС – Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії.

Керівним органом Карпатського єврорегіону є Рада Карпатського єврорегіону – міжурядова інституція, до складу якої входять представники 19 адміністративних регіонів Карпатського єврорегіону. Активність функціонування єврорегіону можна прослідкувати з динаміки проведення засідань Ради Карпатського єврорегіону (рис. 2.3). Від часу заснування пік активності діяльності єврорегіону припав на 1995-1997 роки. Від 2004 р. засідання Ради відбуваються нерегулярно, в середньому раз на два роки; за цей час шість років представники Ради єврорегіону не збиралися взагалі. Такий регрес у роботі єврорегіону пов'язують зі вступом Польщі, Словаччини та Угорщини до ЄС; у 2007 р. до ЄС приєдналася також Румунія.

Слід зазначити, що створення Карпатського єврорегіону Україною із країнами Вишеградської групи ряд дослідників називають «політичним рішенням» [7, 74] наслідком чого стало залучення до транскордонних ініціатив міністерств

закордонних справ та інших урядових структур більшою мірою, ніж місцевих та регіональних органів влади. Водночас діяльність регіонів України в рамках Карпатського єврорегіону від другої половини 1990-х років і, на жаль, донині, є часто декларативною і зводиться до «констатації взаємних прагнень» [18].

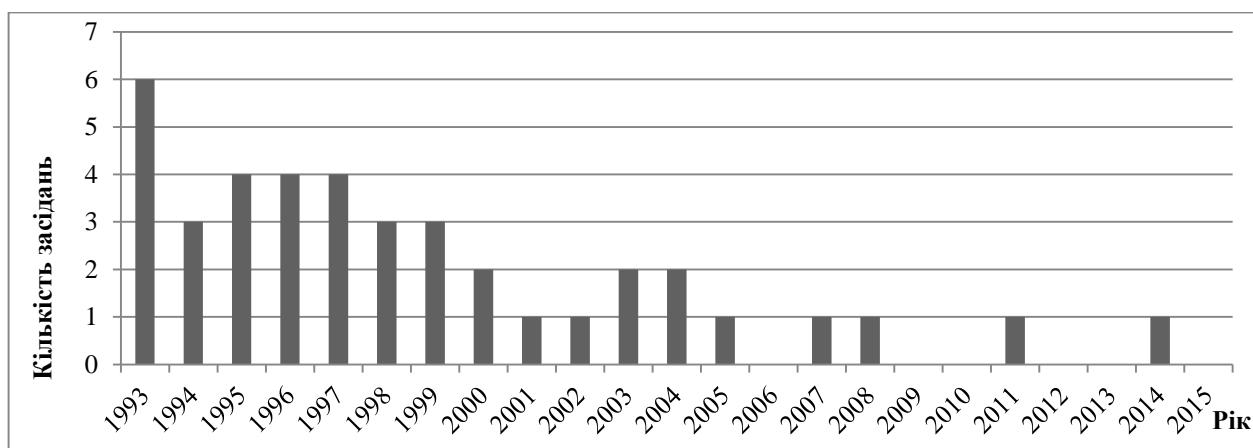

Рис. 2.3. Динаміка проведення засідань Ради Карпатського єврорегіону [91]

ТКС між українськими областями-членами Карпатського єврорегіону та сусідніми регіонами Польщі, Угорщини, Словаччини та Румунії, які також є його членами, переважно ґрунтується на двосторонніх угодах (наприклад, двосторонні угоди про співробітництво між словацьким регіоном Прешов із Закарпатською, Івано-Франківською та Львівською областями; Кошице з Закарпатською областю). Пошук ефективних шляхів інтеграції, економічного співробітництва створив нову нетрадиційну модель, яку І. Студенніков назвав «єврорегіон у єврорегіоні» [74]. 6 жовтня 2000 р. у м. Ніредьгаза (Угорщина) за участю Закарпатської області (Україна), області Салбоч-Сатмар-Берег (Угорщина) та повіту Сату-Маре (Румунія) було підписано тристоронню угоду про створення транскордонного об'єднання «Інтеррегіо», головним завданням якого є підтримка, координація та реалізація спільних транскордонних проектів і програм.

До досягнень у соціально-економічному розвитку в рамках Карпатського єврорегіону можна віднести: інтенсифікацію зовнішньоекономічних контактів між підприємствами регіону (заснування Асоціації карпатських торгово-промислових палат), створення СП; сприяння Радою єврорегіону розвитку транспортній

інфраструктурі, відкриття нових пунктів перетину кордонів, будівництво мосту через Тису на українсько-угорському кордоні; співпрацю з питань надзвичайних ситуацій та протипаводковий захист; соціальні та екологічні проекти (проект з розвитку агротуризму, три проекти у сфері розвитку та використання зелених насаджень і парків Львова); проведення міжнародних ярмарок та виставок у містах регіону, поширення інформації бізнесового характеру; стимулювання та підтримку спільних науково-культурних досліджень, проведення наукових конференцій, днів культури, спортивних змагань, музичних фестивалів (проект «Гуцулка»). Також в рамках Карпатського єврорегіону діє Асоціація університетів [17].

Окрім єврорегіонів, на польсько-українському прикордонні створені три *транскордонні кластери* (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Польсько-українські транскордонні кластери [92-94]

Назва кластеру	Учасники з боку України	Закордонні учасники	Сфера діяльності
1. Науковий інформаційно-статистичний транскордонний кластер «Інфостат Україна – Польща» (2013 р.)	<ul style="list-style-type: none"> • Інститут регіональних досліджень НАН України • Головне управління статистики у Львівській області • Львівський національний університет ім. Івана Франка, економічний факультет • Львівська обласна спілка економістів України 	<ul style="list-style-type: none"> • Статистичне управління в Жешуві • Жешувський Університет, економічний факультет • Центр Статистичних Досліджень і Освіти ГУС (Польща) 	Об'єднання зусиль щодо спільного наукового, інформаційного і статистичного забезпечення розвитку українсько-польського транскордонного регіону
2. Польсько-білорусько-український транскордонний туристичний кластер (2014 р.)	<ul style="list-style-type: none"> • Волинський туристичний кластер 	<ul style="list-style-type: none"> • Люблінська регіональна туристична організація (Польща) • Брестський туристичний кластер (Білорусь) 	Розвиток транскордонного туризму, створення та популяризація бренду та залучення людей до екотуризму
3. Транскордонний кластер інновацій (2015 р.)	<ul style="list-style-type: none"> • Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки 	<ul style="list-style-type: none"> • Хелмська господарська палата (Польща) 	Підтримка освітніх, наукових і господарських контактів, професійні стажування

20 березня 2013 р. було підписано Угоду про партнерство щодо створення наукового інформаційно-статистичного транскордонного кластеру за участю української та польської сторін «Інфостат Україна-Польща». Метою створення

цього кластеру є об'єднання зусиль щодо спільного наукового, інформаційного і статистичного забезпечення розвитку українсько-польського транскордонного регіону та використання потенціалу ТКС, зокрема створення системи регіональної статистики з метою моніторингу соціально-економічних явищ та проведення науково-статистичних досліджень на прикордонних територіях, розробка спільного Інтернет-порталу українсько-польського транскордонного регіону. В угоді про створення кластеру передбачається «подача заявок на співфінансування в рамках програм з ЄС та в інших операційних програмах» [92, с. 4].

Угода про створення *Польсько-білорусько-українського транскордонного туристичного кластеру* була підписана між Люблінською регіональною туристичною організацією, Волинським туристичним кластером та Брестським туристичним кластером в рамках проекту «Створення інформаційного комплексу у сфері транскордонного екологічного туризму у Єврорегіоні Буг» 29-30 жовтня 2014 року у Луцьку. В рамках кластеру передбачається розвиток туризму по три сторони кордону, насамперед екотуризму. За словами президента Люблінської регіональної туристичної організації Пьотра Франашека, важливим моментом є концентрація зусиль для створення спільного транскордонного туристичного бренду «Полісся», який об'єднає схожі за природним потенціалом, культурою та історією регіони Люблінського воєводства, Волинської та Брестської областей [93].

У лютому 2015 р. відбулося підписання угоди про утворення «*Транскордонного кластеру інновацій*» між Хелмською господарською палатою (Польща) та Східноєвропейським національним університетом імені Лесі Українки. Сторони уклали угоду з метою організації професійних практик у Республіці Польща для студентів університету в сфері, передбаченій навчальними програмами ВНЗ. Представники обох сторін висловили узгоджений намір утворення коопераційного об'єднання, яке буде основою для заходів, що здійснюються спільно українськими і польськими підприємцями, науковими осередками і неурядовими організаціями у сфері досліджень та розвитку, органами територіального самоврядування, а також іншими суб'єктами й інституціями бізнес-оточення Польщі та України [94].

Слід зазначити, що попри функціонування вищезазначених транскордонних кластерів у сфері освіти, статистичної інформації та туризму, на поточному етапі у Львівській області та в Україні не були розроблені заходи з активізації секторального транскордонного співробітництва.

Іншим важливим кроком у розвитку польсько-українського ТКС стало також відкриття *Економічного представництва Малопольського Воєводства Польщі у Львові* 25 червня 2014 року. Цей проект, реалізований Малопольською Агенцією Регіонального Розвитку і Малопольським Воєводством, отримав дофінансування у розмірі понад 1,5 млрд. злотих з Малопольської Регіональної Операційної Програми – дія 8.2 «Розбудова позиції Малопольщі у європейських мережах співпраці». Практичною метою проекту є забезпечення постійного обміну даними між інституціями оточення бізнесу і фірмами, спрощення безпосереднього доступу до контактів з підприємцями і довготривале утримування міжнародних торгових взаємовідносин. Представництво Малопольщі було відкрито у приміщенні Львівської торгово-промислової палати, і спрямоване на забезпечення інформацією на тему локальних ринків, пошук економічних партнерів, збільшення довіри в мережі торгівельних контактів між українськими та польськими підприємцями [95].

6 вересня 2014 р. було створено *«Українсько-Польський університет транскордонного співробітництва»* за ініціативою Генерального консульства Республіки Польща у Львові, Львівської ОДА, обласної ради та Львівської міської ради. Проект *«Українсько-Польський університет транскордонного співробітництва»* було започатковано з метою розв'язання практичних питань у сферах економіки та енергоефективності, культури і туризму, освіти і науки, екології та рекреації, охорони здоров'я та соціального захисту, збереження історико-архітектурної спадщини [96]. *«Українсько-Польський університет транскордонного співробітництва»* працюватиме у таких формах як конференції, семінари, вишколи, виставки тощо.

Окремим аспектом польсько-українського ТКС є *прикордонна торгівля*. Функціонування малого (місцевого) прикордонного руху, який був започаткований на польсько-українському кордоні з липня 2009 року, справило позитивний вплив на збільшення прикордонного руху та суму витрат, зроблених українцями в польському

прикордонному районі. За 2009-2015 рр. кількість громадян Польщі та України, які перетнули українсько-польський кордон, зросла більш ніж вчетверо (рис. 2.4). При чому транскордонний рух осіб характеризується певною сезонністю: йдеться про поступове збільшення кількості перетину кордону протягом року із максимумом у четвертому кварталі, і зменшення – у першому кварталі наступного року.

У цьому сенсі впровадження безвізового режиму України з ЄС від 11 червня 2017 року неодмінно повинна позначитись на розвитку малого прикордонного руху, прикордонної торгівлі та загалом на розвитку ТКС.

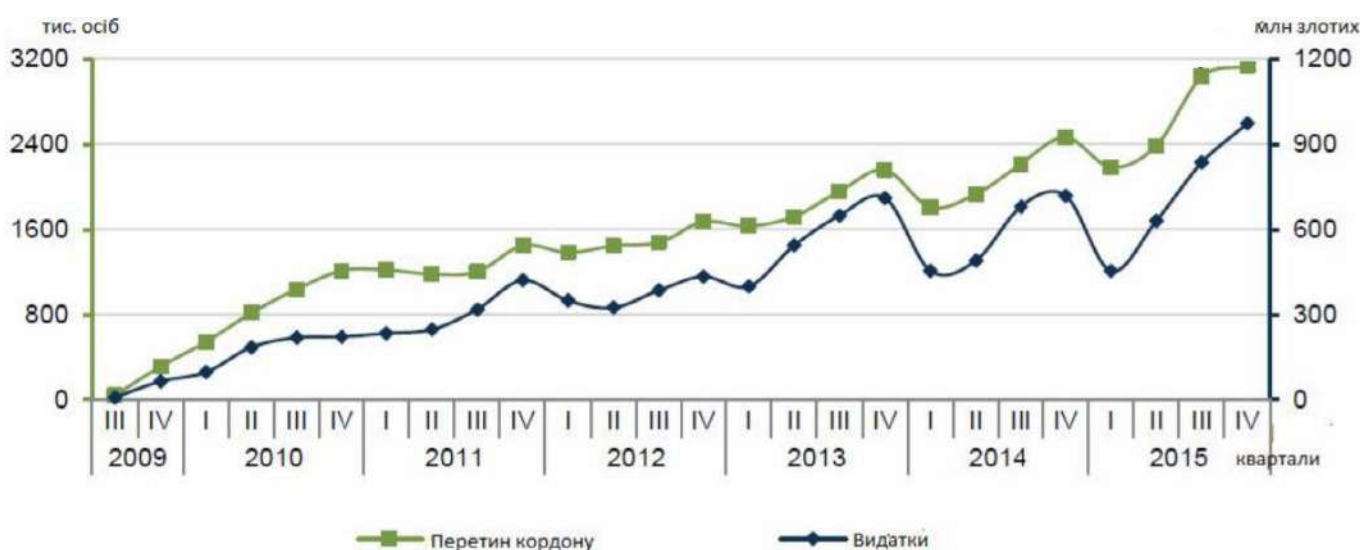

Рис. 2.4. Динаміка кількості осіб, які перетнули українсько-польський кордон, та їхніх витратків за 2009-2015 рр. [76]

За даними Польської туристичної організації (POT), під час одного перебування в Польщі українець, в середньому, витрачає більше коштів, ніж німець – приблизно 460 дол. США. Структура витрат українців у прикордонній торгівлі з Польщею показує, що майже третина витрачених коштів (32%) пов'язані із закупівлею товарів для подальшої торгівлі (перепродажу). 31% коштів – це закупівля товарів для власних потреб, 29% пов'язані із відрядженнями та діловим туризмом, 7% – із сезонними роботами і ще 3% – витатки на туризм [97].

Суб'єкти прикордонної торгівлі мають значний потенціал у розвитку підприємництва: по-перше, вони отримують досвід підприємницької діяльності; по-друге, більшість є освіченими людьми, які вимушено залишили свою професійну

кар'єру, високий рівень загальної освіти дозволяє їм швидше опанувати новими видами діяльності. Інтерв'ю з підприємцями Львівської області показує, що багато хто починав свою діяльність як домогосподарства із нелегальної прикордонної торгівлі, та після нагромадження фінансового капіталу і досвіду – офіційно реєстрували свій бізнес [98].

Водночас можна погодитися з Я. Калатом, який стверджує, що в Україні у сучасних умовах не створені умови для ефективної організації транскордонних ринків товарів і послуг, – тобто, організації прикордонної торгівлі в поєднанні із законодавчим підґрунтям і спрощеними умовами перетину кордону, а відповідно, умовами для ефективної діяльності малого підприємництва та виходу з тіні. Прикладом може бути хіба що «Korczoowa Dolina», яка розташована в Підкарпатському воєводстві на кордоні з Львівською областю у зонах безвізового режиму, і Tax Free, що дозволяє громадянам України вільно рухатися через кордон і на місці повертати ПДВ у спеціально створеному пункті [57].

2.2. Особливості соціально-економічної ефективності польсько-німецького транскордонного співробітництва (на прикладі Любусько-Бранденбурзького транскордонного регіону)

У вітчизняній та західній регіоналістиці ФРН належить до найуспішніших прикладів регіональної політики та розвитку транскордонних відносин, і має одні з найдавніших традицій з інституалізації ТКС, які сягають 50-их років ХХ ст. [25]. Враховуючи це, дослідження соціально-економічної ефективності ТКС в межах ЄС автором було вирішено здійснювати на прикладі вивчення особливостей німецько-польського транскордонного регіону. Його територія характеризується відносно нижчим рівнем розвитку транскордонної інфраструктури порівняно з рівнем обох держав та відмінностями у доходах на душу населення між сусідніми регіонами, але

у той же час у ньому наявне спільне просторове планування і програмування співпраці.

Після возз'єднання Німеччини, ФРН і Польща підписали договір про німецько-польський кордон (від 14 листопада 1990 р.), який затвердив демаркацію їх спільного кордону, зафіксовану післявоєнною Угодою 1950 р. у Згожельці, Договір «Про добросусідські відносини і дружнє співробітництво» (від 17 червня 1991 р.), за яким Німеччина визнала перспективу приєднання Польщі до тодішнього Європейського економічного співтовариства. Обидві сторони зобов'язалися підтримувати німецько-польське примирення, зокрема шляхом розвитку ТКС та територіального планування.

Від початку здійснення ТКС Німеччини і Польщі, кордон між якими був східною межею ЄС, ця співпраця трактувалася як один з елементів процесу подальшої європейської інтеграції Польщі. Для Польщі розвиток ТКС був частиною концепції «Рух до Європи», адже закладав практичний фундамент взаємодії з різними структурами ЄС ще до формального приєднання. Німеччина ж підтвердила свій статус такого собі «двигуна» загальноєвропейських процесів. Таким чином відбувалося поглиблення процесу загальноєвропейської інтеграції через вирішення спільних регіональних проблем [99]. Реалізація цієї співпраці базується на досвіді співробітництва країн Західної Європи і на засадах, окреслених у Мадридській Конвенції, яку Польща ратифікувала у 1993 році [64, с. 58].

Територія колишньої НДР після возз'єднання Німеччини інтегрувалася безпосередньо до німецької федерації та до внутрішнього ринку ЄС, в той час як для Польщі процес інтеграції був тривалим: від угод про асоціацію, партнерство та переговорів про членство аж до набуття повноправного членства в ЄС (2004 р.) і приєднання до Шенгенської зони (2007 р.). Після вступу до ЄС відбувся семирічний перехідний період, який завершився в травні 2011 року повною свободою руху на ринку праці.

Ще у 90-х роках ХХ ст. можна було говорити про зростаючу асиметрію розвитку Польщі та Німеччини. Водночас, ринок праці та економічний розвиток у Польщі у 90-і роки ХХ ст. виявилися більш динамічними, ніж у Східній Німеччині. У той час як у Польщі, за даними Центрального статистичного бюро («Główny Urząd

Statystyczny»), темпи зростання ВВП від 1992 року постійно збільшувалися (від 2,6% у 1992 р. до 7,1% у 1997 р.), а у нових федеральних землях Німеччини відзначалися еміграція та низькі показники розвитку економіки. Там, відповідно до даних федерального та земельних статистичних управлінь, рівень зростання ВВП починаючи із середини 90-х років ХХ ст. різко скоротився, що відбувалось у поєднанні зі стійкою еміграцією населення. Як результат, розвиток Польщі наприкінці десятиліття виглядав більш динамічно, ніж нових федеральних земель Німеччини.

На нинішньому етапі соціально-економічна ситуація на прикордонні між Польщею та новими федеральними землями відрізняється. Насамперед варто зазначити, що стара інфраструктура у Східній Німеччині була суттєво перебудована. Дорожня, залізнична, телекомунікаційна мережі були значно модернізовані і стали певною мірою навіть сучаснішими, ніж у старих федеральних землях. Зросли витрати промисловості на дослідження та розробки, і розрив із промисловістю Західної Німеччини є незначним, стверджується у дослідженні Німецького інституту економічних досліджень (DIW).

Результати дослідження, здійсненого «Bertelsmann Foundation» у 2010 році, були виведені у порівняльний рейтинг федеральних земель Німеччини за показниками доходів, зайнятості та безпеки (соціальної та внутрішньої). Ці результати засвідчили процес підвищення загального рівня розвитку східнонімецьких регіонів поряд із макроекономічним зростанням. Таким чином, тенденції економічного зростання для нових федеральних земель, які отримували вигоду від економічного підйому в Німеччині, стали більш позитивними, ніж за десять років до того. У 2015 р. темпи зростання ВВП Бранденбургу склали 2,7%, у Мекленбург-Передній Померанії 1,9% (при зростанні загальнонімецького ВВП у 1,7%). Водночас, старі федеральні землі зберігають вищі темпи зростання: Баден-Вюртемберг на 3,1%, Саарланд на 2,4%, Нижня Саксонія на 2,1%. Разом з тим, рівень безробіття у нових федеральних землях (9,4% у 2016 р.) суттєво перевищує середньодержавний показник (6,8%) і показник старих федеральних земель (6,2%). Найвищим він був у Мекленбург-Передній Померанії – 9,7%, найнижчим в Тюрінгії – 6,7%. Тим не менш, на прикладі Північного

Рейну-Вестфалії (7,7%) або Саарланду (7,2%) видно, що навіть у старих федеральних землях теж проявляються високий рівень безробіття і структурні проблеми [100].

У табл. 2.9 наведено динаміку зростання ВРП Бранденбургу (у млн. євро) у порівнянні з аналогічним показником межуючого з ним Любуського воєводства Польщі за 2006-2015 роки, за якими спостерігається подібний тренд зростання.

Таблиця 2.9

Валовий регіональний продукт у Любуському воєводстві та у Бранденбурзі (2006-2015 рр.), млн. євро* [101, 102]

Регіон	Рік									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Любуське воєводство	6498	7628,2	6980,2	7407,2	7972,1	7554,9	8386,2	8709,9	8989,3	9337,4
Бранденбург	50820	53004	54884	53627	56034	57740	58802	60445	62366	65294

* - за офіційним курсом польського злотого до євро, на кінець року

Попри це економічне зростання, наслідки внутрішньої міграції для Східної Німеччини залишаються специфічними. Незважаючи на уповільнення еміграції населення, чисельність населення у всіх східних федеральних землях після 1989 р. явно зменшилася. Ця тенденція практично не зачепила великі міста, такі як Дрезден або Лейпциг, проте постраждали сільські райони, насамперед у Бранденбурзі і Мекленбург-Передній Померанії. Всі німецькі регіони, що межують з Польщею, мають негативний приріст населення.

Між німецькими та польськими учасниками транскордонного регіону спостерігаються також суттєві демографічні відмінності. Так, у Бранденбурзі відбувається загальне зниження чисельності населення, натомість у Любуському воєводстві таке зниження очікується лише в майбутньому. У Бранденбурзі також відзначається невелика порівняно із середнім показником по країні частка молодих людей у віці до 15 років, і висока частка літніх людей (старших за 70 років). На відміну від цього, вікова структура населення Любуського воєводства більш сприятлива. Тут частка населення у віці до 15 років вища, а частка населення у віці старше 65 років нижча від середнього рівня по країні [103].

У Польщі, так само як і у Німеччині, відзначається великий розрив регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку. Уже в міжвоєнний період у Польщі виділялися так звані «Польща А» і «Польща Б». «Польща А» являла собою більш розвинені західні, а «Польща Б» – відсталі східні воєводства і, незважаючи на територіальні втрати східної частини Польщі після Другої світової війни, співвідношення Захід-Схід значною мірою залишилося незмінним. За базовими макроекономічними показниками західні воєводства Польщі показують кращі результати. Внесок західних регіонів у ВВП та темпи його зростання значно вищі, ніж у східних воєводствах. Усі вони (за винятком Мазовецького воєводства із центром у Варшаві) мають результати нижче середнього показника по ЄС.

За відсотковим внеском регіонального продукту до ВВП країни перше місце посідає Мазовецьке воєводство, потім Сілезьке, Великопольське та Нижньосілезьке. Вони або перебувають під визначальним впливом великих міст, таких як Варшава (Мазовецьке), Познань (Великопольське) та Вроцлав (Нижньосілезьке), або міських агломерацій, як у випадку сілезьких вугільних і промислових районів. У той же час Опольське воєводство має найнижчу частку у ВВП, за ним слідує Любуське воєводство, причому обидва регіони є західними і розташовані на кордоні або поблизу від кордону (при цьому Любуське воєводство має спільний кордон із німецьким Бранденбургом). Інші менш розвинені воєводства розташовані на сході Польщі (рис. 2.5).

Аналіз ПІІ у польських воєводствах також дає неоднозначну картину, яка суперечить простому поділу на «Польщу А» і «Польщу Б». Відповідно до дослідження, підготовленого та проведеного у 2015 році за наказом Міністерства регіонального розвитку (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego), лідирують вже згадані вище Мазовецьке, Сілезьке, Нижньосілезьке і Великопольське воєводства, за ними слідує інші західні регіони. Любуське воєводство знаходиться на дев'ятому місці, всередині списку. Водночас, за останні роки динаміка збільшення обсягу ПІІ в східних воєводствах була вищою від відповідних західних воєводств, що вказує на поступовий процес зростання.

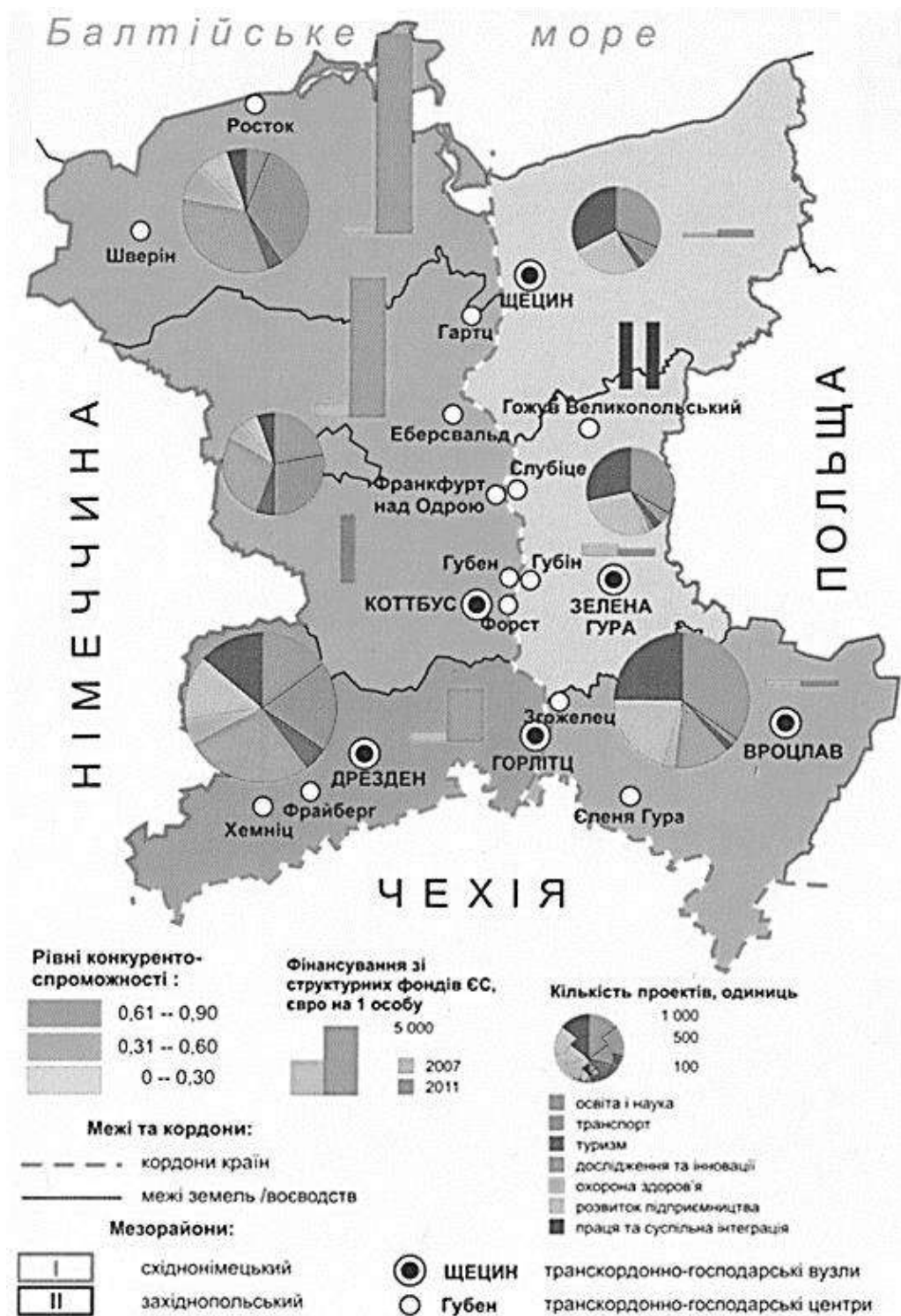

Рис. 2.5. Територіальна структура польсько-німецького транскордонного регіону [78]

Станом на 01.01.2016 р. обсяг ПІІ із Німеччини до Любуського воєводства становив 71,0 млн. євро, що склало 20,9% (перше місце). На залучення ПІІ в цілому позитивно впливає прикордонне розташування Любуського воєводства, а також один з найнижчих рівнів оплати праці в Польщі, кваліфікований персонал та добре

розвинене автомобільне, залізничне та річкове сполучення. Традиційно німецькі ПІІ спрямовуються в автомобільну, полімерну, металургійну промисловість, приладобудування, легку промисловість та сільське господарство. Обсяги ПІІ з Німеччини до Любуського воєводства за роками у період 2006-2015 рр. показано у табл. 2.10.

Таблиця 2.10

**Прямі іноземні інвестиції з Німеччини до Любуського воєводства
(Польща), млн. євро* [81]**

Показник	Рік									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяг ПІІ	65,99	80,61	71,81	75,33	84,1	66,62	76,51	83,24	79,38	71,04

* - за офіційним курсом польського злотого до євро, на кінець року

Серед найвагоміших німецьких ПІІ до Любуського воєводства області слід вказати виробника мікросхем «Hmp Heidenhain Microprint Polska Sp. z o.o.» (м. Гожув-Велькопольський), виробників автозапчастин «Thyssen Krupp Presta Steertec Poland Sp. z o. o.» (м. Мендзижеч) і «Gedia Poland Sp. z o.o.» (м. Нова Суль), та підприємства легкої промисловості «Ahrens Textil Service Sp. z o.o.» (м. Гожув-Велькопольський) і «Brinkhaus Polska Sp. z o.o.» (м. Костшин-над-Одрою).

Рівень безробіття у західних воєводствах Польщі також нижчий, ніж у східній частині країни, але з великими міжрегіональними відмінностями. Із середнім рівнем безробіття у 8,2% у всій Польщі у 2016 році, цей показник склав у Великопольському воєводстві 4,9%, у Поморському 7,1%, у Нижньосілезькому 7,2%, хоча у Любуському він становив 8,6% та у Західнопоморському 10,9%. У Вармінсько-Мазурському воєводстві рівень безробіття склав 14,2%, у Підкарпатському 11,5%, у Люблінському 10,3%, у Підляському 10,13%. Що стосується внутрішньої міграції у Польщі, найбільший притік отримують міста і Мазовецьке, Великопольське та Нижньосілезьке воєводства, всі з яких мають позитивне міграційне сальдо, в той час як Любуське та Західнопоморське воєводства показують негативне сальдо [100]. У табл. 2.11 наведено порівняння рівня зареєстрованого безробіття у Любуському воєводстві Польщі та у Бранденбурзі у 2006-2015 роках. Як видно з цих даних, у Бранденбурзі за весь період спостереження відзначається тренд зниження рівня

безробіття, у той час як у Любуському воєводстві у 2010, 2013 та 2015 роках відбувалися стрибки цього показника.

Таблиця 2.11

Рівень зареєстрованого безробіття у Любуському воєводстві та у Бранденбурзі (2006-2015 рр.), %* [101, 103]

Регіон	Рік									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Любуське воєводство	14	9,8	6,5	9,6	10,6	9,4	9	9,7	8,3	10,5
Бранденбург	17	14,7	12,9	12,3	11,1	10,7	10,2	9,9	9,4	8,3

* - за даними служб зайнятості, у віці 15-70 років

У Польщі існують також великі диспропорції між селом і містом, та як і раніше, сильні регіони розташовані на Заході, в той час як більш економічно і демографічно слабкі регіони з боку Німеччини знаходяться в безпосередній близькості від Польщі. Міністерство регіонального розвитку Польщі розглядає прикордонні території також як регіони потенційного державного втручання, проте в рамках прийнятої Радою міністрів Національної стратегії регіонального розвитку на період 2010-2020 рр. відзначаються їхні можливості і ризики на основі близькості цих регіонів до Німеччини. Можливості виникають на основі передачі ноу-хау, обміну досвідом та кращих практик («best practice»), а також в рамках міжнародного співробітництва. Ризики визначаються можливим надмірним тиском конкуренції або через відтік постачання послуг до Німеччини, зокрема до Берліну. Таким чином, існує великий потенціал підвищення ендогенного потенціалу прикордонних регіонів, посилення їх конкурентоспроможності та покращення ТКС [104].

Цей короткий огляд прикордонних регіонів з обох сторін кордону показав певну асиметрію, але у той же час, і проблеми, які виникають внаслідок периферійного розташування самої території. Незважаючи на відносну слабкість східнонімецьких федеральних земель в національному порівнянні, вони економічно сильніші, ніж західні воєводства Польщі, де більш розвинені в першу чергу агломерації міст Познань та Вроцлав, сілезького басейну і в меншій мірі Щецину. Це засвідчує і

порівняння обсягу заробітної плати у Любуському воєводстві та у регіоні Бранденбург за даними 2006-2015 років, яке наведено у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

**Середньомісячна заробітна плата у Любуському воєводстві та у Бранденбурзі
(2006-2015 рр.), євро [101, 105]**

Регіон	Рік									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Любуське воєводство*	583,34	676,26	638,97	682,75	736,53	692,25	786,38	785,40	801,54	827,32
Бранденбург	2223,33	2250,17	2296,75	2320,92	2376,33	2456,58	2498,75	2567,00	2639,25	2705,23

* - за офіційним курсом польського злотого до євро, на кінець року

Німеччина є основним торговим партнером Любуського воєводства – за даними на початок 2017 року, майже 70% товарів та послуг експортуються до Німеччини (на другому місці Італія з 4,1% та Нідерланди з 3,5%), звідти ж походить понад 50% імпорту регіону (на другому місці Італія з 7,4% та Данія з 4,2%) [106]. Основні групи товарів, які експортує до Німеччини Любуське воєводство, пов'язані зі спеціалізацією регіону, а саме товари меблевої, автомобільної, паперової промисловості, деревини, металу та продукти харчування. Зовнішньоторговельний оборот Любуського воєводства з Німеччиною наведено у табл. 2.13.

Слід зазначити, що уряди ФРН і Польщі надавали і надають великого значення розробці спільних транскордонних проектів. Прикордонні з Польщею німецькі землі співпрацюють із польською стороною на різних рівнях.

Таблиця 2.13

**Зовнішньоторговельний оборот Любуського воєводства з Німеччиною
(2006-2015 рр.), млн. євро* [81]**

Показник	Рік									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Зовнішньоторговельний оборот	2463,44	2827,38	3160,22	2455,67	3331,15	3579,6	3542,93	3683,14	4011,91	4160,95

* - за офіційним курсом польського злотого до євро, на кінець року

На місцевому рівні німецькі та польські міста, які історично опинились розділеними кордоном, об'єдналися у реалізації транскордонних проектів, деякі з

яких підкреслюють спільну транскордонну ідентичність (проекти «Франкфурт-на-Одері – Слубіце: без кордонів», «Євромісто Губен-Губін» і «Євромісто Герлиц-Згожець»).

На регіональному рівні у 2006 р. німецькі та польські регіони і міста об'єднались в рамках неформальної мережі «Одерське партнерство» («Oder-Partnerschaft»), а саме: федеральні землі Берлін, Бранденбург, Мекленбург-Передня Померанія і Саксонія та воєводства Великопольське, Західнопоморське, Нижньосілезьке і Любуське, а також польські міста Щецин, Гожув Великопольський, Зелена-Гура та Вроцлав. Ця мережа спрямована на зміцнення територіальної та політичної інтеграції німецько-польського транскордонного регіону (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Мережа «Одерське партнерство» (мовою оригіналу)

Польсько-німецьке прикордоння є сферою дії чотирьох *оперативних програм ЄС «Interreg IV A»* щодо розвитку регіонального співробітництва, які підтримуються Європейським фондом регіонального розвитку (ЄФРР):

1. «Польща – Німеччина» (Мекленбург-Передня Померанія, Бранденбург – Західнопоморське воєводство);
2. «Польща (Любуське воєводство) – Бранденбург»;
3. «Саксонія – Польща»;
4. «Південна Балтика».

Основною метою програми ТКС «Польща (Любуське воєводство) – Бранденбург» є спільний розвиток транскордонного регіону і зниження т.зв. «прикордонних ефектів». Вона спрямована на сприяння сталому розвитку та економічній конкурентоспроможності прикордонних територій на основі комплексного транскордонного підходу. Це включає в себе, зокрема, покращення місцевої інфраструктури та екологічної ситуації, а також підтримку транскордонного економічного розвитку (в тому числі посилення економічних зв'язків наукового співтовариства), а також підтримка малого та середнього бізнесу шляхом транскордонних маркетингових заходів [107].

Програма мала чотири пріоритетних напрями із загальною сумою бюджету у 146,47 млн. євро, за співфінансуванням Європейського фонду регіонального розвитку в розмірі 124,5 млн. євро на період 2007-2013 рр..

Основними пріоритетами Програми були визначені:

- розвиток інфраструктури та поліпшення екологічної ситуації (57,6% від загального обсягу фінансування);
- підтримка економічних зв'язків і науково-технічної співпраці (9,8%);
- підтримка подальшого розвитку людських ресурсів та ТКС (28,4%);
- технічна допомога (4,19%) [108].

У 2014 р. був схвалений оновлений етап програми на 2014-2020 рр.. Обсяги співфінансування з ЄФРР (Dofinansowanie z EFRR) проектів ТКС, залученого Любуським воєводством у період з 2006 до 2015 рр., показано у табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Співфінансування з ЄФРР проектів сприяння транскордонному співробітництву для Любуського воєводства (Польща), млн. євро [109]

Показник	Рік									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Залучені кошти*	6,72	8,50	8,29	8,47	8,79	9,11	9,40	9,69	10,65	9,86

* - за розрахунками стратегічних та парасолькових проектів

Законодавство федеральної землі Бранденбург (так само як і двох інших межуючих з Польщею німецьких земель, Саксонії та Мекленбург-Передньої

Померанії) декларує важливість співпраці з польськими воєводствами поблизу кордону. Найбільш яскраво це відзначається у конституції Бранденбергу від 20 серпня 1992 р., де у ст. 2 надається великого значення «співпраці з іншими країнами, особливо з польськими сусідами». Крім цього, у бранденбурзькому Законі про школи міститься аналогічний пункт: «Школа заохочує готовність до мирної співпраці з польськими сусідами» (§ 4 (5)). За реалізацію ТКС у Бранденбурзі відповідає фахове міністерство (на відміну від Мекленбург-Передньої Померанії, де ТКС є обов'язком земельного уряду), а важливість партнерства з Польщею також підкреслює той факт, що в регіоні існує посада Уповноваженого з партнерства у Нижньосілезькому і Великопольському воєводствах, діяльність якого в основному присвячена розвитку транскордонної інфраструктури та реалізації проектів. Крім того, Бранденбург залучений у Одерське партнерство, неформальну мережу, яка від 2006 р. об'єднує німецькі землі Берлін, Бранденбург, Мекленбург-Передню Померанію і Саксонію та польські Західнопоморське, Великопольське, Любуське і Нижньосілезьке воєводства, метою якого є створення регіональної мережі політичного та інфраструктурного розвитку. У Бранденбурзі також велике значення надається вивченню у навчальних закладах польської мови. Згідно з доповіддю Конференції міністрів культури від 2007 р., вивчення польської мови пропонується у початкових школах у прикордонних районах і може бути продовжено в якості першої іноземної мови. Крім того, у Бранденбурзі застосування польської мови також інтегроване у програми професійних училищ у різних сферах.

На боці польських воєводств рівень юрисдикції щодо ТКС є нижчим, ніж у німецьких земель. Незважаючи на проведення децентралізації 1998 року, за конституцією Польща залишається унітарною державою. Тим не менше, співпраця інтенсивно розвивається в цих рамках, відповідна юрисдикція покладена на Управління маршала (Urząd Marszałkowski) у воєводствах [100].

Пріоритети Любуського воєводства у сфері зовнішніх відносин та потенційні географічні партнери регіону визначені відповідним рішенням місцевої ради – сеймику. Любуське воєводство серед цілей своєї зовнішньої діяльності відзначає, зокрема, реалізацію проекту Центральноєвропейського транспортного коридору,

який повинен з'єднати Балтійське і Середземне моря, співпрацю з євро регіонами «Шпрее-Нейсе-Бубр» і «Pro Europa Viadrina» та загальне посилення воєводства в міжнародному співробітництві. При цьому Бранденбург та Саксонія згадуються як основні партнери регіону на території ЄС поряд з іншими регіонами Італії, Словаччини, Данії та Франції. Окремо згадується Одерське партнерство. Разом з тим, більш важливим для Любуського воєводства є реалізація Європейської політики гуртування в рамках Європейського територіального співробітництва.

Окрім політичних підходів до співпраці на регіональному рівні, тобто між федеральними землями і воєводствами, існує низка інституціалізованих форм ТКС. Основними з них є чотири євро регіони, які функціонують на німецько-польському кордоні. Євро регіони у Старій Європі почали виникати з 1950-х років в основному в тих країнах, які шукали нових способів економічного і культурного співробітництва для зміцнення мирного співіснування. Метою євро регіонального співробітництва в цих регіонах було подолання напруги між національностями, що населяли межуючі території по обидві сторони кордону.

На німецько-польському кордоні від початку 90-х років ХХ ст. з'явилися чотири євро регіони: «Померанія» (1991 р., зі шведською участю), «Нейсе-Ніса-Ніса» (1991 р., із чеською участю), «Pro Europa Viadrina» (1993 р.) та «Шпрее-Нейсе-Бубр» (1993 р.). Появою цих євро регіонів було змінено межі, вимір і функції транскордонного і євро регіонального співробітництва. Воно стало викликом також в тій частині Європи, де етнічні конфлікти і економічні диспропорції є набагато значнішими, ніж у Західній Європі. Держави Центральної і Східної Європи не мали досвіду в сфері регіонального чи місцевого самоврядування.

Євро регіон «Шпрее-Нейсе-Бубр» розташований на території Любуського воєводства та Бранденбургу. Цей євро регіон був заснований у вересні 1993 р. підписанням Угоди між німецьким об'єднанням місцевих громад та інституцій, та спілкою польських місцевих громад. Територія євро регіону охоплює територію району Шпрее-Нейсе (три муніципальних співтовариства і міста Коттбус та Айзенхюттенштадт) федеральної землі Бранденбург. З польської сторони – 18 гмін і міст Любуського воєводства. Загальна територія євро регіону – 10,5 тис.км².

Основними індустріальними і комерційними центрами регіону є м. Коттбус (ФРН) і Зельона Гура (Польща). Сільське господарство розвинуте слабо, хоча значну частину території єврорегіону займають ліси.

З німецької сторони найбільш великими промисловими підприємствами є відкриті шахти з видобутку бурого вугілля і, як наслідок, ряд ТЕЦ. У польській частині домінує текстильна та деревообробна промисловість. Регіон відомий своїми чудовими умовами для розвитку туризму. Однак, існуюча інфраструктура недостатньо розвинута і вимагає інвестицій.

Згідно зі статутом, завданням єврорегіону «Шпрее-Нейсе-Бубр» є допомога у подоланні проблем транскордонного регіону, формування регіональної ідентичності, об'єднання німців та поляків у єдиному економічному районі з покращеними і, що найважливіше, еквівалентними умовами життя.

Вищим органом єврорегіону є Рада єврорегіону, яка складається із членів об'єднань обох сторін. Завдання Ради :

- визначення напрямів діяльності;
- вибори Президії єврорегіону;
- вирішення питань управління;
- затвердження проектів.

Рада обирає із свого складу Президію. Президія є органом для прийняття рішень між зборами Ради. Завдання Президії:

- зовнішні контакти єврорегіону;
- скликання зборів Ради;
- впровадження рішень Ради;
- керівництво секретаріатом;
- надання пропозицій щодо ТКС державним установам.

Секретаріат складається із двох представництв (бюро) з польської та німецької сторін, веде поточну роботу та координує роботу робочих груп. Всі органи єврорегіону працюють на паритетних засадах. Здійснюється постійний обмін інформацією, думками, проводяться щомісячні засідання робочих груп [110].

Єврорегіон «Шпрее-Нейсе-Бубр» входить до Робочої ради європейських прикордонних регіонів (AGEG). З німецької сторони єврорегіон організований в якості зареєстрованого об'єднання, в якому на добровільній основі співпрацюють громади та підприємства, університети, інститути, об'єднання і громадяни. На польській території єврорегіон організований як об'єднання польських громад, тобто члени тільки місцевого рівня. Співпрацю між німецькою і польською частинами єврорегіону регулює рамкова угода.

Слід зазначити, що всі чотири єврорегіони на німецько-польському кордоні мають власні окремі секретаріати у кожній країні. У цьому плані порівняння із більш старими західними єврорегіонами, де часто функціонують спільні (технічні) секретаріати, відкриває потенціал для інституційного покращення.

По-друге, на думку експертів, недосконалість діяльності єврорегіонів проявляється у реалізації проектів, які, як правило, фінансуються ЄС або суміщені з програмами підтримки ЄС. При цьому варто зазначити, що власний інтеграційний потенціал конкретних громад ще не є вичерпаним. Хоча фінансування з боку ЄС допускає також зустрічні проекти, але спільне зростання рівня життя населення транскордонних регіонів повинне було б відбуватися і без проектної підтримки, і отже, єврорегіони повинні були б спрямовувати частину своєї діяльності на об'єднання громадської активності. На даний час політика гуртування ЄС справді значною мірою сприяє зміцненню транскордонного економічного простору.

Розглядаючи німецько-польські транскордонні зв'язки, експерти відзначають також формування у середині 90-х років ХХ ст. *транскордонного логістичного кластера* – Німецько-центральноевропейського ланцюга поставок («German-Central European Supply Chain», GCESC). Через нього здійснюється виробництво та збут товарів для експорту у решту країн світу. Завдяки функціонуванню цього ланцюга значно зросли торговельні відносини Німеччини та країн Вишеградської групи (Польщі, Чехії, Угорщини та Словаччини), а також передача технологій та посилення транскордонної конвергенції рівня доходів.

Розвиток GCESC підтримувався суттєвим зростанням прямих іноземних інвестицій у країни Вишеградської групи. Зростання експорту у останніх країнах було

особливо швидким у наукомістких секторах. У дослідженні МВФ від 2013 р. відзначено, що взаємодоповнюваність між ланцюгами поставок та виробництвом всередині країн призвели до більшої синхронізації економічного циклу серед країн GCESC [111].

У польсько-німецькому транскордонному регіоні функціонує також Центральньо-європейський композитний кластер (CECC). Угода про його створення була підписана 6 липня 2011 року між Технічним університетом Дрездена і Варшавським технологічним університетом. Центральньо-європейський композитний кластер став платформою для систематичних та постійних спільних досліджень та наукових заходів його учасниками, забезпечуючи тим самим економічні та освітні переваги німецькому, польському та європейському бізнесу і промисловості. Як базові сфери співробітництва засновники кластера визначили:

- можливі спільні науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи щодо нових композитних матеріалів;
- комплексні дослідження, розробка і освіта в галузі комплексного проектування і виготовлення композитних компонентів (від нано- до макрорівня);
- спільні проекти на рівні магістратури та докторантури;
- безперервна освіта (курси для промисловості) [112].

Окрім транскордонних зв'язків на рівні адміністративних регіонів, діяльності єврорегіонів та кластерів, на німецько-польському прикордонні існують інші, нижчі рівні взаємозв'язків. Серед них співпраця на рівні університетів, проте часто вона спрямована не тільки на транскордонний регіон і перетинає його межі. Між регіонами обох країн було засновано цілий ряд ініціатив з транскордонних сполучень, дійсності транскордонних транспортних квитків тощо.

Окремим аспектом міжрегіональних відносин є транскордонна міграція. З моменту вступу Польщі до ЄС і введення в дію повної свободи пересування працівників (травень 2011 р.) у прикордонних районах спостерігається зростаюча міграція поляків до Німеччини. Зокрема, до Бранденбургу за останні роки переселилися багато людей із польського Щецина, долаючи проблему дорогої

нерухомості у Щецині. Із цим пов'язані різноманітні проблеми та виклики, зокрема, щодо успішної адаптації поляків у Німеччині.

Іншим важливим питанням стає сектор транскордонних послуг. У багатьох випадках послуги на польському боці кордону залишаються значно дешевшими, ніж на німецькому боці. Це стосується будівництва, (стоматологічної) медичної допомоги, предметів щоденного використання. Туристичні пропозиції з обох боків кордону також становлять інтеграційний потенціал. Наприклад, польських та чеських туристів можна зустріти у німецьких Рудних горах і у Фогтланді, на Мекленбурзькому озерному плато і в Бранденбурзі. Хоча це і не масовим явищем, але саме у цьому плані німецькі експерти вважають перспективним спільний туристичний маркетинг.

Окрім того, все більшого значення у транскордонних відносинах набуває і сфера освіти. Європейський університет Віадрина у Франкфурті-на-Одрі зарахував на навчання у зимовому семестрі 2015-16 рр. 23% іноземних студентів, більшість з яких становили поляки, – у Дрезденському технічному університеті у тому ж семестрі цей показник становив 13,5%, що на тому ж рівні, що і 13,4% у престижному Рейнському університеті Фрідріха Вільгельма в Бонні. До Лейпцигу було зараховано 9,8% іноземних студентів, а у Хемніцькому технічному університеті тільки 6,4%. Оскільки у даному випадку йдеться про загальну кількість іноземних студентів, то зрозуміло, що існує значний потенціал для залучення польських студентів.

Такі контакти мають велике значення не тільки для транскордонних регіонів, але і в цілому для німецько-польських відносин. Дослідження, проведене польським дослідницьким інститутом «Centrum Badań Opinii Społecznej» (Центр вивчення громадської думки) засвідчує, що більшість поляків отримують свої знання про Німеччину з телебачення, газет і з Інтернету, і що все ще 69% поляків після 1989 року не були у Німеччині. У той же час найбільш поширеною причиною для відвідування Німеччини (29%) став туризм, що є несподіваним результатом, який суперечить думці про шукаючих роботу поляків [100].

2.3. Порівняльний аналіз соціально-економічної ефективності Львівсько-Підкарпатського та Любусько-Бранденбурзького транскордонного співробітництва

Як показує практика ТКС Львівської області та України в цілому, використання європейських форм та механізмів його реалізації в українських умовах виявилось малоефективним. Варто привести думку Є. Кіш, яка відзначає певну ідеалізацію вітчизняними дослідниками та експертами досвіду «квазіуспішних єврорегіонів України», що, «на жаль, прослідковується у більшості публікацій, з метою презентації «кращих практик» такої транскордонної співпраці України» [113, сс. 72-73]. За оцінкою Л. Корольчук, конвергенція економік суміжних прикордонних регіонів є слабкою. ТКС України носить «більшою мірою декларативний характер» і не впливає на підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів [37].

Не останню роль у цьому відіграла несформованість науково обґрунтованих теоретико-методичних основ оцінки соціально-економічної ефективності ТКС, які могли б допомогти визначити реальний стан, проблемні сторони та пріоритетні напрями для його активізації. При аналізі соціально-економічної ефективності ТКС автором враховувалась реалізація основних його стратегічних цілей за наступними показниками.

А. Транскордонна конвергенція

Приклади дослідження конвергенції на основі часових рядів даних наводяться в роботах Бернара і Дюрлауфа (Bernard and Durlauf) (1995), Карліно і Міллса (Carlino and Mills) (1993), Еванса (Evans) (1997, 1998) [114].

Зближення показників рівня життя населення та рівня розвитку економіки прикордонних регіонів, що утворюють транскордонний регіон, має великий вплив на процеси активізації ТКС. У нашому дослідженні для вивчення ефективності ТКС була здійснена оцінка транскордонної конвергенції таких основних соціально-економічних показників як ВРП, рівнів безробіття та заробітної плати. Це базові показники, які дозволяють стверджувати про вирівнювання показників соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів.

1) Валовий регіональний продукт

Основою неокласичної теорії умовної конвергенції є гіпотеза Барро та Салаї-Мартіна про те, що головною тенденцією довгострокового розвитку національних держав є конвергенція рівнів валового продукту до певного стаціонарного стану. Відповідно до поглядів неокласиків, конвергенція виникає як наслідок економічного зростання, коли регіональні системи досягають власного рівноважного стану або відбувається взаємна конвергенція. Цей підхід передбачає, що регіони з нижчими початковими показниками регіонального розвитку (абсолютна β -конвергенція) або з більшим розривом від власного рівноважного стану (відносна β -конвергенція) демонструють швидші темпи зростання. Окрім того, наявність β -конвергенції є необхідною, але недостатньою умовою для σ -конвергенції, коли варіація в значеннях відповідного показника має тенденцію до зниження протягом певного періоду [115].

Е. Катцоулі та Н. Капулас емпірично дослідили, що темпи зростання ВВП у п'яти країнах-членах ЄС за останні 30 років зазнали безумовної конвергенції [116]. На регіональному рівні вирівнювання та посилення взаємозв'язків між ВВП прикордонних регіонів можна вважати одним із проявів транскордонної конвергенції. На думку Н. Мікули, обсяг регіонального валового продукту – один із показників оцінки ефективності ТКС [7, с. 279].

Наша модель виглядає наступним чином (2.1):

$$GRP1=C(1)+C(2)*GRP2, \text{ де:} \quad (2.1)$$

GRP(1; 2) – ВВП у регіонах 1 та 2 (в межах транскордонного регіону);

C(1) – теоретичне значення ВВП без взаємозв'язку з іншим регіоном;

C(2) – показує зміну значення ВВП при зміні ВВП іншого регіону на 1.

Отримані за результатом дослідження дані наведені у таблиці 2.15 (де y – залежна змінна GRP1, x – незалежна GRP2). На графіках тут і далі лінія регресії проходить через точку середніх значень величин x і y , тобто з координатами (M_x , M_y). Показник R^2 (коефіцієнт детермінації) показує, наскільки добре (за шкалою Чеддока від 0 до 1) отримані дані характеризують рівняння регресії, і відповідає відношенню пояснювальної похибки залежної змінної до загальної.

Транскордонна конвергенція валового регіонального продукту (2006-2015 рр.)

Регіон	Львівська область і Підкарпатське воєводство (Польща)	Любуське воєводство (Польща) і Бранденбург (Німеччина)
Графік регресії		
Рівняння	Рівняння лінійної регресії: $y = 1658,64295 + 0,18482 x$ $\sigma_{y/x} = 900,03704$	Рівняння лінійної регресії: $y = 0,18729 x - 2785,62311$ $\sigma_{y/x} = 307,74233$
R	0,34729	0,93360
R ²	0,12061	0,87161

За даними проведеного аналізу був отриманий позитивний коефіцієнт зв'язку показників ВРП між Любуським воєводством і землею Бранденбург (0,87161). У випадку ТКС між Львівською областю і Підкарпатським воєводством зв'язку рівнів ВРП майже не відзначається ($R^2 = 0,12061 < 0,3$). Це можна пояснити «закритістю» кордону і меншою інтегрованістю економічних систем як Львівської області з Підкарпатським воєводством, так і Польщі з Україною в цілому. Слід зазначити, що наявність конвергентних (або дивергентних) тенденцій в динаміці ВРП вказує не тільки на загальний економічний стан економіки транскордонного регіону, а й на ефективність регіональної політики місцевих властей [117, с. 97].

2) Розмір середньої заробітної плати

Тенденція транскордонної торгівлі вирівнювати доходи факторів виробництва визначає міжрегіональне вирівнювання заробітної плати. За Маастрихтською угодою, «вирівнювання рівнів реальної заробітної плати між країнами та регіонами»

вважається одним із проявів поглиблення і уніфікації спільної соціальної політики, яка передбачає скорочення соціально-економічних відмінностей між регіонами ЄС [118].

Модель виглядає таким чином (2.2):

$$WAGE1=C(1)+C(2)* WAGE2, \text{ де:} \quad (2.2)$$

WAGE(1; 2) – середньомісячна заробітна плата у регіонах 1 та 2 (в межах транскордонного регіону);

C(1) – теоретичне значення заробітної плати без взаємозв'язку з іншим регіоном;

C(2) – показує зміну заробітної плати при її зміні у іншому регіоні на 1.

Таблиця 2.16

Транскордонна конвергенція середньомісячної заробітної плати (2006-2015 рр.)

Регіон	Львівська область і Підкарпатське воєводство (Польща)	Любуське воєводство (Польща) і Бранденбург (Німеччина)
Графік регресії		
Рівняння	<p>Рівняння лінійної регресії: $y = 43,75065 + 0,18858 x$ $\sigma_{y/x} = 39,38006$</p>	<p>Рівняння лінійної регресії: $y = 0,43562 x - 338,98307$ $\sigma_{y/x} = 29,58604$</p>
R	0,36101	0,91917
R ²	0,13033	0,84487

У таблиці 2.16 наведені отримані за результатом дослідження дані (де y – залежна змінна WAGE1, x – незалежна WAGE2). За даними аналізу був отриманий позитивний коефіцієнт зв'язку показників заробітної плати між Любуським воєводством і землею Бранденбург (0,84487), у той час як у випадку

Львівської області і Підкарпатського воєводства такого зв'язку майже не відзначається ($R^2 = 0,13033 < 0,3$). Слід відзначити, що динамікою рівня оплати праці у німецько-польському транскордонному регіоні відзначається високий рівень подібності й інтегрованості, чого немає в українсько-польському регіоні [119], де відзначається дуже низький рівень кооперації праці (що далі показано також на показниках конвергенції рівня безробіття), не здійснюється скоординоване співробітництво, уніфікація соціальних витрат і соціального страхування тощо.

3) Рівень зареєстрованого безробіття

Як стверджує статистика, протягом 10 років після підписання Маастрихтської угоди спостерігався високий темп подібності у рівні безробіття досліджуваних країн-членів ЄС [37]. Поява додаткових можливостей працевлаштування населення є найважливішим результатом ТКС у сфері зайнятості.

Конвергенційні процеси у сфері зайнятості на ринку праці значно поліпшують рух робочої сили в середині транскордонного регіону, а з другого боку, неминуче призводять до уніфікації регулюючих заходів на ринку праці і політики зайнятості [120, с. 70]. Разом з тим, визначення і порівняння рівня безробіття у транскордонному регіоні ускладнюється через відмінності у системі реєстрації і джерелах даних про професійну активність населення.

Наша модель виглядає так (2.3):

$$UNEMP1 = C(1) + C(2) * UNEMP2, \text{ де:} \quad (2.3)$$

$UNEMP(1; 2)$ – рівень зареєстрованого безробіття у регіонах 1 та 2 (в межах транскордонного регіону);

$C(1)$ – теоретичне значення рівня безробіття без взаємозв'язку з іншим регіоном;

$C(2)$ – показує зміну показника безробіття при його зміні у іншому регіоні на 1.

Отримані за результатом дослідження дані наведені у таблиці 2.17 (де y – залежна змінна $UNEMP1$, x – незалежна $UNEMP2$).

Транскордонна конвергенція рівнів зареєстрованого безробіття (2006-2015 рр.)

Регіон	Львівська область і Підкарпатське воєводство (Польща)	Любуське воєводство (Польща) і Бранденбург (Німеччина)
Графік регресії		
Рівняння	Рівняння лінійної регресії: $y = 9,37398 - 0,15088 x$ $\sigma_{y/x} = 0,88694$	Рівняння лінійної регресії: $y = 5,91905 + 0,32798 x$ $\sigma_{y/x} = 1,61226$
R	-0,31546	0,45350
R ²	0,09952	0,20566

Як видно з цієї та попередньої моделей, на німецько-польському прикордонні відзначається вищий рівень конвергенції ринку праці, ніж на українсько-польському. Хоча коефіцієнт детермінації на прикордонні Любуського воєводства та Бранденбургу склав 0.20566 (<0.3), кореляція у 0.45350 свідчить про наявність зв'язку ринків праці. У випадку Львівської області та Підкарпатського воєводства такого взаємозв'язку між рівнями зареєстрованого безробіття практично не відзначається ($R^2 = 0,09952 < 0,3$, кореляція -0,31546).

Коментуючи відсутність конвергенції рівнів безробіття між досліджуваними регіонами, насамперед між Львівською областю та Підкарпатським воєводством, варто зазначити, що неможливо забезпечити стабільність номінальної та реальної конвергенції доти, доки вони не супроводжуватимуться інституційною конвергенцією, тобто гармонізацією діяльності економічних інституцій та практики,

а також установленням рамкових умов, які служать орієнтиром для поведінки окремих суб'єктів ринку [120, с. 70].

На підставі отриманих показників можна розрахувати середнє значення R^2 показників транскордонної конвергенції у досліджуваних регіонах (формула 2.4):

$$СЗТК = \frac{\sum_{j=1}^n T_{ij}}{n}, \quad (2.4)$$

де СЗТК – середнє значення показників R^2 транскордонної конвергенції;

T_{ij} – часткові показники ($i = 1 \dots j$) коефіцієнтів детермінації R^2 ;

n – кількість показників.

Розраховане середнє значення R^2 показників транскордонної конвергенції Львівської області та Підкарпатського воєводства склало 0,12 (формула 2.5):

$$СЗТК \text{ ЛьвПодк} = \frac{\sum_{j=1}^n T_{ij}}{n} = \frac{0,12+0,13+0,09}{3} = 0,12 \quad (2.5)$$

У той же час, середнє значення R^2 показників транскордонної конвергенції Любуського воєводства і Бранденбургу високе і сягає 0,64 (формула 2.6):

$$СЗТК \text{ ЛюбБр} = \frac{\sum_{j=1}^n T_{ij}}{n} = \frac{0,87+0,84+0,21}{3} = 0,64 \quad (2.6)$$

Б. Структурна трансформація (ефективність використання грантів)

У контексті реалізації цілі структурної трансформації, прискорення регіонального соціально-економічного розвитку та ефективного використання ресурсів на розвиток ТКС автором пропонується для дослідження використовувати показник ефективності використання залучених грантових коштів на розвиток ТКС у регіоні.

«Обсяги фінансової підтримки з міжнародних фондів та структур, суспільні ефекти від реалізації заходів» є одним із базових методів оцінки ефективності ТКС у вітчизняній науці [7, с. 208]. На думку Я. Калата, краще за все аналізувати ефективність чи вплив ТКС в розрізі грантових проектів (заходів) за проектний період

і кількості коштів, що надійшли, оскільки враховується повний обсяг співфінансування проектів у межах певної програми, динаміка надходження коштів тощо. Специфіка залучення коштів у межах ТКС характеризується надходженням коштів частинами у визначені терміни. Оскільки програма триває кілька років, то гроші надходять протягом програмного періоду та навіть після його завершення [57].

Згідно зі Стратегічним документом «Транскордонне співробітництво» ЄІСП на 2007-2013 р., сприяння соціально-економічному розвитку зазначалося ключовою ціллю програми. У рамках цієї головної мети особливі цілі для учасників ТКС були тісно пов'язані із розвитком місцевої торгівлі та інвестиційної діяльності, сприяння роботі спільних підприємств, регіонального та місцевого планування розвитку, розвитку туризму, інвестицій, співпраці в галузі енергетики, транспорту та зв'язку, інших сфер економічного і соціального розвитку у транскордонних регіонах.

Шляхом регресійного дослідження було здійснено дослідження впливу залучених грантових коштів за двома моделями: впливу на залучення ПІІ із сусідньої країни та на зовнішньоторговельний оборот із сусідньою країною. Це статистичні дані, доступні у всіх регіональних статистичних управліннях досліджуваних транскордонних регіонів.

1) Прямі іноземні інвестиції

Першою досліджуваною моделлю є оцінка впливу грантів для розвитку ТКС на залучення ПІІ із сусідньої країни. ПІІ на територію від партнерів у транскордонному регіоні та їх динаміка – один із важливих критеріїв оцінки ефективності ТКС. За Програмою ТКС «Польща-Білорусь-Україна 2007-2013» (індикативні кошти за якою надходили на релізацію проектів і у наступні роки після програмного періоду), вважається, що «збільшення сум грантів дозволить впроваджувати великі інвестиційні проекти» [15].

ПІІ є і можуть бути ключовим фактором розвитку транскордонного регіону, можливістю підвищення економічного розвитку прикордонних регіонів. У Державній програмі розвитку ТКС на 2011-2015 роки, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2010 р. №1088 [121], одним із основних завдань державної підтримки ТКС названо «розвиток інфраструктури прикордонних регіонів

та створення умов для залучення інвестицій». З точки зору впливу ТКС на зростання ПІІ підходили вітчизняні вчені П. Беленький, В. Шевченко-Марсель, О. Другов. За експертною оцінкою НІСД, «участь прикордонних територій у [грантових] проектах міжнародної співпраці дозволяє залучити істотні обсяги інвестиційних та фінансових ресурсів» [26, с. 4].

Ю. Рожков та Є. Сазонова для аналізу транскордонних фінансово-економічних зв'язків також пропонують використовувати показник ПІІ, і виділяють їх у окремий термін – «транскордонні інвестиції». На думку вчених, це «найбільш суттєвий показник для оцінки ефективності іноземного капіталу, залученого в [транскордонний] регіон... Ці інвестиційні ресурси вкладаються у реальні виробничі активи і пов'язані із значною кількістю опосередкованих позитивних ефектів: додаткові робочі місця і податкові надходження, розвиток інфраструктури, надходження технологій і управлінських навиків» [122].

На думку автора, грантові проекти ТКС за умов ефективного менеджменту та ефективного використання коштів бенефіціарами можуть впливати на залучення в регіон ПІІ через:

- створення центрів сприяння бізнесу (зокрема інформаційних), спрощення ведення підприємницької діяльності у регіоні;
- формування транскордонних кластерів та спільних підприємств, розвиток туристичної сфери;
- розвиток соціальної сфери, підвищення рівня життя;
- покращення прикордонної інфраструктури та доступу до регіону;
- підвищення поінформованості про регіон, культурно-гуманітарне співробітництво.

Гіпотезою проведеного дослідження було те, що реалізація спільних транскордонних проектів може позитивно впливати на розвиток прямого інвестування в межах транскордонного регіону (визначаючи відсутність інших змінних у моделі, що зроблено з метою дослідження саме значимості чинника грантів).

Модель впливу залучених грантів на обсяг ПІІ виглядає наступним чином (2.7):

$$FDI=C(1)+C(2)*GRANTS, \text{ де:} \quad (2.7)$$

FDI – ПІІ у регіон із сусідньої країни;

GRANTS – залучені регіоном гранти на розвиток ТКС (за програмами ЄІСП, TACIS, Interreg);

C(1) – надходження ПІІ без грантової підтримки розвитку ТКС;

C(2) – показує зміну ПІІ при зростанні залучених коштів на розвиток ТКС на 1.

Таблиця 2.18

Вплив залучених регіоном грантів на розвиток ТКС на обсяг прямих іноземних інвестицій із сусідньої країни (2006-2015 рр.)

Регіон	Львівська область	Любуське воєводство (Польща)
Графік регресії		
Рівняння	<p>Рівняння лінійної регресії: $y = 333,40730 - 116,27692 x$ $\sigma_{y/x} = 94,39421$</p>	<p>Рівняння лінійної регресії: $y = 51,84516 + 2,63946 x$ $\sigma_{y/x} = 5,53797$</p>
R	-0,46559	0,43648
R ²	0,21677	0,19051

У табл. 2.18 наведені отримані за результатом дослідження дані (де y – залежна змінна FDI, x – незалежна GRANTS). У випадку обох транскордонних регіонів відзначається слабкий взаємозв'язок між рівнем залучених грантових коштів на розвиток ТКС та обсягом залучених ПІІ з Польщі ($R^2 < 0.3$). Водночас дана модель демонструє невисокий, проте позитивний кореляційний зв'язок між розміром залученої грантової допомоги на розвиток ТКС у регіоні та обсягом залучених ПІІ з Німеччини у Любуське воєводство у 2006-2015 рр., в той час як у Львівській області

зв'язок між обсягом залученої грантової допомоги та обсягом залучених ПІІ з Польщі виявився оберненим. Такий ефект можна пов'язати не тільки з неефективним використанням грантових коштів, а й з корупційними проявами, проте ця гіпотеза потребує додаткових досліджень.

У випадку Любуського воєводства, абсолютне значення t-критерію виявилось не меншим критичного $t = 3,11$, $t_{кр.α} = 1,86$, отже, дані із ймовірністю 0,9 ($1-α$) не суперечать гіпотезі про залежність випадкових величин x та y . При цьому слід зазначити, що отримання грантів на розвиток ТКС є екзогенним чинником і заздалегіть закладене у бюджеті програм ТКС на кошти ЄФРР, не залежачи від даних транскордонних ПІІ у регіоні (на які впливає використання грантових коштів). У випадку Львівської області абсолютне значення t-критерію менше критичного $1,64 < 1,86$, відповідно, залежності між випадковими величинами x та y немає.

2) Зовнішньоторговельний оборот

На думку Н.Мікули, зовнішньоторговельний оборот території з суміжними країнами та його зміна внаслідок ТКС є одним із найважливіших показників ефективності здійснення транскордонної співпраці [7]. Зовнішньоторговельний оборот є економічним показником, що характеризує обсяг зовнішньої торгівлі регіону (чи країни) за певний період часу, і дорівнює сумі імпорту та експорту. Це традиційний показник, застосовуваний в українській регіоналістиці [83].

Нами було проведено оцінку впливу залучених грантів для розвитку ТКС на обсяг зовнішньоторговельного обороту із сусідньою країною. Модель виглядає так (формула 2.8):

$$\text{TRADE} = C(1) + C(2) * \text{GRANTS}, \text{ де:} \quad (2.8)$$

TRADE – зовнішньоторговельний оборот регіону із сусідньою країною;

GRANTS – залучені регіоном гранти на розвиток ТКС (за програмами ЄІСП, TACIS, Interreg);

$C(1)$ – зовнішньоторговельний оборот без грантової підтримки розвитку ТКС;

$C(2)$ – показує зміну зовнішньоторговельного обороту із сусідньою країною при зростанні залучених коштів на розвиток ТКС на 1.

Вплив залучених регіоном грантів для розвитку ТКС на зовнішньоторговельний оборот регіону із сусідньою країною (2006-2015 рр.)

Регіон	Львівська область	Любуське воєводство (Польща)
Графік регресії		
Рівняння	<p>Рівняння лінійної регресії: $y = 835,24958 - 233.14260 x$ $\sigma_{y/x} = 141,15202$</p>	<p>Рівняння лінійної регресії: $y = 482,82939 x - 998,71834$ $\sigma_{y/x} = 277,23922$</p>
R	-0,57643	0,87098
R ²	0,33227	0,75860

У табл. 2.19 наведені дані, отримані за результатом дослідження (де y – залежна змінна TRADE, x – незалежна GRANTS). Таким чином, на польсько-німецькому прикордонні фінансування транскордонних проектів позитивно впливало на зовнішньоторговельний оборот. У той час, як динаміка зовнішньоторговельного обороту Львівської області з Польщею мало залежала від грантів на розвиток ТКС у регіоні ($R^2 = 0.33227 < 0.5$), зовнішньоторговельний оборот Любуського воєводства з Німеччиною був суттєво пов'язаний із грантами на розвиток ТКС ($0.75860 > 0.5$). Обернений кореляційний зв'язок у випадку українсько-польського регіону засвідчує наявність фактора неринкової взаємодії та неефективного використання грантових ресурсів, адже отримані грантові ресурси негативно впливали на зовнішньоторговельний оборот. У цьому сенсі є підстави говорити про корупційні прояви, проте вказана гіпотеза, як і у випадку ПІІ, потребує додаткових досліджень.

Абсолютне значення t-критерію виявилось не меншим критичного ($t = 5,89$ у випадку Любуського воєводства та $t = 2,42$ у випадку Львівської області) при $t_{кр. \alpha} = 1,86$, отже, дані із ймовірністю $0,9$ ($1-\alpha$) не суперечать гіпотезі про залежність випадкових величин x та y . Як і у попередній моделі, слід зазначити, що отримання грантів на розвиток ТКС є екзогенним і заздалегідь передбаченим у бюджеті ЄФРР чинником, не залежачи від, але певним чином впливаючи на кінцеві фактичні обсяги зовнішньоторговельного обороту в межах транскордонного регіону за конкретні роки.

Транскордонна торгівля, з одного боку, виступає віддзеркаленням загальнонаціональних тенденцій у розвитку сфер та галузей економіки, проте, з другого, – відображає рівень використання транскордонного потенціалу для підвищення ефективності торговельної співпраці між прикордонними економічними системами [123].

На підставі отриманих показників можна розрахувати середнє значення R^2 впливу грантів на розвиток ТКС у досліджуваних регіонах (формула 2.9):

$$СЗВГ = \frac{\sum_{j=1}^n T_{ij}}{n}, \quad (2.9)$$

де СЗВГ – середнє значення R^2 впливу грантів на розвиток ТКС у регіоні;

T_{ij} – часткові показники ($i = 1 \dots j$) коефіцієнтів детермінації R^2 ;

n – кількість показників.

Розраховане середнє значення R^2 впливу грантів на розвиток ТКС Львівської області та Підкарпатського воєводства (СЗВГ ЛьвПодк) склало $0,27$ (формула 2.10):

$$СЗВГ \text{ ЛьвПодк} = \frac{\sum_{j=1}^n T_{ij}}{n} = \frac{0,22+0,33}{2} = 0,27 \quad (2.10)$$

У той же час, середнє значення R^2 впливу грантів на розвиток ТКС Любуського воєводства і Бранденбургу (ЕВГ ЛюбБр) складає $0,47$ (формула 2.11):

$$СЗВГ \text{ ЛюбБр} = \frac{\sum_{j=1}^n T_{ij}}{n} = \frac{0,19+0,76}{2} = 0,47 \quad (2.11)$$

На основі досліджених моделей та показників українсько-польського і польсько-німецького транскордонних регіонів відповідно до цілей ТКС було вирішено розрахувати інтегральний коефіцієнт соціально-економічного розвитку в рамках ТКС. Цей підхід до визначення соціально-економічної ефективності ТКС враховує як показники транскордонної конвергенції, так і ефективність використання грантових ресурсів ТКС для різних регіонів.

Інтегральний коефіцієнт соціально-економічного розвитку ТКС розраховується як загальне усереднене значення показників R^2 (формула 2.12):

$$IK\ TКС = \frac{\sum_{j=1}^n T_{ij}}{n}, \quad (2.12)$$

де ІК ТКС – інтегральний коефіцієнт соціально-економічного розвитку ТКС;

T_{ij} – часткові показники ($i = 1 \dots j$) коефіцієнтів детермінації R^2 ;

n – кількість показників.

Максимально можливе теоретичне значення інтегрального коефіцієнту досягається за абсолютної конвергенції та взаємозалежності регіональних економік в межах транскордонного регіону, і за повної ефективності реалізації транскордонних проектів та використання грантів на розвиток ТКС: $1 \times 5 : 5 = 1$.

На основі розробленої моделі було розраховано показники R^2 в рамках аналізу співпраці Львівської області із Підкарпатським воєводством, та Любуського воєводства із землею Бранденбург за 2006-2015 роки.

Розрахований інтегральний коефіцієнт соціально-економічного розвитку ТКС Львівської області та Підкарпатського воєводства (ІК ТКС ЛьвПодк) склав менше 0.3 (формула 2.13):

$$IK\ TКС\ ЛьвПодк = \frac{\sum_{j=1}^n T_{ij}}{n} = \frac{0,12+0,13+0,09+0,22+0,33}{5} = 0,18 \quad (2.13)$$

У той же час, інтегральний коефіцієнт розвитку ТКС Любуського воєводства і Бранденбургу (ІК ТКС ЛюбБр) високий і сягає 0,57 (формула 2.14):

$$IK\ TKS\ ЛюбБр = \frac{\sum_{j=1}^n T_{ij}}{n} = \frac{0,87+0,84+0,21+0,19+0,76}{5} = 0,57 \quad (2.14)$$

У табл. 2.20 приводяться отримані в ході дослідження значення окремих показників та загального коефіцієнту соціально-економічного розвитку ТКС на основі реалізації його цілей – ефективності структурної трансформації (регресії впливу залучених регіоном грантових коштів для розвитку ТКС на зовнішньоторговельний оборот із сусідньою країною і ПП із сусідньої країни) та транскордонної конвергенції (зближення рівнів розвитку регіонів, посилення зв'язків ВРП, заробітної плати та рівнів безробіття).

Таблиця 2.20

Взаємозв'язок показників соціально-економічного розвитку на українсько-польському та польсько-німецькому прикордонні, 2006-2015 рр.

Стратегічні цілі ТКС		Транскордонна конвергенція				Структурна трансформація			Інтегральний коефіцієнт
Показники соціально-економічного розвитку		Зв'язок обсягів ВРП**	Зв'язок рівнів заробітної плати**	Зв'язок рівнів безробіття**	Середнє значення R ²	Вплив грантів на залучення ПП із сусідньої країни***	Вплив грантів на зовнішньоторговельний оборот із сусідньою країною***	Середнє значення R ²	
Регіони-учасники ТКС	Львівська область – Підкарпатське воєводство (Польща)	0,12 (слабкий)	0,13 (слабкий)	0,09 (практично відсутній)	0,12 (слабкий)	0,22 (слабкий)	0,33 (помірний)	0,27 (слабкий)	0,18 (слабкий)
	Любуське воєводство (Польща) – Бранденбург (Німеччина)	0,87 (високий)	0,84 (високий)	0,21 (слабкий)	0,64 (суттєвий)	0,19 (слабкий)	0,76 (високий)	0,47 (помірний)	0,57 (суттєвий)

* розрахунки автора

** вплив показника більш економічно сильного регіону на показник більш слабого

*** вплив грантів на показник більш економічно слабого регіону

Таким чином, хоча соціально-економічний розвиток транскордонних регіонів не є зумовленим виключно ТКС і не може бути пояснений тільки ним, проте проведені дослідження доводять, що у Любусько-Підкарпатському транскордонному регіоні, в умовах ЄС, за досліджуваній період відбувалася ефективна транскордонна конвергенція показників соціально-економічного розвитку (обсягів ВРП та рівнів заробітної плати), і що втілення транскордонних проектів мало позитивний ефект на

зовнішньоторговельний оборот Любуського воєводства із Німеччиною. Імплементация грантових проектів, розвиток інфраструктури, людських контактів, агенцій з підтримки бізнесу, ефективний менеджмент транскордонних програм та відсутність прикордонних митно-тарифних бар'єрів сприяють ефективному транскордонному руху товарів, послуг, капіталу та людей.

У той же час, у Львівсько-Підкарпатському транскордонному регіоні за всіма рядами даних опосередковано відзначалася неефективність ТКС. Незважаючи на значну фінансову допомогу європейських структур та країн-членів ЄС, ТКС не призвело до розширення економічного співробітництва із суміжними країнами. Українські транскордонні об'єднання часто не створюють у співпраці синергетичного ефекту, а використовують існування програм сприяння ТКС як формальний привід для одержання грантів як джерела свого доходу [124].

Головними економічними бар'єрами, що гальмують транскордонну конвергенцію та ефективний розвиток ТКС з боку українських регіонів, експерти називають:

- суттєві диспропорції у економічному розвитку прикордонних територій України та країн-членів ЄС;
- брак зв'язків між партнерами у транскордонному просторі;
- закритість прикордонного ринку та митно-фіскальні бар'єри [125, с. 55].

Висновки до розділу 2

1. Розглядаючи польсько-український транскордонний регіон на прикладі співпраці Львівської області та Підкарпатського воєводства, слід вказати, що майже за всіма показниками польська сторона перевищує українські показники в 2-4 рази (на початку 90-х років ХХ ст. показники були майже рівні). Кількість зареєстрованих підприємств на польській стороні перевищує українську майже у 10 разів. Окрім того, інтенсивно розвивається бізнес-інфраструктура (технологічні парки, система надання

послуг, бізнес-інкубатори тощо), комунікаційна, соціальна та освітня інфраструктура, які покращують інвестиційну привабливість периферійного регіону, сприяють реалізації інноваційної моделі розвитку та підвищенню рівня його конкурентоспроможності.

2. Польща є основним торговельним партнером (на початок 2017 р. 25% експорту та 27% імпорту) та інвестором (31%) у Львівську область. ПІІ з Польщі спрямовуються насамперед в обробну промисловість, у фінансовий сектор та в оптову і роздрібну торгівлю. Серед найвагоміших польських ПІІ у Львівській області слід вказати виробника лакофарбової продукції ТОВ «Снежка-Україна», підприємство з упаковки ТОВ «Кен-Пак» (м. Яворів) та завод ВАТ «Червоноградський завод металоконструкцій» (м. Червоноград), а також інвестиції польських банків у фінансовий сектор Львівської області та України в цілому: «РКО ВР S.A.» – у ПАТ «Кредобанк», «Getin Holding» – у ПАТ «Ідея Банк» (м. Львів).

3. На теперішній час Україна має найрозвинутішу мережу ТКС і міжрегіональної співпраці з Польщею. На регіональному та місцевому рівнях між Україною та Польщею на сьогодні підписано близько 450 угод про співробітництво. На кордонах України від 1993 року функціонує десять єврорегіонів, в тому числі два – з Польщею (Карпатський єврорегіон та єврорегіон «Буг»). Також на польсько-українському прикордонні створено три транскордонні кластери, які функціонують у соціальній, науковій та туристичній сферах: Науковий інформаційно-статистичний транскордонний кластер «Інфостат Україна-Польща», Польсько-білорусько-український транскордонний туристичний кластер та Транскордонний кластер інновацій.

4. Характеризуючи вплив форм ТКС на соціально-економічний розвиток польсько-українського транскордонного регіону, слід відзначити втілені українською стороною за фінансового сприяння ЄС проекти ТКС зі створення прикордонної інфраструктури, вирішення окремих соціальних та екологічних проблем. Але це епізодичні та несистемні успіхи, які наразі не призвели до формування та реалізації ефективно діючих моделей ТКС України, котрі могли б сприяти ефективному соціально-економічному розвитку прикордонних регіонів. ТКС часто здійснюється

без належної підтримки системи державного адміністрування та реалізації принципів субсидіарності і децентралізації, а механізм фінансування ТКС за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів практично не функціонує.

5. Для порівняльного дослідження соціально-економічного розвитку та ефективності ТКС в межах ЄС було вивчено співпрацю Любуського воєводства (Польща) та регіону Бранденбург (Німеччина). Польсько-німецький транскордонний регіон вважається у європейській та вітчизняній регіоналістиці одним із найуспішніших прикладів регіональної політики та транскордонних відносин, і має одні з найдавніших традицій в інституалізації ТКС, які сягають 50-их років ХХ ст. Його територія характеризується відносно нижчим рівнем розвитку транскордонної інфраструктури порівняно з рівнем обох держав та відмінностями у доходах на душу населення між сусідніми регіонами, але у той же час у ньому наявне спільне просторове планування і програмування співпраці. Незважаючи на відносно нижчий рівень соціально-економічного розвитку східнонімецьких федеральних земель в національному порівнянні, їх економічний потенціал потужніший, ніж у західних воєводствах Польщі.

6. Німеччина є основним торговельним партнером (на початок 2017 р. понад 70% експорту і майже 50% імпорту) та інвестором (21%) у Любуське воєводство. Німецькі ПІІ спрямовуються головним чином в автомобільну, полімерну, металургійну промисловість, приладобудування, легку промисловість та сільське господарство. Серед найвагоміших німецьких ПІІ до Любуського воєводства області слід вказати виробника мікросхем «Hmp Heidenhain Microprint Polska Sp. z o.o.» (м. Гожув-Велькопольський), виробників автозапчастин «Thyssen Krupp Presta Steertec Poland Sp. z o. o.» (м. Мендзижеч) і «Gedia Poland Sp. z o.o.» (м. Нова Суль), підприємства легкої промисловості «Ahrens Textil Service Sp. z o.o.» (м. Гожув-Велькопольський) і «Brinkhaus Polska Sp. z o.o.» (м. Костшин-над-Одрою).

7. Прикордонні польські та німецькі регіони співпрацюють на різних рівнях. На місцевому рівні німецькі та польські міста, які історично опинились розділеними кордоном, об'єдналися у реалізації транскордонних проектів, деякі з яких підкреслюють спільну транскордонну ідентичність (проекти «Франкфурт-на-Одері –

Службіце: без кордонів», «Євромісто Губен-Губін» і «Євромісто Герліц-Згожелиць»). На регіональному рівні у 2006 р. німецькі та польські регіони і міста об'єднались в рамках неформальної мережі «Одерське партнерство». Окрім того, на німецько-польському кордоні від початку 1990-х років функціонують чотири євро регіони – «Померанія», «Нейсе-Ніса-Ніса», «Pro Europa Viadrina» та «Шпрее-Нейсе-Бубр». Між Варшавським технологічним університетом та Технічним університетом Дрездена утворено Центрально-європейський композитний кластер. МВФ відзначає також формування у регіоні транскордонного логістичного кластера – Німецько-центральноевропейського ланцюга поставок.

8. Для порівняльного аналізу систем соціально-економічних взаємозв'язків в межах Львівсько-Підкарпатського та Любусько-Бранденбурзького ТКС було здійснено регресійне дослідження на основі базових показників регіонів за 2006-2015 роки. У моделі було розраховано зв'язок показників транскордонної конвергенції (регресії між значеннями ВРП, рівнів безробіття та заробітної плати межуючих регіонів) та ефективність використання ресурсів ТКС (регресії впливу залучених регіоном грантових коштів для розвитку ТКС на зовнішньоторговельний оборот із сусідньою країною і ПІІ із сусідньої країни), а також розраховано інтегральний коефіцієнт (загальне усереднене значення показників R^2) соціально-економічного розвитку ТКС досліджуваних регіонів.

9. За даними проведеного економетричного аналізу, інтегральний коефіцієнт соціально-економічного розвитку ТКС Львівсько-Підкарпатського транскордонного регіону за показниками десятирічного періоду 2006-2015 років виявився низьким і склав 0,18 (середнє значення R^2 показників транскордонної конвергенції становить 0,12, середнє значення R^2 показників впливу грантів 0,27). У той же час, аналогічний інтегральний коефіцієнт соціально-економічного розвитку ТКС Любусько-Бранденбурзького транскордонного регіону склав 0,57 (середнє значення R^2 показників транскордонної конвергенції 0,64, середнє значення R^2 показників впливу грантів 0,47). Попри те, що соціально-економічний розвиток транскордонних регіонів не є суто феноменом ТКС і не може бути пояснений тільки ним, дослідження доводить, що умовах ЄС може відбуватися ефективна транскордонна конвергенція

показників соціально-економічного розвитку, і що втілення транскордонних проєктів може мати позитивний ефект на зовнішньоторговельний оборот із сусідньою країною, у той час як в умовах ТКС України такого зв'язку не спостерігається.

10. Можна підсумувати, що Львівська область з Підкарпатським воєводством (і в цілому Україна з Польщею) мають значні перспективи розвитку та поглиблення ТКС, однак існують певні бар'єри, що гальмують ці процеси й потребують поступового та ґрунтовного усунення. Між Польщею та Україною наразі існують суттєві диспропорції, пов'язані з адміністративними, правовими та економічними розбіжностями, які, у свою чергу, обмежують можливості розвитку співпраці та сприяння соціально-економічному розвитку транскордонних регіонів. Для поглиблення та підвищення соціально-економічної ефективності українсько-польського ТКС доцільно передбачити запровадження низки інструментів, спрямованих на подолання існуючих бар'єрів та орієнтованих на максимальне використання потенціалу, наявного у цьому сегменті міжнародного співробітництва.

Основні результати проведеного дослідження опубліковані в працях [104, 114, 118].

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Основні напрями підвищення соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва України

Проведений порівняльний аналіз ТКС Любуського воєводства Польщі і землі Бранденбург Німеччини, а також ТКС Львівської області та Підкарпатського воєводства Польщі виявив як спільні тенденції розвитку, так і значні відмінності особливостей інституційно-правового та соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів країн-членів ЄС та України. Результати економетричного дослідження підтверджують, що реалізація транскордонних проектів в межах ЄС може справляти позитивний вплив на соціальний та економічний розвиток транскордонного регіону через залучення транскордонних ПІІ і збільшення зовнішньоторговельного обороту, а також засвідчив ефективну транскордонну конвергенцію показників соціально-економічного розвитку. Імплементация грантових проектів, розвиток інфраструктури, людських контактів, агенцій з підтримки бізнесу, ефективний менеджмент транскордонних програм та відсутність прикордонних митно-тарифних бар'єрів сприяють ефективному руху товарів, послуг, капіталу та людей у транскордонних регіонах в межах ЄС.

У той же час, несистемні успіхи за умов обмеженого фінансування не призвели до утворення ефективно діючої моделі ТКС України, яка могла б сприяти підвищенню життєвого рівня мешканців прикордонних регіонів та ефективному соціальному та економічному розвитку. При оцінці соціально-економічної ефективності ТКС Львівської області та України в цілому можна погодитися з Є. Кіш, яка відзначає певну ідеалізацію вітчизняними дослідниками та експертами досвіду

«квазіуспішних єврорегіонів України», що, «на жаль, прослідковується у більшості публікацій, з метою презентації «кращих практик» такої транскордонної співпраці України» [113, с. 72-73]. За оцінкою Л. Корольчук, ТКС носить більшою мірою декларативний характер і не впливає на підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів [37].

Складність процесів та явищ, які нині спостерігаються у транскордонному просторі України, актуалізує важливість формування і реалізації державної політики ТКС, значення якої протягом останніх років недооцінювалося у порівнянні з сусідніми країнами-членами ЄС [126, 127]. Неefективне використання організаційно-економічних механізмів розвитку ТКС зумовлює необхідність їх подальшої адаптації для України.

На думку автора, для підвищення соціально-економічної ефективності ТКС України доцільно передбачити запровадження низки організаційно-інституціональних інструментів, спрямованих на подолання існуючих бар'єрів та орієнтованих на максимальне використання потенціалу співпраці. Для цього слід врахувати позитивний досвід країн-членів ЄС та якісно покращити політичне, законодавче та організаційне середовище ТКС, здійснивши наступні кроки:

1. Спрощення митних процедур, приведення рівнів обслуговування прикордонного руху та експортно-імпорتنних операцій до стандартів ЄС.

Управління кордонами повинне бути засноване на чіткому національному законодавстві та угодах між сусідніми країнами. Водночас, у контексті транскордонного руху товарів цей чинник становить відчутні перешкоди ТКС України та ЄС. За різними оцінками, вартість торговельних процедур становить 4-5% від загальних обсягів торгівлі, що приблизно дорівнює середньому імпортному тарифу на виробничі товари в індустриальних країнах – 3,8%.

Згідно рейтингу сприяння торгівлі Світового економічного форуму за 2016 рік «управління кордонами», який відображає ефективність митного огляду, обслуговування експортно-імпорتنних операцій та прозорість процедури перетину кордону, Україна посіла 95 місце (із 136), незначно покращивши свій минулорічний показник. У той же час, західні країни-сусіди за показником «управління кордонами»

займають такі місця: Польща – 24 місце, Угорщина – 26, Словаччина – 30, Румунія – 41 [128].

Якість обслуговування прикордонного руху знижена через невідповідність проектної пропускної здатності міжнародних автомобільних пунктів пропуску (МАПП) фактичним показникам та їх перевантаженість. Внаслідок цього автомобільні черги на митних пунктах пропуску сягають подекуди декількох кілометрів, а простій одного автомобіля на кордоні може тривати декілька діб [129].

Таким чином, Кабінету Міністрів України слід вжити заходів щодо укладення угод з сусідніми країнами-членами ЄС реконструкції діючих і створення нових міжнародних та місцевих пунктів пропуску. Особливу увагу варто приділити їх належному облаштуванню і забезпеченню під'їздів, сучасному оснащенню та відповідній підготовці персоналу для здійснення ефективного і надійного прикордонного, митного, екологічного, фітосанітарного та інших видів контролю як ключового чинника успішного розвитку ТКС та елемента європейської безпеки.

Окрім того, уряду варто узгодити пріоритетність і можливості фінансування (чи співфінансування за участі міжнародних партнерів) для організації спільного контролю та співробітництва під час здійснення контролю осіб, товарів і транспортних засобів на міжнародних пунктах пропуску, розробити проекти законодавчих актів щодо скорочення переліку і спрощення процедур митного оформлення, здійснення контролю осіб, товарів і транспортних засобів з метою усунення перешкод для реалізації проектів ТКС та ефективного використання ресурсів і коштів, що надходять в Україну за цими проектами [130].

2. Протидія тінізації транскордонної торгівлі, сприяння створенню прикордонних торговельно-логістичних центрів.

Особливої актуальності набула протидія збільшенню обсягів контрабандних потоків у зв'язку з істотною різницею між рівнем цін на підакцизні товари в Україні та країнах-сусідах (зокрема, тютюнових та алкогольних виробів). Значна лібералізація ставок ввізного мита з ЄС не зняла проблем поширеної в Україні практики маніпуляцій з митною вартістю товарів та контрабандної діяльності [82].

Тінізація транскордонної торгівлі супроводжується такими загрозами та

ризиками:

- зростанням рівня тіньового підприємництва загалом і, як наслідок, економічними збитками для бюджету України та держав-контрагентів;
- погіршенням кон'юнктури внутрішнього споживчого ринку;
- зниженням конкурентоспроможності вітчизняних виробників;
- реалізацією контрабандних товарів неналежної якості;
- погіршенням іміджу України як транзитної держави та ускладненням процесу інтеграції України до ЄС [131, 132].

Ще одним аспектом тінізації транскордонної торгівлі є корумпованість митниці. Співставлення даних митної статистики України та Республіки Польща показує значні розбіжності у даних: так, тільки за перший квартал 2015 року різниця становила 213,3 млн. дол. США або 30,4% у бік перевищення польських даних (за 100% приймалися дані країни експорту). Державна фіскальна служба України пояснює подібні розбіжності переважно «об'єктивним, методологічним характером», тобто застосуванням різних систем статистичного обліку товарів – загальної системи «ЄвроСтат» для статистичного обліку та спеціальної системи обліку зовнішньої торгівлі ДФС України. У той же час, у ряді митних операцій ДФС відзначає сумнівний характер [133].

Варто також відзначити, що прикордонні вітчизняні стихійні ринки, кіоски і дрібні крамниці часто функціонують без наявності повного пакету дозвільної документації, дотримання санітарних норм, належного рівня якості обслуговування покупців, чим погіршують враження іноземців, в тому числі підприємців, від перебування в Україні та її імідж як транзитної країни. Як зазначає Т. Васильців [82], структура ТКС України порівняно з країнами-членами ЄС недосконала, оскільки в ній переважають примітивні форми товарообміну (човникова торгівля) та руху людей (нелегальна трудова міграція), що породжує численні супутні проблеми у вигляді черг на кордонах, корупції, складнощів з отриманням закордонних паспортів і віз тощо.

Заходом боротьби з тінізацією торгівлі та контрабандою у ЄС стало створення торговельно-логістичних центрів у прикордонних зонах. Наприклад, після вступу

Польщі та Литви у шенгенську зону активізувалась нелегальна торгівля у прикордонних регіонах цих двох держав, спричинена різницею цін на низку споживчих товарів. Так, поляки продавали у Литві продукти харчування, одяг, будівельні матеріали, а литовці у Польщі – підакцизні товари, зокрема алкогольні напої. Створення великого центру дистрибуції у прикордонному місті Маріамполь вирішило цю проблему, оскільки споживачі віддавали перевагу придбанню якісних товарів і високому рівню послуг у дистрибуційному центрі на противагу стихійній нелегальній торгівлі з відсутністю будь-якого захисту прав споживачів [129].

3. Покращення інвестиційного клімату та протидія адміністративним бар'єрам.

До найбільш суттєвих бар'єрів у веденні транскордонного бізнесу з Україною польські підприємці відносять корупцію, низький рівень безпеки, а також бюрократію та нестабільність юридичних розпоряджень [134]. В. Герзанич на основі дослідження інвестиційного клімату прикордонних регіонів України виділив ряд негативних чинників, які істотно стримують залучення прямих і портфельних іноземних інвестицій. Це такі чинники як:

- нестабільна економічна та політична ситуація у країні;
- висока корумпованість, велика питома вага тіньової економіки (система дозвільних процедур, діяльність контролюючих органів та самоврядних інституцій, отримання закордонних паспортів і віз, переміщення товарів через митний кордон України);
- часті зміни в антимонопольному законодавстві;
- непоодинокі випадки адміністративного втручання у діяльність інвесторів та їхніх партнерів в Україні з боку державних органів;
- нецільове використання технічних та інших засобів виробництва, наданих українським партнерам іноземними інвесторами [135, с. 192].

Згідно з рейтингом Світового банку «Doing Business», у 2016 році Україна посіла 83 місце (серед 189 країн), піднявшись на чотири позиції порівняно з попереднім роком [136]. Експерти Світового банку відзначили, що ключовою реформою, яка сприяла підвищенню рейтингу, є спрощення реєстрації бізнесу. З другого боку,

анексія Криму, військовий конфлікт на Донбасі та економічна криза в Україні негативно вплинули на інвестиційний потенціал.

За даними опитувань, підприємці Західного регіону України визначають боротьбу з корумпованістю та усуненням бюрократичних перепон при веденні бізнесу першочерговими кроками органів державної влади для розвитку і підтримки бізнесу в регіоні (відповідно, 47,1% та 46,8% серед усіх можливих заходів). Більше того, окрім безпосередньої корупційної вигоди дозвільні процедури часто використовуються як інструмент недобросовісної конкуренції, створення для МСП штучних бар'єрів доступу на ринок і лобіювання таким чином інтересів великого та/або наближеного до посадових осіб бізнесу [82].

4. Податкове стимулювання малого та середнього підприємництва.

Для формування сприятливого підприємницького середовища, спроможного стимулювати ділову активність населення, притік ПІІ та забезпечення розвитку бізнесу на прикордонних територіях України слід ініціювати зміни до вітчизняного законодавства у сфері державного регулювання підприємництва на предмет запровадження диференційованого (пільгового) підходу до системи оподаткування, дозвільних, погоджувальних процедур, доступу до державних послуг і ресурсів для суб'єктів господарської діяльності, які здійснюють діяльність, враховуючи їх низький соціально-економічний розвиток. На думку Н. Колінько, найбільш доцільним у контексті розвитку підприємництва у прикордонних регіонах України є відновлення пільг для спеціальних економічних зон (СЕЗ) [137].

Варто зазначити, що сукупність вітчизняних законодавчих актів щодо СЕЗ характеризується правовою неузгодженістю, непрозорістю, невідповідністю нормам законодавства ЄС, відсутністю дієвих механізмів захисту прав інвесторів, що стало однією з головних причин низької ефективності функціонування СЕЗ у прикордонних регіонах зокрема та в Україні в цілому, і унеможливило їх розвиток як інструмента розвитку підприємництва, інвестиційної та регіональної політики.

Де-юре на заході України функціонують чотири СЕЗ: «Закарпаття» (також у регіоні виділено території пріоритетного розвитку із спеціальним режимом інвестиційної діяльності), «Інтерпорт Ковель» (Волинська область), «Яворів» і

«Курортотополіс Трускавець» (Львівська область). Однак після прийняття Закону про внесення змін до Державного бюджету України від 23.03.2005 р. [64] було скасовано спеціальні режими, які діяли у спеціальних (вільних) економічних зонах і на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності та технологічних парках. Внаслідок цього, за даними адміністрації СЕЗ «Яворів», з моменту скасування пільг у спеціальній економічній зоні було зареєстровано тільки один інвестиційний проект; втрати бюджету та цільових фондів лише за 2009 рік фактично становили 20 млн. грн. [138].

5 січня 2016 року Закарпатська обласна рада звернулася до Президента України, Голови Верховної Ради і Прем'єр-міністра щодо відновлення інвестиційного режиму СЕЗ «Закарпаття» для створення сприятливого інвестиційного клімату. Внаслідок скасування спецрежиму, за словами депутатів облради, «починаючи з 2005 року в області не зареєстровано жодного інвестиційного проекту в рамках цього Закону [«Про СЕЗ «Закарпаття»]... Україна, і Закарпаття зокрема, втратили можливість отримати задекларовані інвестиції в розмірі 1,2 млрд. дол. США. Проекти, зареєстровані на території СЕЗ «Закарпаття», недоотримали 155 млн. грн. фінансування» [139].

5. Децентралізація державного управління ТКС.

Проблеми, що виникають в прикордонних регіонах України при налагодженні ТКС із сусідніми країнами, багато в чому пов'язані із особливостями системи державного управління. Реалізація проектів ТКС значною мірою залежить від рішень, прийнятих в центрі. Зокрема, місцева влада Закарпатської області для просування деяких проектів співпраці була змушена звертатися безпосередньо до органів ЄС у Брюсселі [140]. Незначний обсяг повноважень регіональних і місцевих органів влади та місцевого самоврядування фактично позбавляє регіони організаційних і фінансових ресурсів для вирішення завдань і викликів, у тому числі у сфері міжнародного співробітництва. Тому першочерговим наразі є узгодження національних інтересів та пріоритетів всередині держави.

З точки зору ТКС, інтеграція «знизу вверху» тісно пов'язана із запровадженням субсидіарності в Договорі про ЄС, у преамбулі якого передбачене «створення

міцніших зв'язків між народами Європи, в яких рішення приймаються на найближчому до громадян рівні на засадах субсидіарності» [141].

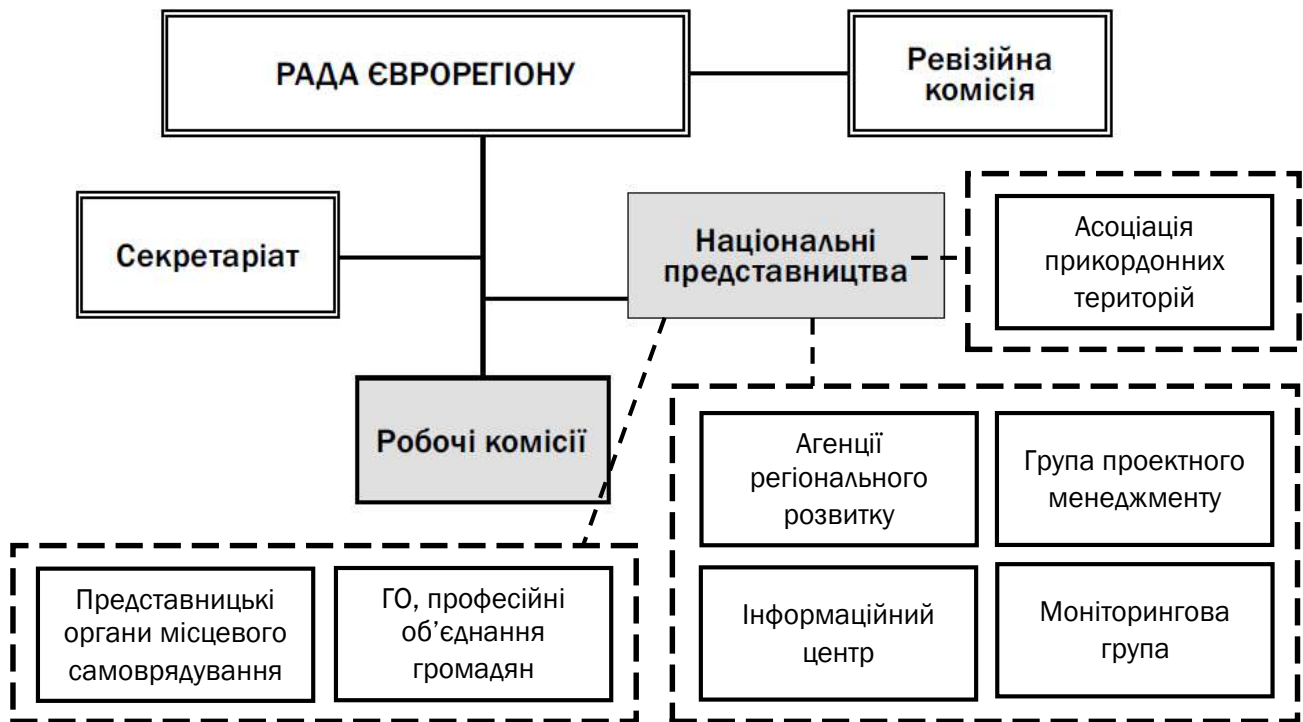
На думку В. Дергачева, при відсутності реальних прав місцевого самоврядування прикордонним регіонам України з низьким експортним потенціалом і невіршеними соціально-економічними проблемами участь у єврорегіонах приписувалася «згори», ігноруючи підписану Україною як членом Ради Європи Європейську хартію про місцеве самоврядування, ратифіковану Законом України від 15.07.1997 р. №452/97-ВР, в якій було закладено принципи економічної свободи місцевих громад (самоврядування) і субсидіарності.

Єврорегіони, визначені у Законі України «Про транскордонне співробітництво» як основна форма транскордонної співпраці, на практиці не є структурами, які координують спільний розвиток транскордонних регіонів, через які здійснюється фінансування транскордонних проектів, узагальнюється інформація тощо. Участь територіальних громад в українських єврорегіонах представлена державними органами влади – обласними державними адміністраціями (формально установчі документи підписувалися обласними радами, але поточну діяльність забезпечують, переважно, структурні підрозділи облдержадміністрацій) [7]. У той же час, Мадридська конвенція розуміє під ТКС співпрацю передусім територіальних громад, представлених як державними, так і громадськими організаціями. В умовах України у кращому випадку йдеться про співпрацю на рівні державних органів влади. Основна роль відводиться національним представництвам за участі адміністрацій, а зв'язок з проектними групами, «мозковими центрами», громадськими організаціями та іншими представницькими органами місцевого самоврядування відсутній (рис. 3.1). Як зазначає В. Дергачев, недосконале законодавство про місцеве самоврядування і відсутність досвіду ТКС сприяють черговій імітації цієї форми європейської інтеграції [124].

На думку Є. Кіш, практика дії сучасних єврорегіонів України, створених «згори» на принципах міждержавного, а не міжрегіонального співробітництва, не виправдала себе. Пріоритетом ТКС має бути максимальна співпраця саме регіонів, які безпосередньо можуть розвивати, формувати єврорегіональну співпрацю з регіонами

країн Європи. Саме тому кроком із вирішення цієї ситуації може стати надання реальних, а не декларативних повноважень місцевим радам як органам самоврядування України, які здійснюватимуть розбудову єврорегіонів та інших форм ТКС саме за тими напрямками співпраці, які вони можуть і хочуть реалізовувати [113].

Для Львівської області особливо цінним є польський досвід розвитку територіальних громад, який уже починає впроваджуватися в окремих населених пунктах. Адаптація цього досвіду значною мірою є результатом співробітництва в транскордонному просторі як на рівні територіальних громад, так, особливо, на рівні міжлюдських контактів.

[- - -] - елементи інституційного забезпечення ТКС України, які, на думку експертів, доцільно об'єднати в рамках українських представництв єврорегіонів

Рис. 3.1. Типова схема єврорегіонів за участю регіонів України [142]

Ініціативи створення територіальних громад у Львівській області, насамперед з метою захисту своїх економічних інтересів, найчастіше ставали наслідком вивчення окремими представниками сіл та міст досвіду місцевого самоврядування під час відвідин Польщі, та, беручи до уваги гарантоване Конституцією України право, подальшого його імплементації у рідному поселенні.

Е. Кулеша зазначає, що саме децентралізація та розвиток демократичних принципів місцевого самоврядування стали найдієвішим каталізатором структурних та адміністративних реформ у Польщі, що дало змогу цій країні зробити значний поступ у економічному розвитку, а також у забезпеченні високого рівня якості життя, порівняно з Україною [143].

Для запровадження реформ, як пише І. Регульський, у Польщі були сформовані необхідні передумови для забезпечення системних змін [144]:

- політична воля керівництва країни;
- громадська підтримка, або, принаймні, згода;
- висококваліфіковані фахівці;
- людські ресурси, тобто підготований персонал, здатний здійснювати реформи.

Основним досягненням адміністративно-територіальної реформи у Польщі стала побудова трьохступеневої моделі: воєводство – повіт – гміна. У Польщі функціонує 16 воєводств, які поділяються на 308 повітів, які також включають 65 міст, що мають статус міських повітів. Повіти у свою чергу поділені на 2489 гмін [145, с. 116].

Таким чином, децентралізація і делегування повноважень регіонам у контексті розвитку ТКС залишаються політичним питанням, і в умовах України залежать від реального виконання політичних декларацій вищого керівництва держави.

б. Децентралізація фінансування програм ТКС та забезпечення співфінансування спільних транскордонних проектів.

Як було зазначено вище, ключовим принципом надання фінансової підтримки ЄІСП транскордонним ініціативам, зокрема, що стосується розвитку транскордонного підприємництва й інфраструктурного розвитку, є співфінансування. Проте у сучасних умовах фінансова підтримка спільних транскордонних проектів з боку уряду та місцевих органів влади в Україні фактично відсутня. Питання належного фінансування проектів ТКС набуває особливого значення про що, зокрема, зазначалося у постанові Верховної Ради України від 27 червня 2007 р. №1242-V «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про інтенсифікацію співробітництва України з ЄС у рамках єврорегіонів та перспективи ТКС» [146].

Водночас, на думку А. Котляр, розвиток ТКС є потужною інвестицією в економіку України, і «ті незначні кошти, які були б використані із державного бюджету на співфінансування проектів, могли б повернутися їй у значно більшому розмірі». У сучасних реаліях для України потрібен певний час, щоб і на державному, і на регіональному рівнях усвідомити їх важливість і забезпечити організаційно-правові, фінансові та кадрові можливості для активізації участі регіонів у ТКС [147].

Для підвищення ефективності ТКС місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування і територіальним громадам слід надати більше самостійності у вирішенні спільних з адміністративно-територіальними одиницями сусідніх держав транскордонних проблем розвитку, зокрема в частині формування місцевих бюджетів та використання відповідних коштів. Це питання тісно пов'язане з процесами децентралізації влади в Україні [130]. Водночас наразі в Україні система планування бюджетних коштів в цілях підтримки ТКС працює все ще централізовано: спочатку збираються заявки від регіонів щодо державної підтримки (що передбачено Законом України «Про транскордонне співробітництво»), а далі органи та інші суб'єкти співробітництва намагаються в черговому річному Державному бюджеті «отримати рядок» щодо фінансування транскордонних проектів. Актуальність заявок втрачається, поки надійде фактичне фінансування.

Наприклад, Державна програма розвитку ТКС на 2007-2010 роки була прийнята 27 грудня 2006 р. (пізніше замінена двома оновленими Програмами на 2011-2015 та 2016-2020 роки). Були проведені конкурси щодо відбору проектів, що потребують державної підтримки (визначені 16 проектів на суму 25 млн. грн.), проте їхнє фактичне фінансування так і не було відкрите ні тоді у 2007, ні у наступних роках, тому що Міністерство фінансів під цю Державну програму коштів не виділяє [18].

Закон України «Про транскордонне співробітництво» не буде працювати без розроблених і інституційно забезпечених механізмів його реалізації [142]. Зокрема, в Законі зазначено, що «державна фінансова підтримка може надаватися проектам (програмам) ТКС, які мають достатню аргументацію щодо ефективного розв'язання актуальних проблем і були відібрані на конкурсній основі...» [86]. Однак джерела та механізм надання такої підтримки з боку держави не визначаються.

В. Дергачев вказує, що не може йтися про економічну самостійність прикордонних областей і районів в умовах невирішення проблем місцевого самоврядування, і вказує на Державний бюджет 2000 р., починаючи з якого за поданням уряду у подальшій практиці 25 із 27 адміністративних одиниць України перетворилися на дотаційні, і стали зобов'язані більшу частину податкових та інших надходжень перераховувати у державний бюджет, а потім «просити» в нього кошти на вирішення місцевих проблем [124].

Таким чином, існують значні обмеження у використанні адміністративних і фінансових важелів органами місцевого самоврядування в Україні порівняно із сусідніми країнами-членами ЄС. Це не дозволяє українським регіонам розвивати ТКС на рівні місцевих громад відповідно до вимог і можливостей своїх закордонних партнерів, унеможливорює розвиток та комплексного соціально-економічного співробітництва на рівні місцевих громад прикордонних регіонів України та сусідніх європейських держав.

Варто внести зміни до законодавства з метою забезпечення належної координації та створення механізму надання державної підтримки проектам ТКС та міжнародної технічної допомоги, які відібрані для фінансування коштом ЄС, у вигляді державного співфінансування їх реалізації (повного або часткового). Окрім того, слід спростити процедуру реєстрації та перереєстрації транскордонних проектів Міністерством економічного розвитку і торгівлі України [130].

7. Посилення контролю за використанням залучених фінансових ресурсів на розвиток ТКС.

Незважаючи на значну фінансову допомогу європейських структур, країн-членів ЄС та інших міжнародних організацій, транскордонні проекти зі сприяння соціально-економічному розвитку не призвели до суттєвого розширення економічного співробітництва України з суміжними країнами (що, власне, і показує проведене у роботі дослідження). Українські транскордонні об'єднання часто не створюють у співпраці синергетичного ефекту, а використовують існування єврорегіонів (та інших юридичних форм бенефіціарів) як формальний привід для одержання грантів – основного або й єдиного джерела свого доходу. Вітчизняні науковці із НІСД [82, с. 7]

досить стримано пояснюють це відсутністю «належного кадрового забезпечення ТКС» – як на рівні працівників органів місцевого самоврядування, так і на щаблі центральних і місцевих органів державної влади.

Ще у квітні 2006 р. ревізійна комісія ЄС провела перевірку використання коштів у рамках програм «TACIS» (в т.ч. «TACIS – Прикордонне співробітництво»). За даними аудиту, загалом по програмі у країнах СНД 5 млрд. дол. США були витрачені неефективно [148]. У червні 2014 р. на IV Національному Експертному Форумі «Від революції до нової країни» Посол ЄС в Україні Ян Томбінський заявив, що Україна неефективно використала десятки мільйонів євро грантових коштів, які ЄС раніше надавав їй на розвиток прикордонної інфраструктури і зміцнення кордону. «Ми як ЄС надали десятки мільйонів євро, щоб допомогти українським прикордонникам. Що ми зараз отримуємо: українські прикордонники просять гроші, щоб все купити. А куди ж поділися ті гроші, які давав ЄС? Україні потрібно розібратися з корупцією, з прозорістю. Адже раніше ці кошти використовувалися неефективно», – зазначив посол [149].

В. Дергачев наводить приклад єврорегіону «Нижній Дунай», в рамках якого «замість створення реальних умов для ділової активності в регіоні, тут розгорнулася боротьба за контроль між різними рівнями влади (міста, району та області) щодо можливих відрахувань до місцевих бюджетів» [124].

У той же час, сучасна концепція регіональної політики ЄС ґрунтується на розумінні того, що вона переважно повинна бути орієнтована не на підтримку депресивних регіонів за рахунок донорів (внутрішніх і зовнішніх), скільки на мобілізацію місцевого потенціалу і ресурсів, посилення конкурентоспроможності регіонів в мінливому світі.

На думку М. Заблоцького, у контексті ефективного використання грантів варто запровадити наступні зміни:

- 1) повна прозорість звітування за витрачені кошти. Видатки по грантових коштах повинні бути чітко опубліковані, зазначено розподіл коштів та результати проектів;
- 2) кращий контроль з боку грантодавців та суспільства. Слід зобов'язати всіх грантоотримувачів публікувати в себе на сайтах контактні дані їхніх донорів та

кураторів [150].

8. Покращення інформаційного забезпечення ТКС.

Транскордонна взаємодія потребує інформаційної підтримки, завдяки якій усі галузі ТКС отримують ефективне інформаційне забезпечення, яке пов'язує з ефективністю управління. Без належного інформаційного забезпечення процеси такого співробітництва можуть бути не лише недостатньо ефективними, а й часто призводити до неочікуваних і негативних результатів [151, с. 74].

На місцеві органи влади покладено безпосередній обов'язок надавати інформаційну підтримку, що стосується транскордонних програм, сприяти в пошуку іноземних партнерів для реалізації проектів та організовувати консультації на етапі представлення проекту. Водночас рівень активності українських органів влади обласного, районного й місцевого рівнів у сфері ТКС дуже низький; як зазначили Н. Мікула та А. Толкованов, вони «не дуже добре» виконують свої обов'язки [13].

У контексті подальшої реалізації державної політики підтримки та розвитку ТКС в Україні є доцільним вивчити можливості більш комплексної інформаційної та консультативно-методологічної підтримки розвитку ТКС, зокрема шляхом впровадження нових інформаційних технологій.

Для підвищення ефективності реалізації проектів на офіційних веб-сторінках обласних, районних, міських державних адміністрацій прикордонних регіонів доцільно розмістити перелік та умови відповідних програм технічної допомоги ЄС, а також власну регіональну стратегію розвитку ТКС. Метою цього зв'язок проектів з регіональними, державними та загальноєвропейськими пріоритетами, досягнення взаємоузгодженості реалізації проектів у різні часові періоди і з різними джерелами фінансування [152]. Збільшення інформаційної підтримки ЄІСП можна досягнути і шляхом сприяння формуванню ініціативних груп просування ТКС серед міжнародних підприємницьких об'єднань, прикордонних асоціацій тощо.

Іншим важливим заходом у цьому плані постає підвищення практичної цінності семінарів для потенційних заявників програм ЄІСП шляхом залучення до їх проведення консалтингових фірм і бенефіціарів попередніх аналогічних програм (зокрема, 2004-2006 та 2007-2013 років). Такий формат семінарів дозволить

майбутнім заявникам отримати чітку, достовірну інформацію про особливості, нюанси заповнення аплікаційних форм, а отже, збільшить шанси на отримання позитивного рішення щодо виділення фінансування на проект [153].

Детальніше питання вдосконалення інформаційного забезпечення ТКС в Україні висвітлено у розділі 3.3.

9. Розбудова транспортно-логістичної інфраструктури у прикордонних регіонах.

Створення належної транспортної, а також виробничої і соціальної інфраструктури на прикордонних територіях є однією із найважливіших передумов як на шляху розвитку міжнародної торгівлі, так і до залучення ПІІ [135].

На думку польських дослідників, занадто обмежена і слабо розвинута транскордонна інфраструктура є основним ускладненням в торгівлі з Україною. Невелика кількість кордонних переходів є причиною слабого обслуговування транскордонного руху. Існуюча на території західних регіонів України транспортна інфраструктура, зокрема автомобільні шляхи, вимагає покращення показників щільності її мережі та якості. Так, щільність мережі автошляхів із твердим покриттям у польських воєводствах становить від 40 до 78 км на 100 км², в українських областях цей показник варіює між 25 та 38 км на 100 км².

Недостатньою є кількість автошляхів, які перетинають українсько-польський кордон: один автошлях приходить на середньому на 47,8 км спільного кордону (на польсько-білоруському кордоні – на 29,1 км, на польсько-чеському – на 14,3 км). Для оптимального використання транзитного розташування території та обслуговування процесів співпраці необхідно розширити та модернізувати швидкісні та об'їзні дороги, залізничні колії, залізничну та прикордонну інфраструктуру. Вимагає істотного покращення й рівень безпеки транспорту [26, с. 59].

Для забезпечення зростання безперервних ділових, туристичних потоків необхідні розбудова та вдосконалення існуючих міжнародних пунктів пропуску та будівництво нових. Відтак, на сучасному етапі на основі розбудови ТКС України з країнами-членами ЄС першочергової важливості набувають:

- збільшення кількості пунктів перетину кордону та пропускної спроможності діючих, покращення технічної оснащеності;
- розвиток транспортних комунікацій;
- модернізація прикордонної інфраструктури,
- активізація інвестиційної політики в будівництві дорожньої інфраструктури прикордонних регіонів.

10. Усунення стереотипів та негативного історичного досвіду мешканців регіону.

Поряд з економічними і юридичними бар'єрами ТКС важливе значення мають суспільні бар'єри, зокрема негативний історичний досвід, брак психологічної готовності підприємців до бізнесового співробітництва, ментальні різниці [154].

Окрім спільної історії, подібності культур та мов важко говорити про почуття ідентифікації з транскордонним регіоном – як серед поляків, так і серед українців. Для жителів Польщі і України кордон є фактором, який ділить.

З метою зміцнення ТКС Польщі і України слід подолати складну історичну спадщину, упередження і негативні стереотипи. Можна виділити наступні бар'єри для ефективного співробітництва:

- соціально-культурна дистанція, різний менталітет; мовні бар'єри;
- відсутність регіональної транскордонної свідомості;
- наявність негативних національних та/або регіональних стереотипів;
- прояви крайнього націоналізму у шкільних підручниках, мас-медіа;
- страх втратити самобутність;
- очікування населення стосовно практичних результатів ТКС часто не виправдовуються.

У цілому слід відзначити, що метою ТКС, окрім економічного аспекту, є зміна перцепції кордону – з функції, яка ділить, до функції, яка з'єднує регіони з обох сторін кордону [134]. Є. Кіш також вказує на відсутність у населення західних прикордонних регіонів України «євро регіональної ідентичності» (це можна пов'язати з історичними особливостями, а також на поточному етапі централізацією влади і браком субсидіарності). При цьому дослідниця пропонує популяризувати ідеї ТКС в Україні, за умов, коли ця ідентичність не ввійшла до свідомості населення прикордонних

регіонів України (порівняно з периферійними та економічно слабо розвинутими східними регіонами Центрально-Східної Європи) [113].

Запропоновані автором пропозиції щодо вдосконалення нинішнього стану ТКС України були узагальнені (додаток II) та використані при розробці Рекомендацій парламентських слухань на тему «Транскордонне співробітництво як чинник євроінтеграційних процесів України» від 08.06.2016 р..

3.2. Організаційно-економічні механізми підвищення соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва

Наміри України інтегруватися у європейський економічний простір вимагають побудови та реалізації такої моделі регіональних взаємовідносин, котра б відповідала європейській практиці як внутрішньої співпраці, так і ТКС регіонів. На думку І. Бабець, інтеграція України з країнами-членами ЄС є багаторівневим процесом, де «можуть застосовуватися методи інтеграції (секторальна або структурна), що базуються на конкурентних перевагах галузі чи групи галузей та окремої території», навіть за умови формування цих переваг адміністративним шляхом. Відтак, для розвитку секторальної інтеграції потрібен особливий механізм співпраці між галузями на регіональному і транскордонному рівнях, та управління цим процесом для об'єднання «нормативно-правової» і реальної інтеграції [147, с. 159].

Як було зазначено вище, на українсько-польському кордоні наразі функціонує три *транскордонних кластери*, які стосуються сфери освіти, статистичної інформації та туризму. В інших регіонах також були започатковані ініціативи зі створення транскордонних кластерів на кордонах з ЄС. Зокрема, існує перспектива формування деревообробного та меблевого кластера в межах одного чи декількох транскордонних регіонів, до складу яких можуть ввійти прикордонні території Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії за участю Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської областей України [155].

Розробляється також проект транскордонного логістичного кластеру у Закарпатській області (розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 22 квітня 2009 р. №175 була затверджена Програма створення транскордонних транспортно-логістичних центрів як структурних ланок інноваційних кластерів на території Закарпатської області). Діяльність такого кластеру може охоплювати Закарпатську область України, регіон Саболч-Сатмар-Берег Угорщини, Кошицький край Словаччини та район Сату-Маре Румунії.

В Івано-Франківській області згідно з Проектом «Національної стратегії створення і ведення транскордонних кластерів» було запропоновано дві транскордонні кластерні ініціативи: 1) лісовий транскордонний кластер (як частину прикордонних карпатських регіонів України та суміжних країн); 2) транскордонний туристично-рекреаційний кластер (також у складі карпатської прикордонної частини України та суміжних країн). Жоден з них наразі не діє.

У Чернівецькій області відповідно до Концепції Державної програми розвитку ТКС на 2011-2015 рр. передбачалася можливість утворення туристичного транскордонного кластеру на основі мережі регіонів-переможців Всеукраїнського конкурсу «Сім чудес України». Діяльність щодо розвитку транскордонних кластерів мала здійснюватися із використанням потенціалу єврорегіону «Верхній Прут» (Україна, Молдова, Румунія).

Ще одна кластерна ініціатива, українсько-румунський «Перший аграрний кластер», була започаткована у 2009 р. у Чернівецькій області. До планованої території кластеру мали увійти Чернівецька область, прилеглі райони Хмельницької, Тернопільської, Івано-Франківської областей (Україна); Ботошанський та Сучавський повіт (Румунія) та територія Молдови. Діяльність кластеру мала бути спрямована на: підвищення інноваційного рівня сільськогосподарської діяльності; поліпшення інвестиційного клімату для галузей, що входять до кластеру; розробку механізму підтримки інноваційної діяльності підприємств регіональними органами влади і органами місцевого самоврядування; створення системи підготовки спеціалізованих кадрів для АПК області; насичення українського ринку овочів та

фруктів екологічно чистою продукцією; збут ягід та грибів у країни Західної Європи [76, с. 66].

Варто підсумувати, що наразі в Україні кластерна форма взаємодії в транскордонному просторі ще не набула достатнього застосування і поширення, а вищеперераховані ініціативи транскордонної кластерної співпраці залишаються в основному на проектному етапі. В той же час, підтримка формування та розвитку транскордонних кластерів відповідає меті децентралізації в Україні, і її практична реалізація має бути заснована на використанні поетапного підходу («stage based approach»), який відповідає українським реаліям. При такому підході використання конкретних інструментів на кожному з етапів має залежати від прогресу, досягнутого в процесі структурної трансформації.

Низка країн-членів ЄС успішно обрала шлях розвитку, при якому на ранніх етапах використовувався підхід, орієнтований на залучення ПП та розвиток експорту, тоді як на більш пізніх етапах розвитку більше уваги приділялося інноваціям та модернізації. Тим не менше, як свідчить світовий досвід, не кожна географічна концентрація підприємств та організацій може бути перетворена на кластер, крім того, вигоди, пов'язані з розвитком кластерів, не у всіх випадках виникають автоматично. Їх створенню повинні передувати певні передумови, які стосуються, зокрема, структурних характеристик і культури співробітництва в (новоутворених) кластерах, яким надаватиметься підтримка, так і відповідні рамкові умови. Ці фактори необхідно враховувати при відборі кластерів та розробці механізмів їх підтримки та фінансування [156].

Слід звернути увагу на розвиток і створення подібних структур на території України та залучення вітчизняних підприємств у процеси транскордонної кластеризації, що призведе до підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, залучення інвестиційних потоків, впровадження новітніх технологій, інновацій та інформаційних ресурсів в виробничі підприємства регіонів з метою підвищення їх конкурентних переваг, збільшення об'ємів виробництва та покращення якості продукції з мінімальними ресурсними затратами [30].

Для стимулювання регіонального економічного розвитку доцільним постає прискорення розробки і впровадження в дію Національної програми формування та розвитку транскордонних кластерів в Україні. Така програма повинна бути побудована на цільовому підході до заснування та підвищення інституціональної спроможності структур управління кластерами на регіональному рівні. Ці структури управління кластерами повинні об'єднувати ключові зацікавлені сторони з приватного і державного секторів та наукових кіл, надавати послуги, зокрема, в сфері розвитку бізнесу та консалтингу, створення стартапів і підтримки інновацій, розвитку відповідних навичок та інфраструктури. Крім того, програма повинна передбачати чіткі механізми координації з метою створення синергії між регіональними кластерами (наприклад, загальний брендинг, тренінги для організацій кластеру тощо) [157].

Реалізація програми може початися з підтримки обмеженої кількості пілотних кластерів, що дасть можливість для швидкого отримання ефекту від її імплементації і дозволить підвищити як на місцевому, так і на центральному рівнях обізнаність та отримати з перших рук досвід, необхідний для подальшого більш масштабного впровадження програми. Враховуючи поетапний підхід, програма повинна охоплювати весь життєвий цикл кластера. Підготовча фаза утворює відправну точку, яка включає виконання необхідних аналітичних та концептуальних завдань, а також зобов'язання зацікавлених сторін щодо створення структури управління кластером. Це включає в себе, зокрема, аналіз потреб, діагностику кластера, формулювання стратегічного бачення, планування заходів та організаційної концепції. На установчій (початковій) стадії повинно фінансуватися фактичне створення кластерної структури, початок реалізації плану дій та надання певних послуг. Крім того, підтримка повинна охоплювати фазу зростання та консолідації створених чи вже існуючих кластерів. Під час цієї фази повинно бути розширене та поглиблене портфоліо сервісів та заходів кластеру. Особлива увага повинна приділятися інноваціям, розвитку навичок та інфраструктурних проектів.

Можливим є укладання контракту із вже існуючою організацією на виконання нею функцій координатора. Наприклад, у Німеччині Федеральне міністерство

економіки і технологій («BMWТ») призначило для підтримки учасників програми підтримки кластерів «Kompetenznetz Deutschland» компанію «VDI/VDE Innovation + Technik GmbH», приватного провайдера підтримки інновацій, акціонерами якої є великі промислові асоціації.

Програма підтримки транскордонних кластерів повинна бути заснована на вдосконаленому розподілі функцій між приватним і державним секторами та рівнями державного управління, що могло б слугувати моделлю для майбутніх ініціатив з розвитку регіонального і транскордонного підприємництва.

Функції Кабінету Міністрів повинні полягати у:

- залученні міжнародного фінансування для програми підтримки кластерів;
- визначенні критеріїв відбору регіональних кластерів для участі у програмі (наприклад, галузі промисловості, послуги, що пропонуються, кількість і склад членів кластеру) на основі консультацій із зацікавленими сторонами;
- забезпеченні фінансування на конкурсній основі: команди з регіонів (державного/ приватного сектора, наукових кіл) повинні спільно висловити свою зацікавленість і взяти на себе відповідальність за реалізацію запропонованих заходів кластера;
- акумулюванні ідей для реформи бізнес-середовища, що виникають у процесі реалізації програми.

Ці завдання можуть координуватися вповноваженою особою Міністерства економічного розвитку і торгівлі, немає необхідності організувати новий відділ або агентство [157].

Зважаючи на український контекст, видається доцільним почати процес підтримки формування регіональних (транскордонних) кластерів з обмеженої кількості пілотних кластерів, – наприклад, п'яти, – паралельно розпочавши підготовку широкомасштабної програми підтримки. У зв'язку з нинішньою економічною ситуацією в Україні, є значна потреба в тому, щоб результати реалізації програми підтримки стали відчутними якомога раніше. Тобто час, витрачений на підготовчий аналіз до імплементації програми, повинен бути зведений до мінімуму.

Враховуючи міжнародний досвід, а також виклики і можливості української економіки, пілотні кластери повинні, зокрема, демонструвати значний потенціал по відношенню до інтернаціоналізації (залучення інвестицій, в тому числі транскордонних, стимулювання експорту, диверсифікація), створення робочих місць і підвищення кваліфікації, інновацій та модернізації. Крім того, вони повинні мати достатню критичну масу і географічну концентрацію (зокрема у транскордонному просторі), щоб генерувати синергію та залучати інвестиції. Збалансоване поєднання малих і середніх підприємств та великих регіоноутворюючих компаній може забезпечити міцну основу функціонування транскордонного кластеру. Зусилля, спрямовані на підтримку кластеру, в якому сконцентровані переважно великі державні компанії, та відсутня достатня кількість інноваційно-орієнтованих малих та середніх підприємств, або ж на галузі, підприємства яких територіально розпорошені, ймовірно, не матимуть очікуваного впливу. У цих випадках заходи з інших сфер економічної політики (наприклад, модернізації, приватизації, регіональної, галузевої політики) є більш перспективними.

Розвиток кластеру також потребує наявності спільних інтересів і готовності його учасників до співпраці. Успішні кластери характеризуються спільними викликами і можливостями (наприклад, в технологічному чи маркетинговому плані) та різноманітністю формальних і неформальних відносин, заснованих на діалозі та довірі. У таблиці 3.1 наведено критерії відбору пілотних кластерів.

Таблиця 3.1

Критерії відбору пілотних транскордонних кластерів [157, с. 11]

Категорія	Критерії
<i>1</i>	<i>2</i>
Інтернаціоналізація	<ul style="list-style-type: none"> - Здатність до залучення іноземних інвестицій: <ul style="list-style-type: none"> • висока наочність; • відчутні вигоди та переконливі аргументи для інвесторів; • високий інвестиційний потенціал; - потенціал для збільшення і диверсифікації експорту.

1	2
Зайнятість та розвиток навичок	<ul style="list-style-type: none"> - Потенціал для створення істотних і стійких ефектів зайнятості, що охоплюють широкий спектр кваліфікацій; - потенціал для підвищення рівня кваліфікації кадрів
Інновації та вдосконалення	<ul style="list-style-type: none"> - Потенціал до інноваційної діяльності, що сприяє: <ul style="list-style-type: none"> • зміцненню зв'язків між компаніями та університетами (науково-дослідними установами); • спільній інноваційній діяльності компаній; - потенціал для вдосконалення ланцюгів вартості; - потенціал для створення супутніх ефектів у суміжних галузях.
Критична маса і середовище, механізми співпраці	<ul style="list-style-type: none"> - Критична маса і висока географічна концентрація гравців; - збалансований склад відносно розміру і форми власності; - вже існуючі платформи для діалогу і співпраці; - інтерес до спільної діяльності в напрямку розвитку кластера.
Набір інструментів і механізмів, які можуть бути застосовані	<ul style="list-style-type: none"> - Потенціал для розробки та тестування широкого спектру інструментів і механізмів; - покриття різних сфер політики та послуг, що надаються; - можливості для тестування різних інституційних підходів.

У грудні 2015 року Німецькою консультативною групою та Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій було здійснено дослідження шляхом проведення інтерв'ю з експертами з компаній, асоціацій, державних установ та фінансових організацій, а також проведена оцінка наявних галузевих досліджень і статистики. Результати проведеного аналізу свідчать, що ІТ-галузь та автомобільна промисловість (особливо виробництво автомобільних запчастин, яке зазнало менше негативного ефекту від економічної кризи, ніж виробництво автомобілів) мають значний потенціал для створення пілотних кластерів на західному прикордонні України.

Незважаючи на нинішню економічну кризу, обидві галузі демонструють високі показники експорту та інтенсивне налагодження транскордонних зв'язків.

Виробництво автозапчастин та ІТ-галузь є експортоорієнтованими та мають значний позитивний досвід у залученні іноземних, зокрема транскордонних інвестицій, і відіграють важливу роль у створенні робочих місць у прикордонних регіонах. Також ці галузі відповідають критерію щодо необхідної критичної маси.

За оцінками експертів, до галузі з виробництва автозапчастин входить (якщо застосувати більш широке визначення, включаючи до виробників автозапчастин виробників транспортного обладнання для сільського господарства) приблизно 120-150 компаній (іноземних та вітчизняних), які можна розглядати як цільову групу для транскордонних кластерних ініціатив. Низка всесвітньо відомих компаній, зокрема в галузі виробництва систем електропроводки та електричних компонентів (наприклад, «Leoni», «Tyco», «Delphi», «Flextronics», «Sumitomo Electric Bordnetze», «Kromberg & Schubert», «Fujikura») вже заснували в Україні, зокрема у прикордонних регіонах, виробничі потужності з виробництва автозапчастин. Ще низка підприємств ведуть поставки інших видів автокомпонентів – джгутів, чохлів, акустики та інших. Українська продукція виробляється для автомобілів «Volkswagen», «BMW», «Mercedes», «Ferrari», «Porsche», «Audi», «Fiat», «Nissan» тощо. Ці компанії оперують великими трудомісткими об'єктами, на яких працює понад тисячу співробітників.

ІТ-індустрія також характеризується потужними міжнародними зв'язками і має потенціал для зміцнення зв'язків та сприяння виходу вітчизняних компаній на транскордонні і глобальні ринки, використовуючи інструменти підтримки кластерів, заснованих на розвитку співробітництва між його учасниками. В цілому, за оцінками експертів, в ІТ-індустрії України працює приблизно 80 тис. фахівців, а за прогнозами, їх кількість до 2020 року може скласти 180 тис. осіб. Більшість доходів ІТ-галузі, які у 2015 році оцінюються в 2,6 млрд. дол. США, була отримана саме з-за кордону. За оцінками експертів, у галузі існує значний потенціал для подальшого збільшення експортних доходів.

Приклад Львівського ІТ-кластеру – «ІТ-ВРО» – свідчить, що кластери можуть успішно розвиватися в українських реаліях і сприяти налагодженню транскордонних контактів. Львівський ІТ кластер «ІТ-ВРО» був створений у 2011 році відповідно до стратегії конкурентоспроможності, розробленої для міста. Наразі членами кластеру є

45 компаній, на яких працює 8 тисяч співробітників, а також місцеві університети та державні установи.

У жовтні 2013 року Львівський кластер «ІТ-ВРО» підписав Договір про співпрацю зі Східним Кластером ІКТ («Wschodni Klaster ICT») з Любліна та Кластером бізнес-послуг («ВРО Cluster») із Катовіце. Предметом договору є намір налагоджувати співпрацю між кластерами в реалізації спільних проектів у сфері освіти, маркетингу, інновацій, досліджень, підтримки бізнесу, міжнародних проектів, розвитку кластеризації та партнерської мережі в обох країнах. За цим договором кластери розділили межі обов'язків щодо майбутніх спільних проектів [158]. Львівський кластер «ІТ-ВРО» та «Східний Кластер ІКТ» взяли на себе завдання сприяти підтримці проектів для поліпшення процесу перетину кордону співробітниками українських компаній, що працюють з клієнтами у Польщі, підтримувати розміщення компаній Кластеру у Польщі та навпаки, а також створювати спільні освітні ініціативи.

У 2015 році Львівський ІТ-кластер заснував також представництво в Польщі, яке допомагає компаніям-членам кластеру відкривати офіси в країнах-членах ЄС [159].

У той же час, брак кваліфікованої робочої сили та фахівців являє собою серйозну проблему, вирішення якої може розглядатися як частина програми підтримки регіональних і транскордонних кластерів. У зв'язку з цим основне завдання полягає у збереженні відповідних знань і досвіду та забезпеченні доступу на ринок достатньої кількості нових кваліфікованих кадрів.

Що стосується інноваційного потенціалу, то ІТ-індустрія пропонує вигідні умови, зважаючи на процес модернізації, який забезпечується аутсорсинговою діяльністю, через надання ІТ-рішень або виникнення супутніх ефектів в інших галузях промисловості. Підтримка такого транскордонного кластера могла б, наприклад, бути зосереджена на зміцненні зв'язків між підприємствами та університетами (науково-дослідними інститутами) і створенні регіональних екосистем, у тому числі інкубаторів та акселераторів.

В автомобільній же промисловості рівень створення доданої вартості та інновацій залишається досить низьким. Співпраця та спільні платформи у цій галузі

знаходяться на ранній стадії розвитку. Проте вже існують перші ініціативи неформальної співпраці, наприклад, допомога з отриманням дефіцитних запчастин на замовлення або проведення спільних тренінгових програм. Зусилля можуть бути зосереджені на розвитку ланцюгів доданої вартості і зміцненні транскордонних зв'язків між компаніями [157].

Поточна діяльність підтверджує існуючий інтерес з боку приватного сектора, передусім щодо готовності до співфінансування ініціатив, що пропонують відчутні вигоди. Розвиток пілотних кластерів у галузі ІТ та автомобільної промисловості дозволить перевірити дієвість заходів підтримки, а також інституційні моделі в галузях, які значно відрізняються за своїми структурними характеристиками та очікуваннями гравців. Такий масштаб підтримки буде дуже корисним для перевірки дієвості запропонованого підходу при започаткуванні більш масштабної програми підтримки.

Дослідження Німецької консультативної групи і Інституту економічних досліджень та політичних консультацій дає можливість зробити висновок, що заходи підтримки кластерів повинні доповнюватися реформами в діловому середовищі. Напрацьовані при цьому досвід та інструменти можуть передаватися іншим пілотним кластерам. Результати проведеного аналізу також свідчать про необхідну відповідність запропонованих пілотних кластерів виявленим проблемам і можливостям української економіки та критеріям, визначеним міжнародним досвідом. У табл. 3.2 наведено порівняння ключових особливостей ІТ та автомобільної промисловості, а також узагальнюючі висновки про структуру програми підтримки кластерів в цих галузях.

Модель сталого фінансування для транскордонних кластерів повинна охоплювати:

- а) базове бюджетне фінансування (наприклад, від державних та міжнародних установ і організацій);
- б) отримані доходи (наприклад, членські внески, доходи від надання послуг, таких як участь у торгових ярмарках);

в) фінансування за рахунок третіх сторін (наприклад, фінансування інвестиційних проектів приватним сектором, міжнародні або державні науково-дослідні програми).

Таблиця 3.2

**Передумови та спрямованість підтримки галузей у межах реалізації
Національної програми формування та розвитку транскордонних кластерів в
Україні [157, с. 13]**

Передумови та спрямованість підтримки	Галузь (сфера) формування транскордонних кластерів	
	ІТ-сфера	Автомобільна (виробництво запчастин)
Основні характеристики кластера	а) значний позитивний досвід у залученні ПП, здійсненні експорту, створенні робочих місць; б) високий потенціал для модернізації (аутсорсинг ІТ-рішень); в) існуючі ініціативи (наприклад, у Львові), які підтверджують зацікавленість галузі у створенні кластерів.	а) значний позитивний досвід у залученні ПП, здійсненні експорту, створенні робочих місць; б) відносно низький рівень розвитку інновацій, потенціал до розвитку ланцюгів вартості; в) співробітництво та спільні структури менш розвинені, ніж в ІТ-галузі.
Просторово-структурна характеристика програм підтримки	Підтримка 3-4 кластерів, насамперед навколо міст (у т.ч. в українсько-польському транскордонному регіоні).	Підтримка 1-2 великих регіональних кластерів (у т.ч. в українсько-польському транскордонному регіоні).
Програмно-цільова спрямованість підтримки	а) орієнтація на збереження талантів, підвищення кваліфікації кадрів і розвиток інноваційно-орієнтованої екосистеми; б) підтримка розвитку кластеру супровідними реформами.	а) орієнтація на залучення ПП; б) підвищення обізнаності щодо важливої ролі галузі; в) розвиток навичок та сприяння зв'язкам між вітчизняними та іноземними компаніями в середньостроковій перспективі.

Враховуючи міжнародний досвід, початкове фінансування повинно забезпечуватися державним сектором за участі міжнародних організацій. Експертами пропонується модель спадаючого фінансування, яка мотивує кластер до генерації доходів та пошуку альтернативних джерел фінансування. Мається на увазі, що якщо на етапі підготовки 100% від допустимих витрат будуть покриті за рахунок

державного сектору та міжнародних організацій, протягом наступних етапів їх питома вага може бути знижена. Необхідний обсяг фінансування при цьому оцінюється приблизно в 5 млн. євро впродовж п'яти років [157].

Таким чином, Кабінету Міністрів України слід звернути увагу на створення і розвиток подібних структур та залучення вітчизняних підприємств у процеси кластеризації, насамперед транскордонної, що призведе до підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, залучення інвестиційних потоків, впровадження новітніх технологій, інновацій та інформаційних ресурсів в виробничі підприємства регіонів з метою підвищення їх конкурентних переваг, збільшення об'ємів виробництва та покращення якості продукції з мінімальними ресурсними затратами. Для України транскордонна кластеризація є одним із шляхів подолання затяжної економічної кризи, виведення вітчизняного виробника на транскордонний та міжнародний ринок і уникнення масової еміграції українських громадян до країн-членів ЄС у разі «відкриття кордонів» [160].

Організаційне та правове забезпечення роботи *транскордонних індустріальних парків* на прикордонних територіях України також потребує суттєвого вдосконалення. Передусім це стосується спрощення регламентних процедур, окреслення механізмів впливу органів місцевого самоврядування на створення та розвиток інфраструктури індустріальних парків, визначення способів їх взаємодії з органами місцевого самоврядування сусідніх держав, визначення пріоритетів державно-приватного партнерства під час реалізації проектів зі створення транскордонних індустріальних та технологічних парків тощо.

Базовий вітчизняний закон щодо створення індустріальних парків (в тому числі транскордонних), Закон України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 р. №5018-VI, містить у собі ряд невирішених питань щодо унормування розвитку індустріальних та технологічних парків, а також промислових зон у межах транскордонних регіонів. Так, на думку багатьох експертів, цей законодавчий акт містить низку лазівок для лобістів, які можуть в обхід податкового законодавства та за підтримки державного бюджету отримувати надприбутки. Зокрема, це стосується функціонування керуючої компанії, яка забезпечуватиме облаштування

індустріального парку та залучатиме його учасників до господарської діяльності. При цьому статус керуючої компанії дозволяє розраховувати на безвідсоткові кредити (позики) та цільове фінансування на безповоротній основі з державного бюджету, а для його отримання не передбачено особливих вимог.

Також ризикованими з погляду європейської практики функціонування технологічних та індустріальних парків і промислових зон є значні обсяги пілг, що можуть надаватися їх потенційним учасникам. Адже основна логіка формування вказаних утворень у розвинених країнах світу полягає у зменшенні рівня трансакційних витрат на започаткування та реалізацію інвестиційних проєктів, спрямованих на інноваційний розвиток економіки чи вирішення проблем депресивних територій.

Крім того, чинне законодавство не повинне фактично обмежувати організаційно-правових форм стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів у транскордонному просторі, надаючи виключних преференцій згаданим об'єктам. Адже крім них, фінансування транскордонних інвестиційних та інноваційних проєктів може здійснюватися також у межах транскордонних центрів трансферу технологій, білатеральних інвестиційних агенцій, промислово-логістичних зон тощо [161].

Потенційному зниженню ефективності функціонування індустріальних парків у прикордонних регіонах України загрожує також недостатній обсяг повноважень органів місцевого самоврядування, а також низька фінансова спроможність обласних і районних державних адміністрацій. Експерти зазначають, що місцева влада може розпоряджатися лише земельним податком і податком із доходів фізичних осіб, що суттєво обмежує її можливості для залучення в індустріальний парк інвесторів. Крім того, законом дозволяється знижувати ставку орендної плати лише до 3%, а на таких умовах будь-який підприємець може знайти землю і поза межами індустріального парку.

Слід зазначити, що часто в постсоціалістичних країнах, що прагнули вступити до ЄС, формування індустріальних парків і промислових зон також супроводжувалося значними організаційними труднощами. Керівники органів

місцевого самоврядування прикордонних територій лише через деякий час усвідомлювали, що ці утворення не означають автоматичного залучення значних обсягів іноземних інвестицій. Їхній досвід дозволив сформулювати приблизний перелік передумов, необхідних для ефективного функціонування транскордонних технологічних та індустріальних парків, промислових зон тощо. Насамперед це стосується виділення достатньої кількості земельних ділянок, обладнаних усією необхідною інфраструктурою, розроблення та популяризації в середовищі потенційних інвесторів низки економічно привабливих інвестиційних пропозицій (проектів), належного маркетингового супроводу інвестиційної діяльності в межах транскордонного індустріального парку чи промислової зони тощо [30].

При цьому земельна ділянка, передбачена для створення транскордонного індустріального парку чи промислової зони, повинна мати такі розташування та організаційно-правове забезпечення, які б надали можливість учасникам цього парку (зони) реалізовувати в її межах інвестиційні проекти, пов'язані з веденням будівництва промислових об'єктів, а також викуповувати ці ділянки чи здавати їх в оренду, тобто розпоряджатися ними в інтересах власного бізнесу.

У країнах-членах ЄС також дедалі частіше застосовуються різноманітні моделі індустріальних і бізнес-парків та промислових зон як важливого інструменту стимулювання підприємницької активності, особливо у сфері венчурного бізнесу та управлінських інновацій. Водночас необхідно акцентувати увагу на тих відмінностях, які можуть відіграти визначальну роль у процесі формування транскордонних утворень, орієнтованих на розвиток економіки прикордонних територій на основі трансферу технологій з використанням досвіду розвинених країн-членів ЄС, орієнтованого, насамперед на досягнення високих темпів економічного зростання на інноваційній основі.

У таких державах, як Німеччина, Великобританія, Франція і дещо меншою мірою в сусідніх з Україною Польщі, Угорщині та Словаччині створення індустріальних, технологічних і промислових парків відбувалося на основі залучення приватного капіталу насамперед у сферу науково-дослідницької діяльності, пов'язаної з випуском високотехнологічної товарів. Натомість для транскордонних

регіонів, сформованих на зовнішніх кордонах ЄС, пріоритетними є інвестиції, що вкладаються у виробництво товарів широкого вжитку, уможлиблюючи зниження рівня безробіття, скорочення чисельності трудових мігрантів, а також справляють позитивний вплив на економічний розвиток прикордонних територій, що мають ознаки депресивності.

У межах процесу розширення ЄС Австрією спільно з Чехією, Словаччиною та Угорщиною було реалізовано проект «Знищення кордонів у свідомості», ключове місце в якому відводилося таким дев'ятьом технологічним паркам, як Доберсберг, Дрозендорф, Ретц, Хоенау, Брюк-ам-Ляйта, Гмюнд, Літшау, Лаа та Вайтра. Завдяки їх діяльності відбувалася розбудова економічних, соціальних і культурних зв'язків у межах австро-угорського, австро-чеського та австро-словацького транскордонних регіонів. Наприклад, функціонування вже згаданого транскордонного технопарку «Гмюнд – Чеське Веленіце», загальна площа якого становить 830 тис. м² (330 тис. м² на території Австрії та 500 тис. м² у Чехії), концентрувалося на розбудові економічного співробітництва австрійських і чеських фірм на основі поєднання переваг відносно дешевої чеської робочої сили та авторитету австрійської якості готової продукції, що зробило вказаний технопарк досить привабливим для європейських інвесторів. Фінансування проекту здійснювалося одночасно австрійською та чеською сторонами, а кожна з країн забезпечувала будівництво необхідних споруд та інженерних комунікацій на своїй території. Крім цього, земельні ділянки з обох сторін кордону для реалізації проекту виділялися безкоштовно. За даними фахівців, австрійською стороною інвестовано в цей проект 86 млн євро, а чеською – 72 млн євро [30]. Зараз у технопарку розташовано фірми, що працюють у галузях машинобудування, телекомунікації, програмного забезпечення, дерево- та металообробки, автомобілебудування.

В Україні індустриальні парки позбавлені такої підтримки, через що перші подібні ініціативи втратили свою значимість. Окрім того, на практиці не було підтримано жодного проекту з облаштування зовнішньої інфраструктури.

У Закарпатській області наразі одночасно реалізується кілька ініціатив, пов'язаних з активізацією зовнішньоекономічних зв'язків у межах транскордонних

регіонів, сформованих спільно з прикордонними територіями Угорщини, Словаччини та Румунії. Так, закарпатські експерти, представники влади й менеджменту спільно з угорськими партнерами беруть активну участь у реалізації проекту «Створення транскордонних центрів з інвестицій, інновацій та трансферу технологій» який передбачає навчальні поїздки, тренінги, ознайомлення з об'єктами логістики та індустриальних парків на території Угорщини. Угорським партнером є керівна компанія створюваного (шостого в області Саболч-Сатмар-Берег) індустриального парку «Фийнєшлітке», розміщеного на території 170 га (поміж його учасників є й українські суб'єкти). Близько 100 млн. євро у створення інфраструктури цього парку вклав державний банк Угорщини з інвестицій та розвитку.

Угорський досвід є особливо цінним з огляду на те, що останніми роками в країні створено понад 200 індустриальних парків різних форм власності, представники яких готові поділитися своїми вагомими здобутками щодо створення та експлуатації парків, у тому числі транскордонних, які значно підвищують інвестиційну привабливість країни та її конкурентоспроможність. Співпраця з угорськими та словацькими партнерами дає можливість представникам ділових кіл і влади Закарпаття знаходити сучасні підходи до розвитку промислової й транспортно-логістичної інфраструктури області, в тому числі в контексті активізації зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах.

Так, пріоритетним інвестиційним проектом для Закарпатської області є подальша реалізація інвестиційного проекту зі створенням індустриального парку з елементами логістики «Берег – Карпати», що передбачає будівництво інженерних мереж і виробничих потужностей у формі української частини дзеркальних транскордонних індустриальних парків з елементами логістики на українсько-угорському кордоні поблизу с. Дейда Берегівського району [162]. Цей індустриальний парк планується розмістити на території 200 га Закарпатської області і ще 200 га на території області Саболч – Сатмар – Берег в Угорщині [30, с. 3]. Успішному розвитку індустриального парку «Берег – Карпати» повинні сприяти висока концентрація безробітних людських ресурсів у транскордонному регіоні його потенційного

створення, а також безпосередня близькість до найважливіших ринків Центральної та Західної Європи.

Крім того, на відстані 50 км від потенційного місця розташування індустріального парку «Берег-Карпати» група компаній «Атолл-холдинг», яка свого часу інвестувала кошти у відкриття на території Закарпаття автомобільного заводу «Єврокар», планує створити на площі 100 га індустріальний парк «Соломонове» (в с. Соломонове, поблизу українсько-словацького кордону, поряд із місцем розташуванням згаданого заводу). Його ефективній роботі, на думку ініціаторів проекту, сприятиме вигідне географічне розташування, розвинене транспортне сполучення, використання транзитних можливостей регіону, розвиток прикордонної інфраструктури, наявність висококваліфікованого кадрового потенціалу, доступ до дешевих природно-сировинних та енергетичних ресурсів. Поблизу проходить автомобільна дорога державного значення, доступ до європейської мережі автострад [1, с. 224].

Сприятливі можливості для створення транскордонних індустріальних і технологічних парків є також у Львівській області, адже існуючий промисловий та інноваційний потенціали українсько-польського транскордонного регіону є одними з найбільших у транскордонному просторі між Україною та ЄС. На території Львівської області свого часу було реалізовано низку ініціатив, пов'язаних із розвитком інвестиційного та інноваційного співробітництва з польськими партнерами в межах СЕЗ «Яворів» і технологічного парку, розташованого на території цієї спеціальної економічної зони. Однак на жаль, протягом останніх років через непослідовну політику щодо функціонування в Україні СЕЗ значну частину напрацювань було втрачено.

Як заявляв у липні 2015 року директор департаменту економічного розвитку, торгівлі та промисловості Львівської ОДА Василь Лозинський, у Львівській області триває робота над проектами чотирьох індустріальних парків: у містах Львів, Новий Розділ, Кам'янка-Бузька та Яворівському районі. Згадані індустріальні зони є «цілком реальними проектами», які готують до реалізації на Львівщині. «Інвестори індустріальних парків матимуть ряд переваг, серед яких звільнення від ПДВ при

ввезенні обладнання, від частини місцевих податків, спрощення доступу до земельних ділянок і процедури підключення до інфраструктури та безвідсоткові кредити», – розповів чиновник Львівської ОДА [163].

Окрему увагу варто приділити перспективі формування в українсько-польському транскордонному регіоні *наукового парку*. Незважаючи на те, що Закон України «Про наукові парки», прийнятий у 2009 р., так само, як і закони «Про індустриальні парки» та «Спеціальний режим інноваційної та інвестиційної діяльності технологічних парків», не оперує категорією «транскордонні парки» і передбачає низку складних реєстраційних процедур, декларовані ним функції наукових парків можуть мати значний позитивний вплив на розвиток співпраці в межах транскордонних регіонів.

Так, в українсько-польському транскордонному регіоні можуть бути утворені транскордонні наукові парки, основою яких є об'єднання інтелектуального та інноваційного потенціалу таких потужних наукових центрів, як Львів і Ряшів (Львівська область України та Підкарпатське воєводство Польщі), а також Луцьк і Люблін (Волинська область України і Люблінське воєводство Польщі) [161]. Прикладом і зразком для наслідування при формуванні цих транскордонних наукових парків може бути досвід Підкарпатського науково-технологічного парку «Аерополіс», місією якого є стимулювання багатофункціонального розвитку Підкарпатського воєводства, що ґрунтується на ідеї інноваційності й трансферу технологій через синергетичне використання регіонального науково-дослідного, господарського, а також інфраструктурного потенціалів. Загальна площа Підкарпатського науково-технологічного парку «Аерополіс» становить близько 118 га, створюються високоінтелектуальні робочі місця для 1380 осіб, а декларований рівень інвестицій перевищує 640 млн злотих (близько 4,1 млрд. грн). Цей науково-технологічний парк у перспективі міг би розглядатися як один із засновників і майбутніх активних учасників транскордонного наукового парку «Львів-Ряшів», здійснюючи передачу багатого адміністративно-управлінського досвіду на основі використання значного науково-інтелектуального потенціалу української сторони [1, с. 227].

Аналогічний транскордонний науковий парк може бути створений і в українсько-румунському транскордонному регіоні на основі об'єднання відповідних ресурсів науково-освітніх центрів міст Чернівці (з українського боку) та Сучава й Ботошани (з румунського). Відстань між цими містами є меншою за 100 км (що майже удвічі ближче, ніж з Луцька до Любліна, та в півтора рази, ніж зі Львова до Ряшева), а кількість науково-освітніх закладів фактично не поступається зазначеним містам. В одному лише м. Чернівці функціонує понад десять вищих навчальних закладів, найбільш відомими поміж яких є Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, Буковинський державний медичний університет, Буковинська державна фінансова академія, Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, Чернівецький факультет Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» і Чернівецький православний богословський інститут, а також дві наукові установи НАН України – Інститут термоелектрики та Чернівецьке відділення Інституту проблем матеріалознавства ім. І. Францевича.

Водночас для максимальної реалізації потенціалу створення на українсько-угорському, українсько-словацькому, українсько-румунському та українсько-польському кордонах транскордонних промислових зон, технологічних та індустріальних, а також наукових парків, центрів трансферу технологій, інноваційно-інвестиційних об'єднань тощо необхідно насамперед ознайомитися з правовим середовищем цих утворень у сусідніх країнах-членах ЄС. Особливо актуальним у цьому аспекті є визначення статусу вказаних утворень з погляду розвитку ТКС. Зокрема, в контексті їх належного організаційно-управлінського та фінансового забезпечення, особливого значення набувають взаємовідносини з митними та фіскальними органами кожної з країн (передусім у разі розташування індустріального чи технологічного парку по обидва боки кордону). Із цього погляду пріоритетною формою організації може стати вільна (спеціальна) економічна зона. І хоча в країнах-членах ЄС цей статус не є достатньо поширеним, для постсоціалістичних країн, що знаходяться на зовнішніх кордонах цього об'єднання, його використання для роботи транскордонних індустріальних і технологічних парків та промислових зон має очевидні переваги [161].

У транскордонних індустріальних парках і промислових зонах, що створюватимуться за участю прикордонних територій країн-членів ЄС та України, можна запропонувати спрощену процедуру прикордонного й митного контролю, який передбачав би огляд пасажирів і вантажів за окремими правилами з максимальною економією часу при перетині кордону. Так, для фізичних осіб доцільно запровадити мінімальну перевірку, яка полягатиме у встановленні особи та її права на перетин кордону, а для автотранспортних засобів – контроль відповідності встановленим критеріям, що діятимуть у кожному транскордонному регіоні. Свого часу подібний механізм використовувався в процесі адаптації господарських комплексів колишніх соціалістичних країн Центрально-Східної Європи до особливостей економічного устрою ЄС. Зокрема, приблизно так функціонували Сентготхардський промисловий парк між Угорщиною та Австрією, а також транскордонний технопарк «Гмюнд – Чеське Веленіце», розташований на кордоні між Австрією та Чехією [164].

Діяльність мережі транскордонних індустріальних, технологічних і наукових парків, а також промислових зон, які пропонується створити в межах транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Україною та сусідніми з нею країнами-членами ЄС, має орієнтуватися на стимулювання зовнішньоекономічної діяльності в межах цих транскордонних регіонів, насамперед через реалізацію відповідних інноваційно-інвестиційних проектів і забезпечення трансферу технологій з ЄС в Україну. При цьому як один з основних критеріїв створення окреслених транскордонних утворень необхідно назвати локалізацію підприємств обробної промисловості в місцях, наближених до сировинних ресурсів і робочої сили, зниження витрат на транспортно-логістичні послуги та функціонування об'єктів інфраструктури, оптимізацію податкових і митних платежів [161, с. 230].

Таким чином, постійна та взаємовигідна співпраця менеджменту транскордонних індустріальних парків і промислових зон із представниками місцевих громад і керівниками органів місцевого самоврядування, на території яких ці утворення розташовані, є важливою передумовою їх успішного функціонування. Крім того, ефективна діяльність і перспектива розвитку транскордонних індустріальних,

технологічних та наукових парків, промислових зон, інвестиційних центрів тощо значною мірою залежать від їх спроможності об'єднуватися у транскордонні інноваційно-виробничі мережі, що є основою для формування стабільної та прогнозованої інвестиційної політики у транскордонних регіонах, а також створюють сприятливі передумови для започаткування роботи й розвитку транскордонних кластерів.

3.3. Вдосконалення інформаційного забезпечення транскордонного співробітництва

Інформаційне забезпечення набуває важливого значення для соціально-економічної ефективності ТКС, адже стимулює інформаційний обмін між його суб'єктами, посилює та поглиблює добросусідські взаємини між територіальними громадами і властями. У ТКС неприпустимою є інформаційна асиметрія, при якій виникає нерівномірне інформаційне забезпечення суб'єктів [165]. В контексті подальшої реалізації державної політики підтримки та розвитку ТКС в Україні є доцільним вивчити можливості більш комплексної інформаційної та консультативно-методологічної підтримки розвитку ТКС [13, с. 34].

Через існування непрозорих правил залучення фінансових ресурсів та через політичну неврегульованість, наразі відсутня належна системи інформування про потенційні можливості розвитку ТКС через інструменти ЄПС, що зумовлює розростання корупції й зниження ефективності використання грантової допомоги. Не в останню чергу через це ЄПС з Україною зазнає невдачі, і наслідки цієї проблеми дуже різко проявляються на регіональному рівні.

Так, за результатами першого набору проектних заявок минулої програми «Польща-Білорусь-Україна» 2007-2013 рр. було затверджено фінансування 18 проектів польських заявників і лише двох українських, хоча співвідношення поданих заявок відрізнялося лише приблизно удвічі (192 заявки польських аплікантів і 93 – українських) [35]. У цьому контексті важливим питанням є реальна участь

представників місцевої влади та органів самоврядування у написанні та реалізації спільних транскордонних проектів [166].

З метою аналізу поточного стану взаємодії органів місцевого самоврядування з відповідними підрозділами територіальної влади прикордонних територій суміжних країн в рамках ТКС О. Цісінська та Ю. Кміть у 2014 р. здійснили анкетне опитування серед керівників та працівників структурних підрозділів Яворівської державної адміністрації Львівської області (відділи економічного розвитку, торгівлі та промисловості; житлово-комунального господарства та інфраструктури; освіти; культури та туризму; охорони здоров'я; сектор з питань цивільного захисту; адміністрація СЕЗ «Яворів»), посадових осіб місцевого самоврядування (керівників районної та сільських рад, депутатів) [167].

Загальна кількість опитаних становила 40 осіб, з них: працівників Яворівської районної державної адміністрації – 8, представників органів місцевого самоврядування – 32. В ході опитування респондентам було задано питання про оцінку обсягу отриманої інформації від державних та регіональних органів влади про діяльність в рамках ТКС (рис. 3.2).

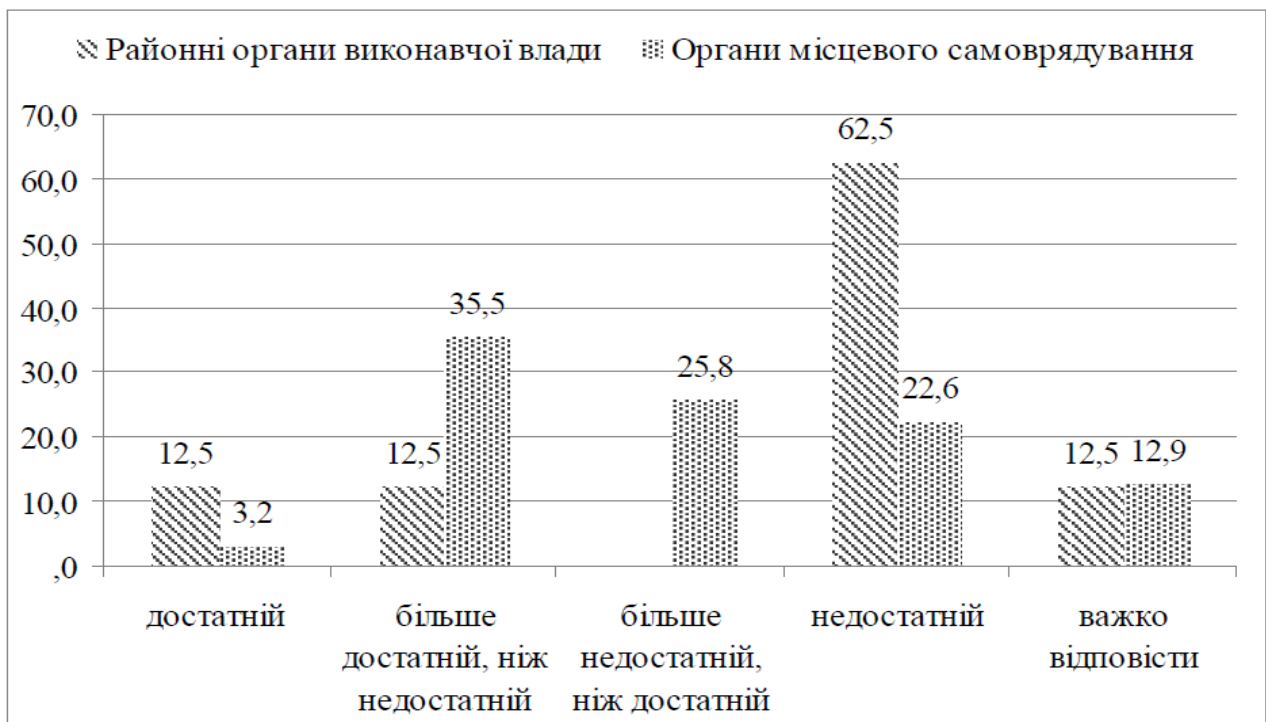

Рис. 3.2. Анкетне опитування: обсяг існуючої інформації, яку надають державні та регіональні органи влади про ТКС [167]

Як показали результати дослідження, 62,5% респондентів – представників регіональних органів виконавчої влади, що відповіли на дане питання, зазначили, що обсяг поданої інформації був «недостатнім». Натомість більшість представників органів місцевого самоврядування (35,5%) вказали на те, що обсяг поданої інформації був «більш достатнім, ніж недостатнім».

Водночас, за даними аналогічного експертного опитування, у Підкарпатському воєводстві Польщі переважна більшість (65,8% респондентів) назвали обсяг інформації щодо програм та проектів ТКС «достатнім». Порівняно високий рівень розвитку інформаційної сфери ТКС респонденти Підкарпатського воєводства пов'язують із діяльністю органів державної влади, називаючи інформаційну функцію основною в їх діяльності у контексті реалізації транскордонних ініціатив (52% опитаних) [168, с. 182].

Окрім того, респондентам було поставлено запитання щодо їх участі у реалізації транскордонних проектів. Відповіді представлено на рис. 3.3.

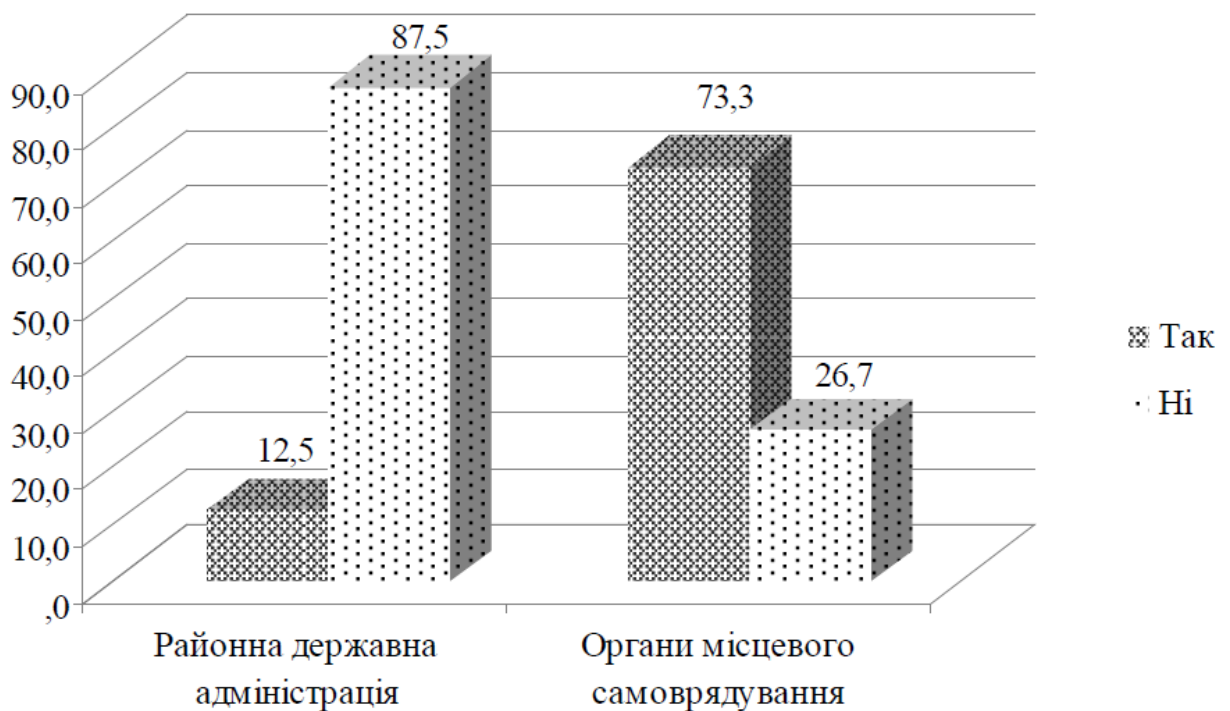

Рис. 3.3. Анкетне опитування: участь районних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування Яворівського району у реалізації грантових проектів ТКС, % [167]

Як видно з результатів опитування, у районній державній адміністрації лише один відділ чи управління брав пряму або опосередковану участь в реалізації транскордонних проектів. Щодо органів місцевого самоврядування, то тут 73,3% активних представників займалися написанням чи реалізацією грантових проектів. Однак, на жаль, ця інформація може бути не до кінця точною, так як в I і II наборах програми ТКС «Польща-Білорусь-Україна» Яворівський район був представлений лише в 5 проектах і 2 стратегічних проектах державного значення [89].

Слід також звернути увагу на проблему нераціонального використання органами виконавчої влади і самоврядування на рівні районів коштів для підвищення кваліфікації своїх працівників щодо можливостей співпраці та отримання грантів в рамках програм ТКС. У зв'язку з централізованою системою ведення політики щодо кадрового забезпечення районні органи влади часто не використовують прикордонне розташування своєї території та його потенційні можливості.

Наразі у кожній прикордонній області профільні управління обласних державних адміністрацій готують періодичні програми ТКС для своїх регіонів у погодженні з управліннями у справах фінансів, економіки та промислової політики, зацікавленими комісіями органів регіонального самоврядування, і здійснюють моніторинг їх реалізації. Ці регіональні програми ТКС розробляють відповідно до Закону України «Про транскордонне співробітництво» та чинної Державної програми розвитку ТКС і затверджуються рішеннями обласних рад. Учасниками цих програм є структурні підрозділи ОДА, обласні ради, національні представництва євро регіонів «Карпати» і «Буг», Представництво Спільного технічного секретаріату Програми «Польща-Білорусь-Україна» у Львові, регіони-партнери областей. У всіх програмах міститься перелік заходів щодо інформаційного забезпечення ТКС, зокрема в аспекті українсько-польської співпраці, такі як організація зустрічей, семінарів, конференцій з прикордонними регіонами-партнерами з питань ТКС, проведення навчальних семінарів і виїзних консультацій для громадських організацій та органів місцевого самоврядування тощо [169, с. 84].

Чинними є Регіональна програма з міжнародного і транскордонного співробітництва, європейської інтеграції на 2015-2018 роки (Львівська область),

Програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 рр. (Закарпатська область). У Волинській області досі не оновлена Регіональна програма розвитку транскордонного і міжрегіонального співробітництва на 2013-2015 рр. (Волинська область). Водночас, саме Волинська обласна державна адміністрація наразі найповніше висвітлює інформацію про проекти і програми ТКС між Україною та Польщею. На офіційному сайті ОДА регулярно оприлюднює докладну інформацію про стан їх реалізації, поточні конкурси та проекти, публікує також періодичні звіти про стан ТКС, зокрема у рамках єврорегіону «Буг».

В умовах нинішньої моделі державного управління регіональною політикою посиленню відповідальності ОДА за реалізацію ТКС у області та покращенню його інформаційного забезпечення сприятимуть такі заходи:

- розробка і затвердження облдержадміністраціями річних регіональних планів щодо інформування підприємств і організацій про стан і перспективи міжнародної співпраці, можливості реалізації спільних проектів з регіонами європейських країн за підтримки програм ЄС;

- надання місцевим органам влади повноважень на фінансування (за рахунок дотацій з бюджету на конкурсних засадах) заходів щодо інформування громадськості про регіональну співпрацю з країнами-членами ЄС та створення регіонального банку міжнародних проектів;

- запровадження системи моніторингу та оцінки реалізованих міжнародних проектів, забезпечення регулярного, всебічного та доступного для громадськості висвітлення результатів реалізації цих проектів на офіційних веб-сторінках державних органів влади та в засобах масової інформації [170].

Серед головних завдань, які розв'язують профільні управління ОДА та обласних рад, відповідальні за розвиток ТКС на прикордонних територіях, наразі є координація і підтримка роботи в сфері залучення ПІ. При цьому слід зазначити, що у спеціальному дослідженні «Напрями підвищення інвестиційної привабливості прикордонних територій західних регіонів України (на прикладі Львівської області)», проведеному НІСД при Президентові України, серед причин, що обмежують інвестиційний процес на українській частині прикордоння, є, зокрема, відсутність

належної промоції підготовлених інвестиційних проектів і неефективна система державної підтримки інвестиційної діяльності на субрегіональному рівні. Хоча чисельність підготовлених до реалізації інвестиційних проектів на прикордонних територіях західних регіонів України не є великою, проте і їх промоція та інформаційна підтримка здійснюється недостатньо.

Регіональні та місцеві органи влади практично не ведуть діяльність із пошуку, планування і передпроектної підготовки потенційних інвестиційних проектів на прикордонних територіях. На центральному регіональному рівні (область, обласний центр) функціонують відповідні організації, які займаються інвестиціями, але вони відсутні у прикордонних районах. Також немає інтернет-порталів для розміщення інформації, доступної і для вітчизняних, і для закордонних інвесторів, не здійснюється поширення інвестиційних пропозицій у спеціалізованих виданнях, зокрема за допомогою інтернет-ресурсів, виставково-ярмаркових заходів, бізнес-форумів, спеціалізованих веб-порталів, співпраці з інвестиційними та консалтинговими компаніями, міжнародними та вітчизняними інвестиційними фондами і фінансово-кредитними установами.

Для розв'язання цих проблем у плані інформаційного забезпечення варто формувати нові ефективні суб'єкти інвестиційної інфраструктури й інвестиційного посередництва. Цьому має сприяти активна діяльність фахівців органів державної та місцевої влади зі створення й популяризації інвестиційних проектів та інформації про економіко-ресурсний потенціал прикордонних територій західних регіонів України серед вітчизняних та зарубіжних інвесторів, а також підготовка і промоція перспективних інвестиційних проектів [169, с. 85].

У цьому контексті можна виділити такі основні напрями підвищення обізнаності щодо ТКС:

- підтримка позитивного іміджу регіону як інвестиційно привабливого;
- забезпечення поінформованості громадськості щодо ТКС і, відповідно, забезпечення широкої суспільної підтримки дій влади прикордонних регіонів у сфері транскордонної взаємодії;

– створення й підтримка інформаційної мережі для пошуку бізнес-партнерів та інвесторів, банку інформації про технічні проекти та спільне будівництво об'єктів і розгалуженої інформаційної мережі з питань ТКС;

– підвищення рівня поінформованості підприємців для сприяння розвитку експортних галузей економіки сусідніх держав і підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринках цих країн [170, 171].

Ще одним важливим напрямом інформаційного забезпечення ТКС є інтеграція систем моніторингу соціально-економічних процесів по обидві сторони кордону. В аналітичній записці НІСД «Щодо вдосконалення механізмів фінансування проектів українсько-польського транскордонного співробітництва» [172] були відзначені вітчизняні проблеми, які ускладнюють розвиток ТКС в аспекті інформаційного забезпечення. Насамперед, це відсутність системи моніторингу з боку регіональних органів влади за реалізацією проектів міжнародних фінансових структур на території України, зокрема транскордонних, а також системи збору, обліку і ведення транскордонної статистики. Процедура моніторингу функціонування програм належить до повноважень Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, яке не висвітлює інформацію щодо реалізації конкретних проектів у регіонах. Це унеможливорює здійснення оцінки рівня ефективності використання міжнародної фінансової допомоги. Відсутність транскордонної статистики ускладнює оцінку розвитку ТКС, аналіз кон'юнктури на транскордонних ринках, проведення науково-дослідних робіт, обґрунтування стратегічного розвитку прикордоння, своєчасне прийняття управлінських рішень тощо.

В Україні та у Польщі системи збору й обробки статистичної інформації мають суттєві відмінності, що проявляється у результатах їх роботи й створює перешкоди для ефективного використання статистичних даних про транскордонний регіон. Проте моніторинг потреб та аспектів розвитку ТКС на конкретних прикордонних територіях в межах транскордонного регіону необхідний для успішності реформування економіки та підвищення матеріального добробуту громадян. Для потреб ТКС, зокрема в аспектах програмування і моніторингу, необхідна система актуалізації, доступності і використання повної та вірогідної бази даних економічної,

соціальної інформації про прикордонні регіони України й Польщі. Це потрібно для встановлення та розвитку контактів між місцевими органами влади прикордонних регіонів з Польщі й України; системного обміну статистичними відомостями не лише між регіонами України, а й з сусідніми регіонами країн-членів ЄС; ідентифікації бар'єрів, що ускладнюють розвиток підприємництва в транскордонному регіоні за стандартами ЄС; створення спільних стратегій регіонального розвитку та планів ТКС у різних сферах, пропагування співробітництва у польсько-українському транскордонному регіоні [169].

Прикладом розв'язання проблеми сумісності статистичної інформації у транскордонному регіоні є статистична база інформаційно-статистичного транскордонного кластеру «Інфостат», яка стала основою інформаційного веб-порталу «Транскордонне партнерство Польща-Україна». Угода про його створення була підписана 20 березня 2013 р. між Інститутом регіональних досліджень НАНУ, Головним управлінням статистики у Львівській області, Львівським національним університетом імені Івана Франка, Львівською обласною спілкою економістів України – з українського боку, та Статистичним управлінням Підкарпатського воєводства (м. Ряшів), Ряшівським університетом, Центром статистичних досліджень і освіти ГУС Польщі – з польського [92]. Метою кластеру значиться співпраця у сфері наукового, інформаційного та статистичного забезпечення розвитку українсько-польського транскордонного регіону, створення системи регіональної статистики для моніторингу соціально-економічних явищ, проведення науково-статистичних досліджень на прикордонних територіях, а також розробка спільного інтернет-порталу українсько-польського транскордонного регіону.

Однак, слід зазначити, що станом на січень 2018 року на інтернет-порталі кластеру «Інфостат» відсутній найважливіший зміст, заради якого він і був створений – спільна транскордонна статистика (розділ «Бази даних» залишається порожнім). Як зазначає червона позначка внизу сайту, він третій рік «знаходиться у стадії формування та наповнення, працює у тестовому режимі». На сайті можна знайти окремі рідкісні повідомлення про проведення спільних засідань та круглих столів між його учасниками. Представлені також посилання на польсько-українські єврорегіони,

регіональні статистичні управління, місцеві органи влади та наукові центри транскордонного польсько-українського регіону. Разом з тим, відсутній контент у таких змістових частинах як «Методологія і класифікації», «Інвестиційні проекти», «Міжнародний досвід», «Навчальні матеріали» тощо [173].

Спеціальні опрацювання статистичних даних були презентовані у низці видань Головного офісу статистики у Ряшеві («Населення в Карпатському регіоні (1998-2000)» (2002 р.), «Населення Карпатського єврорегіону в 2000–2005 роках» (2006 р.), «Прикордонний рух та рух товарів і послуг на зовнішній межі Європейського Союзу на території Польщі в 2011 р.» (2012 р.); «Аналіз соціально-економічної ситуації на польсько-українському прикордонні» (2014 р.), «Інформація про опитування і дослідження у транскордонних регіонах» (2016 р.)) та Статистичного управління в Любліні («Польсько-українське прикордоння у цифрах у 2006 р.» (2007 р.), «Єврорегіон Буг у цифрах у 2011 р.» (2013 р.), «Єврорегіон Буг у цифрах у 2010–2015 рр. (2017 р.)» тощо.

Особливо цікавою у цьому аспекті виявилася публікація «Польсько-українське прикордоння: середовище, суспільство, економіка» [77]. Інформація, вміщена у цій роботі, профінансованій за кошти ЄС, походить із баз даних та реєстрів, що формувалися статистичними управліннями у Любліні, Львові, Луцьку, Ряшеві й Ужгороді. При цьому дані з різних галузей економічного, соціального життя, географічного середовища було проаналізовано за стандартами, які застосовують у польській статистиці. У просторовому розрізі дані опрацьовано відповідно до європейської статистичної номенклатури регіонів: на основі даних воєводство/область (NUTS-2) і повіт/район (NUTS-4) було агреговано дані у підрегіонах, тобто одиницях типу NUTS-3. Поява цієї публікації вважається елементом створення інформаційної бази про польсько-українське прикордоння, яка використовувалася як для потреб реалізації регіональних програм розвитку та підготовки проектів, фінансованих з фондів ЄС, так і для програм і проектів, пов'язаних з розвитком ТКС.

Важливим напрямом інформаційного забезпечення ТКС між Україною та сусідами з ЄС є також налагодження і підтримка бізнес-зв'язків між підприємцями,

громадськими, освітніми, державними та недержавними установами прикордонних регіонів України та Польщі, а також розвиток і розширення ТКС у сфері культури ведення підприємництва, його інституційного розвитку. Такі завдання вирішуються, зокрема, в рамках заходів, передбачених програмою ТКС «Польща-Білорусь-Україна». Зокрема, у 2008-2010 рр. Волинським обласним фондом підтримки підприємництва у партнерстві з Центром промоції Підляшшя (м. Білосток, Польща), Люблінським фондом розвитку – Агентством локального розвитку в м. Холм (Польща), управлінням фізичної культури, спорту і туризму Гродненського облвиконкому (Білорусь) та офісу євро регіону «Буг» (Україна) було виконано макропроект «Зміцнення транскордонної співпраці в сфері надання бізнес-послуг та полегшення доступу до них підприємців» (завдяки якому, зокрема, було створено Волинську агенцію із залучення інвестицій). Інформаційну підтримку у рамках проекту отримали як малі і середні підприємства, що уже працюють, так і стартапи, зорієнтовані передусім на впровадження інноваційних технологій, виробництво високотехнологічної продукції [174].

В рамках цього макропроекту також виконувалися мікропроекти, спрямовані на інформаційне забезпечення підприємницьких проектів, що реалізуються у транскордонному вимірі. Це, зокрема, «Створення українсько-польської віртуальної біржі інноваційних проектів та пропозицій», «Розвиток транскордонної ділової співпраці в прикордонних регіонах», «Розвиток екологічного туризму та формування позитивного туристичного іміджу прикордонного регіону», «Розвиток транскордонної співпраці у сфері покращення доступу малих та середніх підприємств до ринку фінансових послуг», «Покращення інвестиційного клімату в прикордонних регіонах». Серед прикладів заходів і ресурсів щодо інформаційного забезпечення ТКС, реалізованих у рамках програмних проектів, можна назвати тренінги на тему «Програми, що надають можливість отримання міжнародної технічної допомоги», міжнародний інформаційно-презентаційний семінар «Волинська віртуальна біржа інноваційних проектів і пропозицій», створення веб-сайту обласного інноваційного центру передачі новітніх технологій (www.inno.lutsk.ua) та віртуальної біржі інноваційних проектів і пропозицій. Цікаво, що цей веб-сайт не працює станом на

грудень 2016 року. Водночас, зазначається, що в результаті проекту «сотні підприємців із українсько-польського прикордоння набули досвіду утворення та розвитку власного бізнесу й управління інноваційними проектами» [169, с. 76].

Іншим прикладом інформаційного забезпечення транскордонної активності у сфері підприємництва став реалізований Волинським бізнес-інкубатором проект «Розвиток співпраці Волині та Люблінщини у сфері підтримки підприємництва», завдяки якому підприємцям «було надано можливість користуватися приміщенням, телефоном, робочим місцем, комп'ютером, отримати консультацію юриста, економіста і бухгалтера»; для потреб бізнесу було видано «Польсько-український каталог підприємницьких ідей щодо розвитку бізнесу в прикордонних регіонах та сільській місцевості». Каталог був зорієнтований саме на транскордонні бізнес-проекти.

Є. Тихомирова систематизувала та проаналізувала у своїй статті [175] транскордонні польсько-українські проекти, спрямовані на підвищення інформаційної взаємодії. Вчена зазначає, що участь у фінансуванні цих проектів брали не лише структури ЄС і польський уряд, але й неурядові інституції обох Польщі й України.

Зокрема, вона відзначила проект «Центр українсько-польських ініціатив – створення стійкої платформи для розвитку прикордонних територій». Він мав за мету сприяння гармонізованому розвитку прикордонних територій через створення необхідних умов для стійкого й ефективного співробітництва між органами влади, громадськими організаціями та комерційними структурами в прикордонних регіонах України й Польщі. Проект здійснювався на території Закарпатської, Львівської областей України та Люблінського воєводства Польщі. У його реалізації брали участь партнерські організації – Європейський центр інтеграції та співпраці органів самоврядування «Дім Європи» (м. Люблін), Агенція регіонального розвитку та європейської інтеграції (м. Львів), Міжнародна асоціація Інституцій регіонального розвитку (м. Ужгород).

Зазначалося, що найбільш вагомими інформаційними заходами цього проекту стали наукові українсько-польські конференції, навчання для менеджерів проекту,

двостороння програма обміну досвідом і перших контактів для представників органів влади й громадських організацій, «B2B» зустрічі за участю польських та українських підприємців, проведені соціологічні дослідження на тему формування нового східного Шенгенського кордону ЄС, тренінгові програми з метою поглиблення українсько-польської транскордонної й міжрегіональної співпраці [176]. У процесі реалізації основних завдань проекту було створено сайт www.urcenter.org, де мала розміщуватися інформація щодо україно-польського ТКС (проте станом на січень 2018 року сайт не працює).

Також у дослідженні було відзначено інформаційно-комунікаційні аспекти проектів, що реалізувалися й реалізуються в рамках єврорегіону «Буг»: «Розвиток прикордонної інфраструктури на території єврорегіону «Буг»; «Покращення ТКС у рамках єврорегіону «Буг» – від стратегії до спільних дій» та «Україна-Польща: пам'ять в європейському домі».

Одним із прикладів мікропроектів стало створення центру електронної інформації про транскордонну культурну спадщину й туристично-інвестиційну співпрацю Польщі та України в рамках співпраці Польщі, Білорусі й України. Цей мікропроект мав за мету створення умов для суспільно-економічного розвитку прикордонних територій, а також стимулювання співпраці Польщі та України в напрямі культурного, туристичного й інвестиційного взаємообмінів. Оскільки головною причиною його започаткування стала відсутність інформаційної бази про транскордонну культурну спадщину та туристично-інвестиційну співпрацю, проект прагнув збільшити мешканцям і відвідувачам доступ до регіональної культурної спадщини, розповсюджувати інформацію про туристичні пам'ятки, створити центр інформації про культурно-туристичну спадщину прикордоння [175, с. 142].

Також варто згадати проект «Карпатські мас-медіа як інструмент промоції транскордонної співпраці в Карпатському єврорегіоні», який здійснювався асоціацією «Карпатський єврорегіон Польща» у партнерстві з асоціацією органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати-Україна» та Західноукраїнським журналістським молодіжним фондом екологічної й туристично-просвітницької інформації «WETI». Проект фінансувався Департаментом публічної та культурної

дипломатії МЗС Польщі в рамках конкурсу «Співпраця у галузі публічної дипломатії-2013». Він мав суто інформаційно-комунікаційний характер і був спрямований на підвищення якості інформації з проблем регіонального розвитку та ТКС в рамках Карпатського євро регіону на основі взаємодії карпатських мас-медіа з Підкарпатського воєводства Польщі й Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей України. Він передбачав навчання журналістів українських і польських ЗМІ щодо пошуку зовнішніх джерел фінансування їхньої діяльності та підготовки пов'язаних із цим проєктів: «Результатом проєкту має стати створення Ради Карпатських мас-медіа з метою підтримки транскордонної співпраці, налагодженої в процесі реалізації проєкту, та ініціювання нових спільних заходів, у тому числі нових проєктів» [177].

В рамках проєкту «Розвиток малого та середнього підприємництва міст Рівного й Любліна» у Рівному було створено Центр сприяння бізнесу, розроблено інформаційні карти муніципальних послуг, здійснено аналіз потреб та визначення послуг, які потрібно надавати підприємцям, упроваджено системи маркетингу міста. У процесі реалізації проєкту розроблялися й розповсюджувалися інформаційні матеріали, проводилися навчальні, консалтингові та виставково-ярмаркові заходи. Центр сприяння бізнесу Рівного мав забезпечувати інформаційно-консультаційні потреби суб'єктів підприємницької діяльності, зарубіжних партнерів і потенційних інвесторів. Ще один проєкт, «Інвестиції в культуру. Системні дії в культурних заходах», був спрямований на створення сприятливих умов для розвитку закладів культури у Рівному, Тернополі, Івано-Франківську та Любліні [175, с. 143].

У 2007 р. було також започатковано проєкт «Польсько-український центр громадської освіти» в рамках Норвезького фінансового механізму (пріоритет – регіональна політика і транскордонна діяльність). Він мав за мету передачу українським громадським інституціям та їхнім осередкам, а також зацікавленим особам, польського досвіду зі сфери реформування публічної адміністрації і її належного функціонування, а також – польського досвіду зі сфери європейської інтеграції як необхідного складника, що відповідає стандартам сучасної демократії та гарантує суспільний розвиток. Веб-сайт проєкту (<http://www.puoer.org>) мав

висвітлювати актуальні проблеми суспільного життя Польщі та України, практику публічного життя, співпрацю між інституціями, надавати інформацію з європейських джерел, особливо ту, що стосується Польщі та України. Проте станом на грудень 2016 року автор не виявив жодної активності на цьому веб-сайті.

Розвитку ТКС сприяє також діяльність торгово-промислових палат і їх двостороння співпраця. Так, Львівська торгово-промислова палата уклала угоди про співробітництво з партерами з прикордонних міст Любліна, Замостя та Ряшева, у рамках яких відбувається обмін комерційною інформацією, організовуються бізнес-тури українських та польських підприємств. На території Львівщини функціонує Польсько-українська будівельна палата. Волинська обласна торгово-промислова палата тісно співпрацює з Холмською торговою палатою, зокрема в інформаційному аспекті. Партнери Волинської ТПП – Дирекція міжнародних люблінських ярмарків, Люблінський клуб бізнесу. Завдяки співпраці з цими інституціями українським партнерам забезпечується: сприяння в участі та відвідуванні виставкових заходів; поглиблення всіх форм зовнішньоекономічної діяльності; організація ділових контактів підприємців України та Польщі через проведення виставок, семінарів, симпозіумів, конференцій та інших заходів; сприяння розвитку малого та середнього бізнесу; здійснення пошуку партнерів для спільного підприємництва. Виконання завдань у сфері інформаційного забезпечення покладається на Управління міжнародного співробітництва, оргроботи та виставкової діяльності ТПП [169, сс. 86-87].

Широке коло питань ТКС піднімається також у наукових дослідженнях та конференціях. Проблематика ТКС між Україною та Польщею є важливим напрямом роботи колективів наукових установ та університетів прикордонних регіонів, зокрема Львова та Луцька. Провідними науковими центрами у цьому аспекті є Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України (м. Львів) та Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк), які мають значний науковий доробок у сфері досліджень ТКС та шляхом публікацій і конференцій, семінарів та круглих столів поширюють інформацію про стан і можливості ТКС.

В цілому на основі публікацій провідних вчених у сфері ТКС, аналітичних матеріалів та даних соціологічних опитувань можна зробити висновок, що існуюча інформаційна взаємодія між транскордонними утвореннями є досить розгалуженою, проте несистемною і малоефективною. Мешканці прикордонних регіонів України майже не розуміють сутність ТКС, єврорегіони та інші форми ТКС, і яку роль вони можуть відігравати у їхньому житті. В рамках ТКС України варто суттєво і якісно покращити існуючу несистемну транскордонну взаємодію регіональних утворень, щоб забезпечити постійне та безперервне інформування громадськості з обох боків кордону про цілі, принципи, програми і конкретні проекти співробітництва.

Така підтримка інформаційного забезпечення ТКС має відбуватися за участю ЗМІ по обидві сторони кордону, зокрема телебачення, радіо, преси, інтернет-ресурсів, що надають суттєві можливості для позиціонування транскордонного регіону як певної економічної, соціально-політичної та культурної спільності. Інформування мешканців транскордонних регіонів про культурні й економічні відмінності та спільності сприяє зняттю комунікативних і соціальних бар'єрів. Окрему увагу потребує перспектива формування в українсько-польському транскордонному регіоні наукових парків на основі об'єднання інтелектуального та інноваційного оперативного моніторингу соціально-економічних процесів між регіональними статистичними управліннями, організаційним механізмом чого повинне стати утворення спільного транскордонного інформаційного центру.

В аналітичній записці НІСД «Організаційно-економічні механізми активізації транскордонного співробітництва на прикордонних територіях західних регіонів України» [127] серед стратегічних орієнтирів державної політики у сфері ТКС було зазначено як необхідне для регіональних органів влади українсько-польського прикордоння «активне сприяння поінформованості потенційних бенефіціарів про програми ТКС».

Для підвищення ефективності реалізації проектів варто на офіційних веб-сторінках обласних, районних, міських державних адміністрацій розмістити перелік та умови відповідних програм технічної допомоги ЄС, а також власну регіональну стратегію розвитку ТКС для узгодження проектів із регіональними, державними та

загальноєвропейськими пріоритетами, досягнення узгодженості реалізації проектів у різні часові періоди і з різними джерелами фінансування. Розширення інформаційної підтримки ТКС можна досягти також через популяризацію переваг і позитивних ефектів ТКС серед населення прикордонних регіонів, інформаційне сприяння у формуванні ініціативних груп просування ТКС у різних його формах і проявах: прикордонних асоціацій, транскордонних громадських організацій, міжнародних підприємницьких об'єднань, багатонаціональних культурних товариств тощо. Окрім того, у прикордонних регіонах слід активізувати створення регіональних консалтингових організацій, інформаційних центрів та структур для належної підготовки кадрового забезпечення ТКС.

Серед заходів, які пропонують вчені НІСД для усунення бар'єрів, що стримують залучення фінансових ресурсів для українсько-польських транскордонних проектів та підвищення ефективності їх використання, є низка інформаційно-комунікаційних заходів, зокрема налагодження постійного діалогу між Кабінетом Міністрів України й донорськими організаціями щодо встановлення прозорих процедур підготовки щорічних програм міжнародної технічної допомоги, у тому числі у сфері ТКС, посилення паритетності та прозорості процедур фінансування проектів, запровадження системи заходів інформування потенційних бенефіціарів про наявні програми ТКС і запровадження прозорої системи проектного менеджменту, моніторингу й оцінки ефективності транскордонних проектів на засадах прозорості та звітності за участю широкої громадськості на всіх етапах реалізації проектів [172].

Висновки до розділу 3

1. В умовах функціонування системи ТКС України її вплив на соціально-економічний розвиток транскордонних регіонів виявився несистемним та епізодичним. Незважаючи на значну фінансову допомогу європейських структур, країн-членів ЄС та інших міжнародних організацій, транскордонні проекти зі

сприяння соціально-економічному розвитку не призвели до суттєвого розширення ТКС України із суміжними країнами. Значна частина підписаних на регіональному рівні угод і меморандумів носять декларативний характер і не здійснюють суттєвого впливу на підвищення рівня соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів.

2. На підставі проведеного аналізу було виділено такі організаційно-інституціональні напрями покращення соціально-економічної ефективності ТКС України: спрощення митних процедур, приведення рівнів обслуговування прикордонного руху та експортно-імпортних операцій до стандартів ЄС; протидія тінізації транскордонної торгівлі, сприяння створенню прикордонних торговельно-логістичних центрів; покращення інвестиційного клімату та протидія адміністративним бар'єрам; податкове стимулювання малого та середнього підприємництва; децентралізація державного управління та фінансування програм ТКС; забезпечення співфінансування спільних транскордонних проектів; посилення контролю за використанням залучених фінансових ресурсів на розвиток ТКС; покращення інформаційного забезпечення ТКС; розбудова транспортно-логістичної інфраструктури у прикордонних регіонах; усунення стереотипів та негативного історичного досвіду мешканців регіону.

3. Кабінету Міністрів України слід розробити Національну програму формування та розвитку кластерів в Україні, в тому числі транскордонних, з метою стимулювання регіонального економічного розвитку. Така програма повинна бути побудована на цільовому підході до заснування та підвищення інституціональної спроможності структур управління кластерами на регіональному рівні. Організаційно-інституціональна система управління кластерами повинна об'єднувати зацікавлені сторони з приватного і державного секторів та наукових кіл, надавати послуги, зокрема, в сфері розвитку бізнесу та консалтингу, створення стартапів і підтримки інновацій, розвитку відповідних навичок та інфраструктури. Крім того, програма повинна передбачати чіткі механізми оперативного моніторингу та координації з метою створення синергії між регіональними кластерами. Реалізація програми може початися з підтримки обмеженої кількості пілотних кластерів, що

дасть можливість для швидкого отримання ефекту від її імплементації і дозволить підвищити як на місцевому, так і на центральному рівнях обізнаність та отримати досвід, необхідний для подальшого більш масштабного впровадження програми.

4. Як свідчать результати проведеного Німецькою консультативною групою та Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій аналізу, ІТ-галузь та автомобільна промисловість (насамперед виробництво автомобільних запчастин) мають значний потенціал для створення пілотних кластерів на західному прикордонні України, у тому числі із залученням транскордонних партнерів. Обидві галузі є експортоорієнтованими та мають значний позитивний досвід у залученні ПП, зокрема транскордонних, і відіграють важливу роль у створенні робочих місць у прикордонних регіонах. Ці галузі відповідають також критерію щодо необхідної критичної маси для транскордонних кластерних ініціатив.

5. Програма підтримки транскордонних кластерів повинна бути заснована на вдосконаленому розподілі функцій між приватним і державним секторами та рівнями державного управління, що могло б слугувати моделлю для майбутніх ініціатив з розвитку регіонального і транскордонного підприємництва. Діяльність центральних органів виконавчої влади повинна бути спрямована на первинне залучення ресурсів, у т.ч. грантових, для фінансування програми, визначення критеріїв відбору кластерів для участі у програмі на основі консультацій із зацікавленими сторонами, зокрема із місцевими органами влади, забезпечення фінансування на конкурсній основі та акумулювання ідей для реформи бізнес-середовища, що виникають у процесі реалізації програми.

6. Організаційне та правове забезпечення діяльності на території України технологічних парків, індустріальних та промислових зон потребує суттєвого вдосконалення, особливо що стосується їх функціонування в межах транскордонних регіонів. Насамперед слід здійснити спрощення регламентних процедур, окреслення механізмів впливу органів місцевого самоврядування на створення та розвиток інфраструктури індустріальних парків, визначення способів їх взаємодії з органами місцевого самоврядування сусідніх держав, визначення пріоритетів державно-приватного партнерства під час реалізації проектів. Зокрема, у транскордонних

індустріальних парках і промислових зонах, що створюватимуться за участю прикордонних територій країн-членів ЄС та України, можна запропонувати спрощену процедуру прикордонного та митного контролю.

7. Потребує усунення фактичне законодавче обмеження організаційно-правових форм стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів у транскордонному просторі. Фінансування транскордонних інвестиційних та інноваційних проектів може здійснюватися у межах транскордонних центрів трансферу технологій, білатеральних інвестиційних агенцій, промислово-логістичних зон тощо. Окрему увагу потребує перспектива формування в українсько-польському транскордонному регіоні наукових парків, основою яких може стати об'єднання інтелектуального та інноваційного потенціалу таких потужних наукових центрів, як Львів і Ряшів, а також Луцьк і Люблін.

8. Інформаційне забезпечення ТКС України є розгалуженим та багаторівневим, проте залишається несистемним і малоефективним. У рамках ТКС України варто якісно покращити існуючу несистемну інформаційну взаємодію регіональних утворень, щоб забезпечити постійне та безперервне інформування громадськості з обох боків кордону про цілі, принципи, програми і конкретні проекти співробітництва. Важливим напрямом розвитку інформаційного забезпечення ТКС є формування транскордонної статистики та інтеграція систем моніторингу соціально-економічних процесів між регіональними статистичними управліннями по обидві сторони кордону шляхом утворення спільного транскордонного інформаційного центру. Впровадження та ведення транскордонної статистики дасть можливість здійснювати оцінку розвитку ТКС, аналізувати кон'юнктуру транскордонних ринків, проводити наукові дослідження та своєчасно приймати управлінські рішення з регіонального розвитку.

Основні результати проведеного дослідження опубліковані в працях [126, 156, 166].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі обґрунтовано концептуальні положення соціально-економічної ефективності ТКС, проведено її оцінку в українсько-польському та польсько-німецькому транскордонних регіонах та розроблено напрями покращення стану ТКС України на сучасному етапі європейської інтеграції. За результатами дослідження сформульовано такі теоретичні та практичні висновки:

1. Роль ТКС у соціально-економічному розвитку обумовлена його здатністю до мобілізації та ефективного використання потенціалу транскордонних регіонів, оптимального поєднання їх можливостей та ресурсів для розв'язання спільних проблем та вирішення завдань регіонального розвитку. Стратегічними цілями ТКС у роботі визначені структурна трансформація, яка визначається на основі зміни моделі соціально-економічного розвитку у прикордонних регіонах-учасниках співпраці, застосування принципів субсидіарності і децентралізації, адаптування ефективних практик управління, розвитку громадянського суспільства та реалізації транскордонних програм співпраці з ефективним використанням фінансових ресурсів програм допомоги ТКС, а також транскордонна конвергенція, що базується на розширенні взаємозв'язків господарюючих суб'єктів у спільному використанні ресурсів, зближенні рівнів соціально-економічного розвитку, зміцненні конкурентоспроможності транскордонного регіону та нівелюванні кордонів у межах транскордонного регіону як цілісного утворення.

2. Компонентно-функціональну структуру соціально-економічного розвитку транскордонного регіону у роботі представлено за трьохрівневою ієрархічною схемою. Державні та місцеві органи влади, а також міжнародні організації забезпечують створення нормативних та договірних засад співробітництва. Договірні органи ТКС, транскордонні кластери, промислові зони та парки формують мережі співпраці, реалізують транскордонні проекти, сприяючи безпосередній інтеграції суб'єктів співпраці. Фізичні та юридичні особи, їх об'єднання, спільні підприємства та інші суб'єкти ТКС налагоджують безпосередні контакти.

3. Соціально-економічна ефективність ТКС розуміється як певний рівень результативності, виражений у співвідношенні корисних соціально-економічних результатів ТКС та використаних на його забезпечення. Здійснений аналіз засвідчує несформованість єдиного методологічного підходу до визначення соціально-економічної ефективності ТКС та неузгодженість базових показників його оцінки із даними офіційної статистики. Істотним недоліком у наукових дослідженнях ефективності ТКС є обмежене застосування економетричного інструментарію та недостатнє використання порівняльного методу.

4. Встановлено, що транскордонна співпраця регіонів країн-членів ЄС і України має подвійний характер. З одного боку, Угода про асоціацію між Україною та ЄС визначає роль ТКС зниженням ефекту кордону як бар'єру через зміцнення транскордонних та регіональних економічних зв'язків та ділового партнерства. З другого боку, програми ТКС мають чітку місцеву спрямованість на посилення ефективності та безпеки кордонів, а Європейська політика сусідства розглядає Україну як країну-сусіда по інший бік безпекового простору.

5. Системний порівняльний аналіз соціально-економічного розвитку Львівської області та Підкарпатського воєводства доводить переважання польського регіону над українським за майже всіма основними показниками, зокрема, кількість зареєстрованих підприємств у польському регіоні перевищує українську майже у 10 разів. Визначено, що найрозвиненіша мережа міжрегіональної співпраці та ТКС в Україні створена саме із Польщею. На кордонах України та Польщі діють два єврорегіони та три транскордонні кластери у соціальній, науковій та туристичній сферах. Характеризуючи вплив форм ТКС на соціально-економічний розвиток польсько-українського транскордонного регіону, відзначено ряд втілених українською стороною за фінансового сприяння ЄС проектів ТКС із створення прикордонної інфраструктури, вирішення окремих соціальних та екологічних проблем. Проте, епізодичні несистемні успіхи на сучасному етапі не призвели до реалізації ефективно діючих моделей ТКС, які могли б сприяти ефективному соціально-економічному розвитку прикордонних регіонів.

6. Встановлено, що польсько-німецький транскордонний регіон відноситься до успішних моделей здійснення регіональної політики, розвитку транскордонних

відносин і інституалізації ТКС. Він характеризується відносно низьким рівнем економічного та інфраструктурного розвитку у національному порівнянні, відмінностями у доходах у розрахунку на одну особу між сусідніми регіонами, проте з іншого боку, спільним просторовим плануванням і програмуванням співпраці. Німеччина є основним торговельним партнером та інвестором Любуського воєводства. На місцевому рівні німецькі та польські міста, які були історично розділені кордоном, об'єдналися в межах транскордонних проєктів, окремі з яких відображають спільну транскордонну ідентичність. На регіональному рівні німецькі та польські регіони і міста співпрацюють у неформальній мережі «Одерське партнерство», у чотирьох євро регіонах і двох транскордонних кластерах.

7. Проведений у роботі порівняльний регресійний аналіз результативності ТКС між Любуським воєводством і землею Бранденбург, а також між Львівською областю та Підкарпатським воєводством за 2006-2015 роки показує, що інтегральний коефіцієнт (загальне усереднене значення R^2 показників) соціально-економічного розвитку ТКС Львівсько-Підкарпатського транскордонного регіону за десять років склав 0,18. Аналогічний інтегральний коефіцієнт соціально-економічного розвитку Любусько-Бранденбурзького регіону становить 0,57. Попри те, що соціально-економічний розвиток транскордонних регіонів не є суто феноменом ТКС і не може бути пояснений тільки ним, дослідження доводить, що в умовах ЄС може відбуватися ефективна транскордонна конвергенція показників соціально-економічного розвитку (обсягів ВРП та рівнів заробітної плати), і що втілення транскордонних проєктів може мати позитивний ефект на зовнішньоторговельний оборот із сусідньою країною, у той час як в умовах ТКС України за всіма рядами даних зв'язку не спостерігається.

8. На підставі проведеного аналізу виокремлено такі організаційно-інституціональні напрями покращення соціально-економічної ефективності ТКС регіонів України та країн-членів ЄС: спрощення митних процедур, приведення рівнів обслуговування прикордонного руху та експортно-імпортних операцій до стандартів ЄС; протидія тінізації транскордонної торгівлі, сприяння створенню прикордонних торговельно-логістичних центрів; покращення інвестиційного клімату та протидія адміністративним бар'єрам; податкове стимулювання малого та середнього

підприємництва; децентралізація державного управління та фінансування програм ТКС; забезпечення співфінансування спільних транскордонних проектів; посилення контролю за використанням залучених фінансових ресурсів на розвиток ТКС; покращення інформаційного забезпечення ТКС; розбудова транспортно-логістичної інфраструктури у прикордонних регіонах; усунення стереотипів та негативного історичного досвіду мешканців регіону.

9. Обґрунтовано, що організаційно-правове забезпечення нових організаційних форм ТКС в Україні потребує істотного вдосконалення, насамперед спрощення окремих регламентних процедур, передбачення способів взаємодії із органами місцевого самоврядування сусідніх регіонів та визначення пріоритетів державно-приватного партнерства під час реалізації проектів. Зокрема, у транскордонних індустріальних парках і промислових зонах за участю прикордонних регіонів країн-членів ЄС та України доцільно застосувати спрощену процедуру прикордонного і митного контролю. У процесі виконання плану дій з реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС доцільно розробити і запровадити Національну програму формування та розвитку кластерів, а також програми створення і підтримки індустріальних та технологічних парків, промислових зон на території України, які повинні передбачити ефективний розподіл компетенції та відповідальності між приватним і державним секторами та між рівнями державного управління як моделі для майбутніх ініціатив. Пріоритети випробування програми формування та розвитку кластерів доцільно надати ІТ-сфері та автомобільній промисловості (насамперед виробництву автомобільних запчастин) у західних прикордонних регіонах України, у тому числі із залученням транскордонних партнерів.

10. Доведено, що постійне інформування громадськості з обох боків кордону про цілі, принципи, програми і конкретні проекти ТКС потребує якісного покращення існуючої несистемної та несиметричної інформаційної транскордонної взаємодії. Важливим напрямом розвитку інформаційного забезпечення ТКС повинне стати впровадження транскордонної статистики та інтегрованих систем оперативного моніторингу соціально-економічних процесів, зокрема формуванням транскордонних інформаційних центрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Список використаних джерел до розділу 1

1. Мікула Н. Транскордонне співробітництво України в контексті євроінтеграції: монографія. Київ: НІСД, 2014. 316 с.
2. Науменко С.В. Розвиток транскордонного співробітництва в системі забезпечення економічної безпеки України : дис. канд. ек. наук. Київ, 2007.
3. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Мадрид, 1980. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_106.
4. Луцишин Н. Розвиток і функціонування транскордонного об'єднання – євро регіону «Буг». *На шляху до Європи. Український досвід євро регіонів*. Київ, 2000. С. 77.
5. Студенніков І. Феномен євро регіонів в контексті методології історико-регіональних досліджень. *Історія України. Маловідомі імена, події, факти: зб. стат.* Київ : НАН України, Ін-т історії України. 2003. Вип. 22–23. С. 195.
6. Кучинская Т.Н. Трансграничный регион как форма социокультурного пространства: в поисках когнитивной модели исследования. *Современные проблемы науки и образования*. 2011. № 6. С. 297.
7. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: монографія. Львів : ІРД НАН України, 2004. 395 с.
8. Бутирська І.В. Місце транскордонного співробітництва в теорії регіональної економіки. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2010. Вип. 1. С. 38-45.
9. Дергачев В.А. Международные экономические отношения. Учебник для вузов. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 368 с.

10. Зборовська А.С. Транскордонне економічне співробітництво: сучасні виміри. *Збірник наукових робіт за підсумками студентської наукової конференції минуле, сучасне, майбутнє*. Одеса: Атлант, 2015. Вип. 5. Т. 1. С. 20-24.
11. Lehner J.-P. Twelve Brief Notes on Transborder Regions in Europe. *Regional Contact*. 1995. №10. С. 291–292.
12. Мельник Л.Г. Основи стійкого розвитку: посібник для післядипломної освіти. Суми: ВТД «Університетська книга». 2006. 383 с.
13. Мікула Н.А., Толкованов В.В. Транскордонне співробітництво: посібник. Київ: Крамар, 2011. 259 с.
14. Blatter J. Political co-operation in cross-border regions: two explanatory approaches. URL: <http://www-sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa96/SESSION.H/h147.pdf>.
15. Інструмент європейського сусідства й партнерства. Транскордонне співробітництво: Стратегічний документ 2007-2013. 2007. URL: http://www.rac.org.ua/fileadmin/user_upload/documents/enp/enpi_cross-border_cooperation_ukr.doc.
16. Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Страсбург, 1995. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_099.
17. Мікула Н. Єврорегіони: досвід та перспективи. Львів: ІРД НАН України, 2003. 222 с.
18. Кіш Є. Транскордонне співробітництво і регіональна політика Європейського Союзу. *На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів*. Київ: Логос, 2000. С.14-15.
19. Ястшембська В. Роль єврорегіонів і транскордонного співробітництва у процесі європейської інтеграції. URL: http://www.univ.rzeszow.pl/nauka/konferencje/rl_most/ukr/09-Jastrzebska-szablon-UKR.pdf.

20. Протокол N 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями стосовно об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЄС). Рада Європи, 2009. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_947.

21. Мокій А.І. Регіонально-секторальна модель зовнішньоекономічної інтеграції: передумови і стратегія реалізації : монографія. Львів: Коопосвіта. 1999. 346 с.

22. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. 2014. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

23. Маркович В.В. Транскордонна регіонально-секторальна інтеграція в умовах України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Суспільно-економічні аспекти транскордонної співпраці України і Польщі: збірник наукових праць*. Львів: НАН України. Ін-т регіональних досліджень. 2014. Вип. 2 (106). С.179-188.

24. Зелинская Е.З. Региональные трансграничные кластеры как формы современных систем управления в реальном секторе экономики. *Псковский регионологический журнал*. Псков, 2013. №16. С.12-18.

25. Журба І.Є. Трансформація системи транскордонного співробітництва країн Центральної та Східної Європи в умовах розширеного Європейського Союзу : автореф. дис. ... д-ра екон. наук: Київ. 2013. 35 с.

26. Механізми та інструменти використання переваг інтеррегіонального та транскордонного співробітництва у підвищенні конкурентоспроможності західних регіонів України. Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень. Львів, 2011. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/dop_Lvyv-c4a98.pdf.

27. Закон України «Про індустриальні парки» № 5018-VI від 20.12.2015 р. Київ, 2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5018-17>.

28. Кривоус В.Б. Зони високих технологій в системі інноваційного розвитку ЄС та України. URL: http://econindustry.org/arhiv/mag/2006/vip_02_33/st_33_18.pdf.

29. Молдован О. Щодо механізмів запровадження індустріальних парків в Україні (Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень). URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/509>.

30. Гоблик В.В., Слава С.С. Транскордонні промислові парки в економічному розвитку регіону. *Науковий вісник Ужгородського університету : збірник наукових праць*. Ужгород : УжНУ. 2013. Вип. 3(40). С. 165–170.

31. Исакова Н., Красовская О., Грига В. и др. Перспективы развития предпринимательства и трансграничное сотрудничество: анализ взаимовлияния на примере западноукраинских областей. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2008. №2. С.151-164.

32. Сегедин В.Н. Перспективы развития трансграничных систем предпринимательства в современной России : автореферат дис. ... к. экон. наук. Волгоград, 2011. 27 с.

33. Черторижський В. Деякі особливості організації забезпечення процесу конвергенції на рівні транскордонного регіону. *Вісник Львівського університету. Сер. : Міжнародні відносини*. 2011. Вип. 28. С. 185-193.

34. Мікула Н. Чинники конвергенції регіонів у транскордонному просторі України та ЄС (Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень). URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1310>.

35. Студенніков І. Транскордонне співробітництво як дзеркало регіональної політики в Україні. *Економічний часопис – XXI*. 2005. №1-2. С. 31.

36. Артёмов І.В. Європейська інтеграція України: стан, проблеми, перспективи: зб. наук. ст. Книга 2. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК». 2014. 452 с.

37. Корольчук Л.В. Економічна конвергенція регіонів як необхідна умова поглиблення процесів активізації транскордонного співробітництва. *Економічний форум*. 2012. № 3. С. 15–21.

38. Пила В.І., Чмир О.С. Спеціальні (вільні) економічні зони: теорія та практика. Навчальний посібник. Київ, 1998. 328 с.

39. Гакман С., Студенніков І. Транскордонна співпраця: блеф чи реальна користь для Буковини? *Суть речей*. 2011. URL: <http://www.bukinfo.com.ua/print?lid=12975>.

40. Маркович В.В. Сутність соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. №1 (11). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_67.

41. Кіш Є. Проблеми транскордонного співробітництва України і Євросоюзу. *Політичний менеджмент*. Київ, 2006. № 5 (20). С. 131-144.

42. Baldwin R.E., Francois J.F., Portes E. et al. The costs and benefits of eastern enlargement: the impact on the EU and central Europe. *Economic Policy*. Apr. 1997. Vol. 12, No. 24. Pp. 125-176.

43. Сорока М.П. Інструменти підвищення ефективності транскордонного співробітництва регіонів України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_11_5.

44. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів» №587 від 29.04.2002 р. Київ, 2002. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/587-2002-п>.

45. Лютак О.М. Регіональна політика транскордонного співробітництва в умовах реалізації євроінтеграційного курсу України: автореф. дис... к.-та екон. наук. Луцьк, 2008.

46. Капелюшников Р.И. Где начало конца? *Посткоммунистическая Россия в контексте мирового социально-экономического развития*. 2000. URL: <http://www.libertarium.ru/79710>.

47. Яковлева О.Н. Социально-экономические аспекты регионального трансграничного сотрудничества : дис. ... кандидата экономических наук. Санкт-Петербург, 2007. 211 с.

48. Маркович В.В. Методичні підходи до дослідження соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва. *Регіональна економіка*. 2015. №1. С. 136-144.

49. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок проведення конкурсного відбору проектів (програм) транскордонного співробітництва, які можуть бути включені до державної програми розвитку транскордонного співробітництва» №339 від 11.05.2005 р. Київ, 2005. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/339-2005-п>.

50. Межевич Н.М. Региональная экономическая политика в Российской Федерации: влияние трансграничного сотрудничества на традиционные и новые механизмы реализации : дис. ... д-ра экон. наук. Санкт-Петербург, 2003.

51. Корольчук Л. В. Активізація транскордонного співробітництва регіонів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук. Луцьк, 2008. 203 с.

52. Терещенко Т.В. Методичні підходи до оцінки результатів транскордонного співробітництва прикордонних регіонів України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. Хмельницький, 2006. № 6. С. 406-409.

53. Чинники розвитку транскордонного співробітництва регіону (Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень). 2014. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/November09/12.htm>.

54. Школа І.М., Короп Б.М. Методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва. *Збірник наукових праць Буковинського університету. Серія «Економічні науки»*. Чернівці, 2010. Вип. 6. С. 199-208.

55. Інститут регіональних досліджень НАН України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна конвергенція та транскордонні ринки* : збірник наукових праць. Львів, 2011. Вип. 5(91). 385 с.

56. Рогова О.В. Моделювання результативності єврорегіонального співробітництва задля коригування темпів економічного зростання. *Ефективна економіка*. 2013. №3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_3_48.

57. Калат Я.Я. Вплив єврорегіонального співробітництва на розвиток прикордонних регіонів України. *Регіональна економіка*. Львів, 2015. №3. С. 109-115.

58. Студенніков І.В. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку. *Регіональна політика в країнах Європи: уроки для України*. Київ : Логос, 2000. С. 138-167.

59. Осадца І.С. Транскордонне співробітництво як складова частина європейської інтеграції країни. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2009. №4. С. 48-53.

60. Їжак О. Принципи субсидіарності ЄС і межі його застосування в Україні URL: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/polmil/185.htm>.

61. Писаренко С.М. Євроінтеграційні засади транскордонного співробітництва України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України* : збірник наукових праць. Львів, 2014. Вип. 2. С. 27-34.

62. Макогон Ю.В., Ляшенко В.И. *Формы и направления межрегионального трансграничного сотрудничества: монография*. Донецьк: Юго-Восток, 2003. 541 с.

63. Кузнецов А.В. Перспективы еврорегионов с российским участием с учетом новаций региональной политики ЕС. *Балтийский регион*. Калининград, 2009. № 2. С. 49–57.
64. Урбан О.А. Транскордонне співробітництво як чинник прискорення європейської інтеграції. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя, 2006. Вип. 25. С. 56-61.
65. European Commission. Regional Policy. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperation/index_en.htm.
66. Підсумки засідання Ради міністрів закордонних справ ЄС 14 червня 2004 року. URL: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/fr/gena/81188.pdf.
67. Раздорожний Є., Шинкарук К. ЄС-Україна: економічні наслідки та перспективи Європейської Політики Сусідства (ЄПС). URL: http://www.boell.org.ua/downloads/IER_Report_final.pdf.
68. Представництво Європейського Союзу в Україні. Східне партнерство. URL: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/eastern_partnership/eastern_partnership_uk.htm.
69. Програма транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2007-2013. URL: http://www.pl-by-ua.eu/upload/ua/PL-BY-UA_ukr.pdf.
70. Представництво Європейського Союзу в Україні. Фінансова підтримка ЄС для України. URL: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/tech_financial_cooperation/index_uk.htm.
71. Сидорук М.В. Перспективи змін механізмів підтримки транскордонного співробітництва в рамках Європейської політики сусідства впродовж 2014–2020 рр. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України* : збірник наукових праць. Львів, 2013. Вип. 4 (102). С. 399–406.

72. Польща: «Східне партнерство» зазнало краху. *Корреспондент.net*. Київ, 2016. URL: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3622325-polscha-skhidne-partnerstvo-zaznalo-krakhu>.

73. Заблудська І.В., Канцурова К.В. Європейський досвід транскордонного співробітництва та його використання в Україні. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер. : Економічна*. 2014. №4. С. 25-29.

74. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його роль в процесі європейської інтеграції України. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки* : Міжвідомчий збірник наукових праць. Київ, 2006. Вип. 15.

Список використаних джерел до розділу 2

75. Рішення Львівської обласної ради «Про затвердження Регіональної програми з міжнародного і транскордонного співробітництва, європейської інтеграції на 2017-2015 роки» №1327 від 17.03.2015 р. Львів, 2015. URL: <http://www.oblrada.lviv.ua/proekt/Rishennya/1327.doc>.

76. Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь : серія «Проблеми регіонального розвитку». Львів, 2016. 125 с.

77. Кавалко Б., Міщук А. Польсько-українське прикордоння: середовище, суспільство, господарство. Замость, 2005. 210 с.

78. Алісова О.І. Суспільно-географічна оцінка конкурентоспроможності українсько-польського та польсько-німецького транскордонних регіонів : автореф. дис. ... канд. геогр. наук. Львів, 2014. 20 с.

79. Національний інститут стратегічних досліджень. Україна XXI століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації. Київ, 2010. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/191>.

80. База даних Головного управління статистики у Львівській області. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/statfile.asp?lang=1.
81. Główny Urząd Statystyczny. Bank Danych Lokalnych. URL: <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/start>.
82. Васильців Т.Г., Борщевський В.В., Флейчук М.І. та ін. Пріоритети підвищення ефективності транскордонного співробітництва та зміцнення конкурентоспроможності підприємництва західних регіонів України. Львів: ПАІС, 2011. 168 с.
83. Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи. *Науковий часопис Інституту Польщі Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк. URL: <http://ukrpolnauka.wordpress.com>.
84. Організація економічної співпраці та розвитку (ОЕСР). Політика прямих іноземних інвестицій у Львівській області в Україні. 2005. URL: <https://www.oecd.org/cfe/leed/37068837.pdf>.
85. Артёмов І. В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України. Ужгород: Ліра. 2009.
86. Закон України «Про транскордонне співробітництво» №1861-IV від 24.06.2004 р. Київ, 2004. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.
87. Міністерство економічного розвитку та торгівлі. Інформаційна довідка щодо реалізації в Україні програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства та партнерства 2007 – 2013 років. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=39415e39-eb8a-472b-9cb1-686fab3f5391>.
88. European Commission. European Neighbourhood & Partnership Instrument. Ukraine: Country Strategy Paper 2007-2013. URL: https://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/enpi_csp_ukraine_en.pdf.

89. Спільний технічний секретаріат Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна на 2007-2013 роки. Набори проектів. URL: <http://www.pl-by-ua.eu/ua,5>.

90. Ткаленко С.І. Єврорегіон і економічне позиціонування України. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. Київ, 2015. Вип. 22(3). С. 122-128.

91. Асоціація органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати-Україна». Дослідження, аналітика. URL: <http://euroregionkarpaty.com.ua/2010-03-21-00-07-23.html>.

92. Угода про партнерство щодо створення наукового інформаційно-статистичного транскордонного кластеру «Інфостат Україна-Польща». URL: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/CBC/ua/news/2013/U.pdf>.

93. Спільний технічний секретаріат Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна на 2007-2013 роки. У Луцьку підписали угоду про створення Польсько-білорусько-українського транскордонного туристичного кластеру. URL: <http://www.pl-by-ua.eu/ua,news,139>.

94. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Транскордонний кластер інновацій створено! URL: <http://eenu.edu.ua/uk/articles/transkordonnii-klaster-innovaciy-stvoreno>.

95. Львівська торгово-промислова палата. Львів зустрічає Малопольщу! URL: <http://lcci.com.ua/lviv-zustrichaye-malopolshhu/>.

96. Знась І. У Львові створили Українсько-Польський університет транскордонного співробітництва. Zaxid.net. Львів, 2014. URL: http://zaxid.net/news/showNews.do?u_lvovi_stvorili_ukrayinskopolskiy_universitet_transkordonnogo_spivrobitnitstva&objectId=1321447.

97. Погляд. Українці у Польщі витрачають більше за німців. 2016. URL: <https://pogliad.ua/news/ukraine/ukrayinci-u-polschi-vitrachayut-bilshe-za-nimciv-123041>.
98. Тимечко І. Чинники еволюції прикордонної торгівлі. URL: http://cstei.lviv.ua/upload/pub/seminar/1215781729_98.ppt.
99. Минаков И. Польско-германское приграничное сотрудничество. URL: <http://www.mid.ru/bdomp/bull.nsf/b8c211ca1a623d7f432568e900412a30/b141fae949740364432568e4002f1afe!OpenDocument>.
100. Garsztecki S. Analyse: Der deutsch-polnische Grenzraum: Verflechtungszone oder anhaltende Asymmetrien? BPB. 2012. URL: <http://www.bpb.de/internationales/europa/polen/136040/analyse?p=all>.
101. Urząd Statystyczny w Zielonej Górze. Pogranicze polsko-niemieckie 2014 w liczbach. Zielona Góra, 2016. 24 p.
102. Bruttoinlandsprodukt von Brandenburg von 1991 bis 2015 (in Millionen Euro) URL: <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/5042/umfrage/entwicklung-des-bruttoinlandsprodukts-von-brandenburg-seit-1991/>.
103. BRANDaktuell. Fachkräftesicherung in der Region Brandenburg/Lubuskie. 2012. URL: <http://www.lasa-brandenburg.de/brandaktuell/Fachkraeftesicherung-in-der-Region-Brandenburg-Lubuskie.1607.0.html>.
104. Трофимчук А., Маркович В. Особливості розвитку транскордонної співпраці України з Європейським Союзом. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. Львів, 2012. Вип. 30. С. 362-369
105. Arbeitnehmerentgelt je Arbeitnehmer in Brandenburg von 1991 bis 2015. URL: <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/253202/umfrage/arbeitnehmerentgelt-je-arbeitnehmer-in-brandenburg/>.
106. Industrialspace.pl. Lubuskie Province as location. URL: http://www.industrialspace.pl/lubuskie-jako-lokalizacja_en.html.

107. Mission Opérationnelle Transfrontalière. Border: Germany-Poland. 2016. URL: <http://www.espaces-transfrontaliers.org/en/bdd-borders/frontiers/frontier/show/allemande-pologne/>.
108. Cross-border Cooperation Operational Programme between Poland (Lubuskie) and Germany (Brandenburg) for the period 2007-2013. URL: <http://www.rim-europa.eu/index.cfm?q=p.policy&n=13015>.
109. Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Polska (Województwo Lubuskie) – Brandenburgia 2007-2013 w ramach „Europejskiej Współpracy Terytorialnej“. URL: <http://www.interreg.gov.pl/NR/rdonlyres/B7B50868-9ED1-459C-A51A-E1D556123D60/47158/Programpl.pdf>.
110. Романов С. Еврорегиональное сотрудничество государств Центральной и Восточной Европы. *Обозреватель-Observer*. URL: http://www.observer.materik.ru/observer/N08_00/08_07.HTM.
111. International Monetary Fund. German-Central European Supply Chain – Cluster Report. 2013. №13/263. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr13263.pdf>.
112. Institut für Leichtbau und Kunststofftechnik. Central European Composite Cluster. 2016. URL: <http://www.composite-cluster.eu/>.
113. Кіш Є. Б. Методологічні аспекти системи єврорегіонального співробітництва. *Ефективність державного управління : зб. наук. праць*. Львів, 2008. №1415.
114. Маркович В.В. Оцінка конвергенції прикордонних регіонів України у контексті європейської інтеграції. *Економіка. Управління. Інновації : зб. наук. пр.* Житомир, 2013. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_1_37.pdf.
115. Григорьева А.В. Конвергенция экономического развития национальных экономик в условиях глобализации. URL: <http://econf.rae.ru/pdf/2011/12/813.pdf>.

116. Катцоули Э. Ф., Капулас Н. Конвергенция в ПИИГИ (странах-членах Евророзоны). *Журнал европейской экономики*. 2012. Том 11. №4. С. 465–477.
117. Криворучко М.Ю. Аналіз динаміки валового регіонального продукту на основі методології неокласичної теорії зростання. *Бізнес Інформ*. 2015. №2. С. 97-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_2_17.
118. Маркович В.В. Критерії соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки: збірник наукових праць*. Вип. 27. Чернівці : Технодрук, 2014. С. 344-350.
119. Козуб В.П. Зростання ролі транскордонних ринків у розвитку прикордонного співробітництва. *Школа міжнародної інтеграції і приграничного співробітництва* (Белгород, 8-12 квітня 2013). Белгород, 2013. – URL: http://euroregion2013.blogspot.com/2013/04/blog-post_8594.html.
120. Кузьменко Л.В. Конвергенція ринку праці в країнах ЄС. *Наукові праці* [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : *Державне управління*. Миколаїв, 2013. Т. 214, Вип. 202. С. 70-73.
121. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки» №1088 від 01.12.2010 р. Київ, 2010. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1088-2010-п>.
122. Рожков Ю.В., Сазонова Е.С. Анализ состояния трансграничных региональных инвестиций (на примере Приморского края). *Аудит и финансовый анализ*. Москва, 2010. №2.
123. Короп Б.М. Зовнішня торгівля України з транскордонними партнерами. *Ефективна економіка*. 2013. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2632>.

124. Дергачев В.А. Геоэкономика Украины (теоретические и прикладные основы) : моногр. Одесса, 2002. 244 с.
125. Мікула Н. Рекомендації щодо впровадження нових форм транскордонного співробітництва. Львів, 2010. 150 с.

Список використаних джерел до розділу 3

126. Markovych V. Causes of inefficiency of cross-border cooperation between Ukraine and the EU member states. *Socio-economic aspects of economics and management*. Taunton, 2015. Vol. 1. P. 313-315.
127. Мікула Н. Організаційно-економічні механізми активізації транскордонного співробітництва на прикордонних територіях західних регіонів України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1620/>.
128. Drzeniek-Hanouz M., Geiger T., Doherty S. The Global Enabling Trade Report 2014. *World Economic Forum*. 2014. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalEnablingTrade_Report_2014.pdf.
129. Засадко В. Щодо інструментів створення торговельно-логістичних центрів розвитку транскордонної торгівлі (Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень). URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/437/>.
130. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Транскордонне співробітництво як чинник євроінтеграційних процесів України» №1537-VIII від 21.09.2016 р. Київ, 2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1537-19>.
131. Геополітика України: історія і сучасність : збірник наукових праць. *Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів : матеріали*

міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 8-9 квітня 2011 року). Ужгород, 2011. Вип. 4 (спеціальний), 317 с.

132. Журба І.Є. Кордони, їх функції та види бар'єрів у транскордонному співробітництві. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Економічна*. Харків, 2008. №802.

133. Державна фіскальна служба України. Співставлення даних митної статистики України та Республіки Польща за період I півріччя 2015 року. Київ, 2015. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/rezalt/217880.html>.

134. Мікула-Бончек Е. Бар'єри і фактори, які активізують транскордонне співробітництво на польсько-українському прикордонні. URL: http://www.univ.rzeszow.pl/nauka/konferencje/rl_most/ukr/11-Mikula-Baczek.

135. Герзанич В. Інвестиції як ключовий фактор розвитку транскордонного регіону. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal//chem_biol/nvnlts/21_10/189_Ger.pdf.

136. International Bank for Reconstruction and Development. Doing Business 2015: Going Beyond Efficiency. 2014. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/20483/DB15-Full-Report.pdf>.

137. Колінько Н.І. Організаційно-економічне забезпечення розвитку транскордонного співробітництва в регіоні: Автореф. дис. ... к-та екон. наук. Львів, 1999.

138. Zik.ua. СЕЗ «Яворів» хоче повернути пільги за допомогою львівських науковців. URL: <http://zik.ua/ua/news/2012/09/12/368030>.

139. Закарпатська обласна рада. Депутати облради просять керівництво країни відновити СЕЗ «Закарпаття». 2016. URL: <http://zakarpattya.gov.ua/deputaty-oblrady-prosyat-kerivnytstvo-krajiny-vidnovyty-sez-zakarpattya/#more-39891>.

140. Вардомский Л. Приграничное и трансграничное сотрудничество в программах сотрудничества ЕС и стран СНГ. *Аналитические записки*. URL: <http://analyticizm.ru/?p=706>.

141. EUR-Lex: Glossary of summaries. Subsidiarity. URL: <http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/subsidiarity.html?locale=en>.

142. Мікула Н.А. Парадокси впровадження інституту транскордонного співробітництва в Україні. URL: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pips/2008/BSEC_2008/Pages%20from%20tom2/0846.pdf.

143. Кулеша Э. Основы местного самоуправления в Польше. Ольштын : Культурное сообщество «Боруссия», 2004. 65 с.

144. Регульский И. Реформа местного самоуправления в Польше: глазами очевидца. URL: <http://hvylya.net/analytics/politics/2010-11-08-17-18-51.html>.

145. Дацко О.І. Потенціал українсько-польського транскордонного співробітництва для зміцнення економічної безпеки територіальних громад Львівщини. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 2. С. 112-124.

146. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про інтенсифікацію співробітництва України з Європейським Союзом у рамках євро регіонів та перспективи транскордонного співробітництва» №1242-V від 27.06.2007 р. Київ, 2007. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1242-v>.

147. Котляр А. Тенденції транскордонного співробітництва України. *Сучасний стан, ретроспективи та перспективи розвитку економічної системи України* : Матеріали II Всеукраїнської студентської Інтернет-конференції (Чернівці, 14-15 грудня 2010). Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2010. 536 с.

148. Лебедева С. Ничего личного. *Приложение к газете «Коммерсантъ» «Business Guide»*. Москва, 20.04.2010.

149. 112.ua. Україна неефективно витратила гроші, виділені ЄС на зміцнення кордону, - Томбінський. 2014. URL: <https://ua.112.ua/polityka/ukrayina-neefektivno-vitratila-groshi-vidileni-yes-na-zmicnennya-kordonu-tombinskiy-76338.html>.

150. Заблоцький М. 343 гранти на 3,3 млрд.дол. І де результат?! *Українська правда. Блоги*. Київ, 2015. URL: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/zablodsky/5616378563376/>.

151. Карпчук Н. Інформаційне забезпечення транскордонної співпраці України та Румунії. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. Луцьк, 2014. № 14. С. 74-79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnum_2014_14_15.

152. Матвеев Є.Е. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. *Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України*: зб. наук. пр. : Вип. 5 (XLIII) : в 3 ч. Львів, 2003. Ч. 1. С. 212-218.

153. Засадко В. Механізми підвищення ефективності реалізації програм транскордонного співробітництва ЄС на території України (Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень). URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/352/>.

154. Pisarenko S. Bariery społeczno-gospodarcze ukraińsko-polskiej współpracy transgranicznej. *Czynniki i bariery regionalnej współpracy transgranicznej – próba syntezy*. Rzeszów, 1998.

155. Гоблик В.В. Перспективи розвитку транскордонних кластерів на кордоні України з Європейським Союзом. *Ефективна економіка*. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_3_7.

156. Маркович В.В. Сутність та особливості розвитку транскордонного підприємництва. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. Львів, 2014. Випуск 36, ч. 1. С. 46-51.

157. Воглер Б., Саха Б., Красовська О. Програма підтримки кластерів в Україні: принципи розробки та ключові особливості. *Німецька консультативна група та Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*. 2015. URL: https://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2016/01/PP_04_2015_ukr.pdf.

158. Львівська міська рада. Львівський кластер ІТ-ВРО розширює кордони співпраці. Львів, 2013. URL: <http://city-adm.lviv.ua/news/economy/214022-lvivskyi-klaster-it-vro-rozshyriuie-kordony-spivpratsi>.

159. Учасник Львівського ІТ Кластеру GlobalLogic купив польську компанію REC Global. Львів, 2016. URL: <http://itcluster.lviv.ua/uchasny-k-l-vivskogo-klasteru-globallogic-kupy-v-pol-s-ku-kompaniyu-rec-global/>.

160. Лебедева А. Транскордонний кластер як одна з найперспективніших форм транскордонного співробітництва. Луцьк, 2014. URL: <http://viem.edu.ua/секція-2-актуальні-проблеми-розвитку-к/транскордонний-кластер-як-одна-з-найп/>.

161. Мікула Н., Гоблик В. Створення транскордонних промислових зон і технологічних парків як засіб активізації зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах. *Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект*. Том 1. 2013. С.227-231.

162. Гедьо Л. Індустріальний парк з елементами логістики «Берег – Карпати» URL: http://www.estu.com.ua/Forum_2010/4/Gedyo.ppt.

163. Львівська обласна державна адміністрація. На Львівщині створять чотири індустріальні парки. Львів, 2015. URL: <http://loda.gov.ua/news?id=17633>.

164. Мікула Н. Стан та перспективи розвитку транскордонних кластерів в Україні. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Geopolityka/2010_2/PDF/Mikula.pdf.

165. Жуков С.А., Чучка І.М. Проблеми та перспективи інформаційно-маркетингового забезпечення транскордонного співробітництва. *Актуальні проблеми економіки*. Київ, 2007. №10. С. 74-81.

166. Маркович В.В. Вплив транскордонного співробітництва на реалізацію євроінтеграційної стратегії України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні, правові аспекти*: Матеріали II Міжнародної (заочної) науково-практичної конференції (Львів, 19 вересня 2012 р.). Львів, 2012. С. 119-123.

167. Інститут регіональних досліджень НАН України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Суспільно-економічні аспекти транскордонної співпраці України і Польщі*. Львів, 2014. Вип. 2(106). 312 с.

168. Мікула Н., Борщевський В., Васильців Т. Проблеми розвитку транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС : монографія. Львів: Ліга Прес. 2009. 436 с.

169. Тихомирова Є.Б., Карпчук Н.П., Юськів Б.М. та ін. Інформаційне забезпечення транскордонного співробітництва України: практичні аспекти : кол. моногр. Луцьк : Вежа-друк. 2014. 288 с.

170. Бабець І.Г. Інформаційна безпека інтеррегіонального співробітництва України: інституціональний аспект. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 3. С. 518-527.

171. Тихомирова Є.Б. Інформаційна підтримка транскордонного співробітництва: польський досвід. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2010. №26. С. 18-24.

172. Мікула Н.А., Засадко В.В. Щодо вдосконалення механізмів фінансування проектів українсько-польського транскордонного співробітництва. (Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень). URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1064/>.

173. Головне управління статистики у Львівській області. Веб-проект наукового інформаційно-статистичного транскордонного кластеру «Інфостат». Львів, 2014. URL: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/CBC/ua/>.

174. Артёмов І.В., Ващук О.М., Руденко О.М. Моделі і механізми регулювання єврорегіонального співробітництва України : монографія. Ужгород: Гражда, 2013. 610 с. С. 545-594.

175. Тихомирова Є. Українсько-польські інформаційні проекти транскордонної співпраці. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. Луцьк, 2013. №10. С. 138-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnum_2013_10_22.

176. Завершує свою роботу міжнародний проект «Центр українсько-польських ініціатив – створення стійкої платформи для розвитку прикордонних територій». URL: <http://eu.prostir.ua/view/66756.html>.

177. Карпатські мас-медіа як інструмент промоції транскордонної співпраці в Карпатському єврорегіоні. URL: <http://weti.org.ua/karpatski-mas-media-yak-instrument-promotsiyi-transkordonnoyi-spivpratsi-v-karpatskomu-yevroregioni>.

ДОДАТКИ

Додаток А

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань європейської інтеграції

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел. 255-34-42, факс: 255-33-13, e-mail: comeuroint@rada.gov.ua

№ 04-17/16-1531(249206)22 11 20116 р.

Голові спеціалізованої вченої ради Д 35.051.21
Львівського національного університету імені Івана Франка
д.е.н., проф. Присяжнюку Юрію Івановичу

Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Марковича Віталія Володимировича
на тему «Соціально-економічна ефективність транскордонного
співробітництва України в умовах європейської інтеграції»,
представленого на здобуття наукового ступеня кандидата економічних
наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні
економічні відносини

Положення щодо розвитку транскордонного співробітництва, запропоновані дисертантом Марковичем В.В., були враховані Комітетом Верховної Ради України з питань європейської інтеграції та включені до Рекомендацій парламентських слухань на тему: «Транскордонне співробітництво як чинник євроінтеграційних процесів України», затверджених Постановою Верховної Ради України від 21.09.2016 № 1537-VIII.

Пропозиції Марковича В.В. визначаються адресною спрямованістю для активізації транскордонного співробітництва регіонів України. Методологічні підходи, апробовані у дисертаційній роботі на тему «Соціально-економічна ефективність транскордонного співробітництва України в умовах європейської інтеграції», можуть бути використані при подальшому моніторингу ефективності транскордонного співробітництва України, розробці нормативно-правових та впровадженні організаційних інструментів вдосконалення регіональної політики і транскордонної співпраці. Результати роботи дисертанта Марковича В.В. можуть бути використані для подальшого наукового вивчення проблемних питань міжнародних економічних відносин, регіональної політики і транскордонного співробітництва.

Заступник голови Комітету

М.М.ІОНОВА

ЗАКАРПАТСЬКА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА THE TRANSCARPATIAN CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

Україна, 88015, м. Ужгород, вул. Грушевського, 62А
Тел. (0312) 66-94-50 тел./факс 66-94-60
E-mail: tpp@tpp.uzhgorod.ua; www.tpp.uzhgorod.ua
Р/р 26004016710131 в Укресімбанку м. Ужгород
МФО 312226, код ЄДРПОУ 02944834

62A, Grushevsky str., Uzhgorod, 88015, Ukraine
Tel. (380312) 66-94-50, tel./fax 66-94-60
E-mail: tpp@tpp.uzhgorod.ua; www.tpp.uzhgorod.ua
Account 26004016710131 in "Ukreximbank" Uzhgorod
MFO 312226, code EDRPOU 02944834

Від

№ 15. 02. 8/359

На №

Голові спеціалізованої вченої ради Д 35.051.21
Львівського національного університету
ім.Івана Франка
д.е.н., проф. І.М.Грабинському

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Марковича Віталія Володимировича
на тему «Соціально-економічна ефективність транскордонного
співробітництва України в умовах європейської інтеграції»,
представленого на здобуття наукового ступеня кандидата економічних
наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні
економічні відносини

Критичний аналіз наукових результатів, отриманих дисертантом Марковичем В.В. при підготовці дисертаційного дослідження на тему «Соціально-економічна ефективність транскордонного співробітництва України в умовах європейської інтеграції» дозволяє дійти висновку, що вони представляють практичний інтерес та можуть бути використані для підвищення ефективності транскордонних бізнесових відносин та регіонального соціально-економічного розвитку в цілому.

В поточній діяльності Закарпатської торгово-промислової палати та її членів використовуються окремі висновки та пропозиції дисертанта щодо розвитку транскордонних відносин між підприємствами Закарпатської області та сусідніх країн-членів ЄС, а також щодо формування транскордонних кластерів та транскордонних промислових парків. Також застосування запропонованої Марковичем В.В. методики оцінки ефективності транскордонної співпраці дозволяє Закарпатській торгово-промисловій палаті проводити аналіз існуючих тенденцій розвитку транскордонного підприємництва з аналітичною та прогностичною метою.

Президент Закарпатської
торгово-промислової палати

О.О.Ковчар

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
 ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
 IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV

вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна
 тел./факс (032) 261-60-48, тел. 260-34-02
<http://www.lnu.edu.ua>, e-mail: lnu@lnu.edu.ua
 Код ЗКПО 02070987 Державна Казначейська служба України
 МФО 820172, р.р. 35225230001061
 № свідоцтва 17701483, ін. под. № 020709813029
 Валютний рахунок № 26007006042 в Укресімбанку
 м. Львова МФО 325718

I, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine
 Phone/Fax: +38 (032) 261-60-48, 260-34-02
<http://www.lnu.edu.ua>, e-mail: lnu@lnu.edu.ua
 Code ZKPO 02070987 State Treasury Service of Ukraine
 MFO 820172, Settlement Acc. 35225230001061
 Certificate No. 17701483, Tax IN020709813029
 Foreign Currency Acc.No. 26007006042 in Lviv Branch of
 Ukreximbank MFO 325718

№ 1348-Н від 24.03.2017

на № _____ від _____

**Довідка про апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Марковича В. В. на тему “Соціально-економічна ефективність транскордонного
 співробітництва України в умовах європейської інтеграції”**

Результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри міжнародних економічних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка Марковича Віталія Володимировича на тему “Соціально-економічна ефективність транскордонного співробітництва України в умовах європейської інтеграції” використовуються у процесі викладання економічних дисциплін курсу “Світова економіка” (тема 3 – “Економічна інтеграція” і тема 4 – “Європейський Союз”) та курсу “Регіональна політика та структурні фонди ЄС” (тема 7 – “Транскордонна співпраця в межах регіональної політики Європейського Союзу”), що читаються кафедрою міжнародних економічних відносин факультету міжнародних відносин для студентів спеціальностей 6.030203 – “Міжнародні економічні відносини” (бакалаврат) та 8.03020301 – “Міжнародні економічні відносини” (магістратура), а також були використані при виконанні науково-дослідних тем Львівського національного університету імені Івана Франка “Стратегії міжнародної конкурентоспроможності та конвергенції економічного розвитку ЄС” (номер державної реєстрації 0115U003956, 2015-2017 рр., науковий керівник – д.г.н., проф. С.М. Писаренко) та “Екологічні чинники економічного зростання в країнах Центрально-Східної Європи” (номер державної реєстрації 0114U004246, 2014-2016 рр., науковий керівник – д.е.н., проф. І.М. Грабинський).

Проректор з наукової роботи,
 член-кореспондент НАН України,
 доктор хімічних наук, професор

Гладишевський

Р.Є. Гладишевський

Гладишевський

Порівняльна таблиця Стратегій розвитку адміністративно-територіальних одиниць українсько-польського транскордонного регіону до 2020 року щодо пріоритетності у ТКС

Країна	Адміністративно-територіальна одиниця	Назва стратегії	Стратегічна ціль / Пріоритет	Операційна ціль	Завдання	Індикатори, одиниці виміру	
1	2	3	4	5	6	7	
Україна	Закарпатська область	Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року	2. Формування конкурентоспроможної та інноваційної економіки	2.6. Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища	2.6.3. Сприяння організаційно-інституційній активізації ділової транскордонної співпраці	1. Кількість транскордонних кластерів, од. 2. Кількість транспортно-логістичних центрів, од. 3. Кількість науково-інноваційних структур для транскордонної співпраці, од.	
	Львівська область	Проект Стратегії розвитку Львівської області на період до 2027 року	Операційна ціль 5.1. Розвиток транскордонної співпраці	5.1.1. Створення мереж транскордонної співпраці	5.1.2. Підтримка співпраці освітніх установ транскордонного регіону	1. Кількість діючих партнерств територіальних громад. 2. Кількість реалізованих проектів соціально-економічного розвитку територіальних громад. 3. Кількість проектів культурного, екологічного спрямування на вирішення спільних проблем територіальних громад транскордонних регіонів. 4. Кількість спільних бізнес-проектів підприємницьких середовищ Львівської області та Підкарпатського і Люблінського воєводств Польщі. 5. Кількість спільних програм академічних середовищ Львівської області та Підкарпатського і Люблінського воєводств Польщі. 6. Створений реєстр об'єктів світової культурної спадщини транскордонних регіонів Львівської області та Підкарпатського і Люблінського воєводств Польщі.	
						5.1.3. Сприяння захисту світової культурної спадщини	1. Кількість модернізованих за європейськими стандартами МПП. 2. Діючий Східноєвропейський логістичний центр 3. Діюча концесійна дорога Краковець-траса Київ-Чоп. 4. Кількість об'єктів придорожньої інфраструктури. 5. Кількість започаткованих міжнародних заходів.
						Операційна ціль 5.2. Розвиток прикордонних територій	5.2.1. Розбудова прикордонної інфраструктури
Волинська область	Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року	Ціль 2. Волинь - туристична	Підтримка розвитку в'їзного та внутрішнього туризму	2.1.4. Створення внутрішніх та транскордонних туристичних маршрутів	н/д		

1	2	3	4	5	6	7
Республіка Польща	Підкарпатське воєводство	Стратегія розвитку воєводства Підкарпатського 2020	2.2. Культура та культурна спадщина	ЦІЛЬ: Розробка і ефективне використання культурного потенціалу регіону	2.2.2. Підвищення іміджу регіону, у т.ч. Жешова, як культурного центру, заснованого, в т.ч., для культурних заходів міжнародного значення та створення брендів, у т.ч. для установ, та проведення культурних заходів для зміцнення транскордонного та міжнародного співробітництва з метою збереження та використання культурної спадщини.	Зміцнення транскордонного та міжнародного співробітництва в галузі збереження та використання культурної спадщини.
			3.1. Транспортна доступність	МЕТА: Підвищення внутрішньої і зовнішньої просторової доступності регіону з особливим акцентом Жешува у міжрегіональному центрі зростання.	3.1.1. Розвиток дорожньої транспортної мережі, підвищення доступності зовнішнього зв'язку Жешува і субрегіональних центрів на національному та міжнародному рівні розбудова та створення нових прикордонних переходів як важливої частини прикордонної та міжнародної співпраці	Розширення і розвиток нових прикордонних переходів як важливої частини прикордонної та міжнародної співпраці
			4.2. Охорона навколишнього середовища	МЕТА: Досягнення і підтримка хорошого стану навколишнього середовища та збереження біорізноманіття за допомогою сталого розвитку регіону.	3.5.2. Розвиток економічного потенціалу полюсів зростання, поряд з тенденціями розвитку поширення в прилеглих районах функціональний	Перемишль: схильність до розвитку логістичних функцій на напрямку схід-захід, функція прикордонної торгівлі (Україна). Мета повинна бути розроблена, щоб поглибити економічні відносини з Україною, і прагнути до розширення участі партнерів з інших країн.
	Люблінське воєводство	Стратегія розвитку воєводства Люблінського 2020	Інтервенція: Вона повинна служити для зміцнення різних вад локальних функцій та використання внутрішнього потенціалу, розширення внутрішніх і зовнішніх функціональних зв'язків, у тому числі каналів зв'язку (наприклад, шляхом розвитку низьковуглецевої міської транспортної системи), всебічної активізації та підвищення і поліпшення доступу до основних державних послуг, розбудови функцій транскордонного співробітництва.	4.2.3. Забезпечення належним водо-каналізаційним управлінням	Ефективне транскордонне співробітництво в галузі охорони водних ресурсів.	

Джерело: [76, с. 98-99]

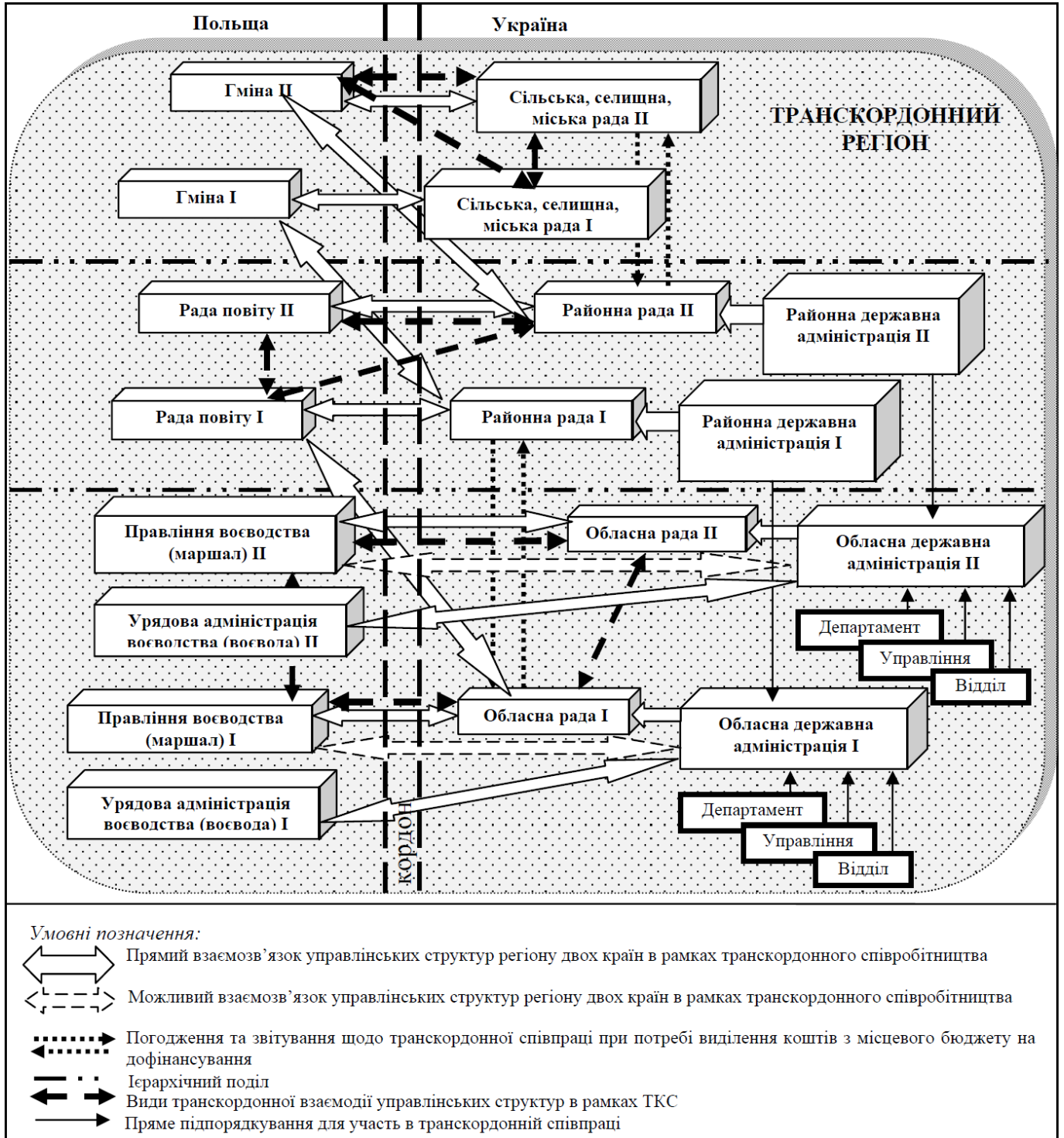

Транскордонні прямі іноземні інвестиції в Україну

Країна	Обсяг ПІІ в Україну (станом на 31.12.2017)	Основні ПІІ у прикордонних регіонах України	Основні сектори ПІІ
Польща	815,5 млн. дол. США	<ul style="list-style-type: none"> • ТОВ «Снежка-Україна» (м. Яворів); • ТОВ «Кен-Пак» (м. Яворів); • ВАТ «Червоноградський завод металоконструкцій» (м. Червоноград); • ТОВ «Гроклін-Карпати» (м. Ужгород); • ПАТ «Кредобанк» (м. Львів); • ПАТ «Ідея Банк» (м. Львів) 	Промисловість (49%), фінансова діяльність (30%), оптова і роздрібна торгівля (12%).
Угорщина	796,0 млн. дол. США	<ul style="list-style-type: none"> • ТОВ «Шкала-Енерджі» (м. Тячів); • ТОВ «Форнетті-Закарпаття» (м. Свалява); • ЗАТ «Дунапак-Україна» (м. Ходорів, Львівська обл.); • ТОВ «АБО-Мікс» (м. Коломия, Івано-Франківська обл.) 	Фінансова діяльність (60,9%), промисловість (17,1%), інжиніринг та інші послуги (8,1%), транспорт та зв'язок (5,4%).
Словаччина	75,4 млн. дол. США	<ul style="list-style-type: none"> • ТОВ «Фем-Інвест» (м. Ужгород) • ТОВ «Самвер» (м. Перечин); • ТзОВ «Каслекс» (м. Ужгород); • ТОВ «Готель Ужгород» (м. Ужгород); • ТОВ «Росс-Україна» (м. Ужгород). 	Промисловість (39,7%), фінансова діяльність (19%), велико-гуртова та роздрібна торгівля (9%), транспорт та зв'язок (11%).
Румунія	21,7 млн. дол. США	<ul style="list-style-type: none"> • ТОВ «Ітеко ЛТД» (м. Коломия); • ТОВ «Колтуб» (м. Коломия); • ДП «Сінеко» (м. Коломия); • ТОВ «Габона-Коломия» (Коломийський р-н) 	Промисловість (38,2%); оптова та роздрібна торгівля (25,9%); транспорт та зв'язок (14,2%).

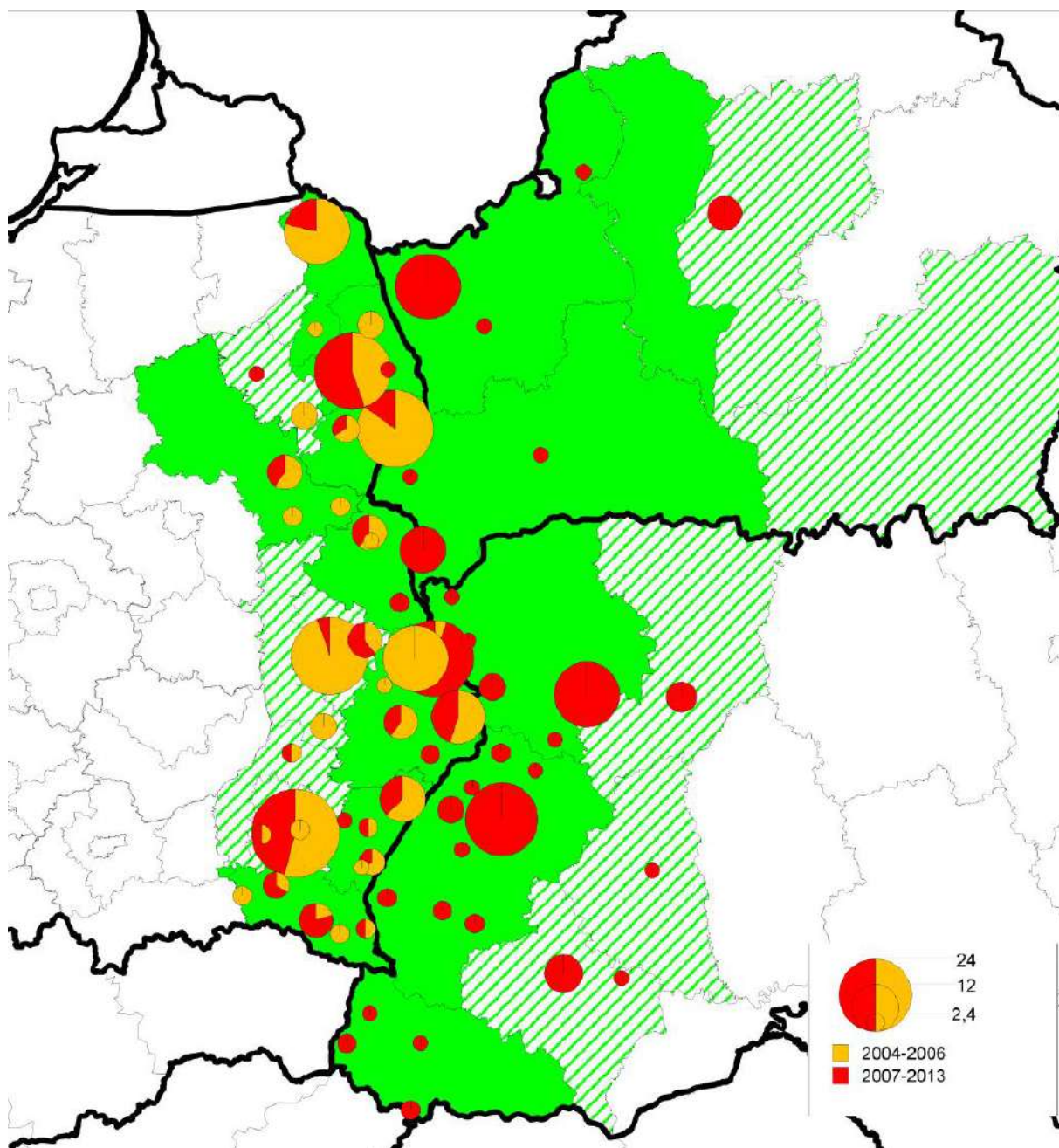
Джерело: дані обласних управлінь статистики

Схема співпраці органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з української сторони з регіональними органами влади Польщі у системі ТКС

Джерело: [76, с. 39]

Кількість бенефіціарів Програми ТКС «Польща-Білорусь-Україна» за регіонами (для Польщі також враховано Програму добросусідства 2004-2006 рр.)

Джерело: Козак М., Плошай А., Рок Я., Сметковський М. Експертний звіт щодо Програми транскордонного Співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020 рр. Європейського Інструменту Сусідства. *Центр Регіональних та Локальних Досліджень EUROREG*. URL: http://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/5215/report_full_pl-by-ua_ukr_30-10-2013.pdf

Частка проектів, реалізованих Україною та країнами-членами ЄС в межах програм ТКС ЄІСП (2007-2013 рр.), %

	ПРОГРАМИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	УКРАЇНА ТА КРАЇНИ ЄС, ЯКІ ОХОПЛЕНІ ПТС В РАМКАХ ЄІСП									
		УКРАЇНА		ПОЛЬЩА		УГОРЩИНА		СЛОВАЧЧИНА		РУМУНІЯ	
		лідер	лідер-партнер	лідер	лідер-партнер	лідер	лідер-партнер	лідер	лідер-партнер	лідер	лідер-партнер
1.	«Польща - Україна - Білорусь»	17,1	73,5	76	100	-	-	-	-	-	-
2.	«Угорщина - Словаччина - Румунія - Україна»	30,4	99,3	-	-	29	51,5	18,1	39,1	22,5	43,5
3.	«Румунія - Україна - Республіка Молдова»	17,9	65	-	-	-	-	-	-	60,7	100
4.	«Басейн Чорного моря»	0	61,7	-	-	-	-	-	-	30	76,7
	Всі програми	19,12	77,14	19,6	25,7	8,8	15,6	5,5	11,9	30,5	54,1

Джерело: розраховано [76] на основі: Knowledge and Expertise in European Programmes. URL: <http://www.keep.eu/keep/>.

**Пропозиції для включення до Рекомендацій парламентських слухань
«Транскордонне співробітництво як чинник євроінтеграційних процесів
України» (8 червня 2016 року)**

Верховній Раді України:

1. Розробити та прийняти нову редакцію Закону України «Про транскордонне співробітництво» із врахуванням:

а) ролі транскордонного співробітництва як складової регіональної політики України, інструменту соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів та чинника європейської інтеграції на регіональному рівні;

б) розширення повноважень органів місцевого самоврядування у міжрегіональному і транскордонному співробітництві із врахуванням децентралізації та принципу субсидіарності;

в) впровадження нових форм транскордонного співробітництва, а також зниження ролі виконавчих органів влади в рамках національних представництв єврорегіонів;

г) забезпечення державної підтримки програм транскордонного співробітництва та співфінансування проектів із залучення міжнародної фінансової допомоги.

2. Розробити та прийняти Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки, передбачивши фінансування заходів програми у повному обсязі при затвердженні Державного бюджету України на відповідні роки.

Кабінету Міністрів України:

1. Розробити методологію збору транскордонної статистики, зокрема, з врахуванням рекомендацій Євростату, здійснювати моніторинг соціальної та економічної ефективності реалізації транскордонного співробітництва.

2. Розробити Національну програму формування та розвитку кластерів в Україні, а також програми підтримки індустріальних і технологічних парків, промислових зон на території України з метою стимулювання регіонального економічного розвитку.

3. Міністерству економічного розвитку і торгівлі України спільно з обласними державними адміністраціями створити єдиний електронний портал конкретних інвестиційних проектів та проектних (інвестиційних) пропозицій в прикордонних регіонах України, розглянувши також можливість їхнього перекладу мовами сусідніх з Україною європейських держав.

4. Опрацювати питання щодо подальшого розвитку спеціальних (вільних) економічних зон, зокрема зон прикордонної торгівлі у прикордонних регіонах України, та розробити проекти відповідних законодавчих актів.

5. Спростити дозвільні та податкові умови для діяльності малого підприємництва у прикордонних регіонах, водночас посиливши боротьбу з контрабандною діяльністю та маніпуляціями з митною вартістю товарів.

6. Покращити ефективність митного огляду, обслуговування експортно-імпортних операцій та прозорість процедури перетину кордону для учасників транскордонного співробітництва.

7. Забезпечити за допомоги міжнародних фінансових організацій і країн-партнерів фінансування розбудови прикордонної дорожньої інфраструктури та облаштування прикордонних пунктів пропуску.

8. Розглянути ситуацію з отриманням подвійного громадянства мешканцями прикордонних регіонів, опрацювати можливість легалізації множинного громадянства, або ж укладення із сусідніми країнами угод про запобігання подвійного громадянства.

9. Проводити подальші переговори із Європейським Союзом щодо поступової взаємної лібералізації заснування підприємницької діяльності, транскордонного надання послуг та безвізового пересування громадян.

10. Здійснювати моніторинг ефективності використання залучених коштів ЄІСП та інших міжнародних фінансових інструментів на розвиток транскордонного співробітництва.

11. Сприяти поширенню інформації про можливості транскордонного співробітництва серед органів місцевого самоврядування, громадських організацій та мешканців прикордонних регіонів.

Місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування та іншим суб'єктам і учасникам транскордонного співробітництва, визначеним Законом України «Про транскордонне співробітництво», в межах їх повноважень:

1. Активно включитися у процес добровільного об'єднання територіальних громад з метою посилення інституційної та фінансової спроможності, а також розширення можливостей у сфері регіонального та транскордонного співробітництва.

2. Використовувати фінансові та організаційні можливості ЄІСП та інших міжнародних фінансових інструментів розвитку транскордонного співробітництва, безпосередньо розробляти та сприяти реалізації проектів і програм транскордонного співробітництва, забезпечувати їх співфінансування.

3. Посилити науковість та стратегічну спрямованість проектів транскордонного співробітництва у контексті регіонального розвитку.

4. Здійснювати стратегічне і просторове планування, враховуючи переваги прикордонного розміщення територій та можливості транскордонного співробітництва.

5. Координувати реалізацію транскордонного співробітництва з іншими прикордонними регіонами України, зокрема об'єднуючись з ними у асоціації органів місцевого самоврядування в рамках єврорегіонів на прикладі Асоціації органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна».

6. Поширювати інформацію про торговельні та інвестиційні можливості, сприяти налагодженню контактів для підприємців сусідніх прикордонних регіонів через проведення виставок, ярмарок, інвестиційних форумів тощо.

7. Сприяти поширенню інформації про можливості транскордонного співробітництва серед місцевих громадських організацій та громадян.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Маркович В. Особливості розвитку транскордонної співпраці України з Європейським Союзом / А. Трофимчук, В. Маркович // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 30. – С. 362-369 (0,49 д.а./ 0,18 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає в дослідженні нормативної бази Європейського Союзу щодо здійснення транскордонного співробітництва з Україною.*
2. Маркович В. В. Оцінка конвергенції прикордонних регіонів України у контексті Європейської інтеграції / В. В. Маркович // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – №1 (9). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_1_37 (0,4 д.а.).
3. Маркович В. В. Критерії соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва / В. В. Маркович // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки: збірник наукових праць. Вип. 27. – Чернівці : Технодрук, 2014. – С. 344-350 (0,41 д.а.).
4. Маркович В. В. Транскордонна регіонально-секторальна інтеграція в умовах України / В. В. Маркович // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Суспільно-економічні аспекти транскордонної співпраці України і Польщі: [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2014. – Вип. 2(106). – С. 179-188 (0,58 д.а.).
5. Маркович В. В. Сутність та особливості розвитку транскордонного підприємництва / В. В. Маркович // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2014. – Випуск 36, Частина 1. – С. 46-51 (0,4 д.а.).
6. Маркович В. В. Сутність соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва / В. В. Маркович // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 1 (11). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_67 (0,4 д.а.).
7. Маркович В. В. Методичні підходи до дослідження соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва / В. В. Маркович // Регіональна економіка. – №1. – 2015. – С. 136-144 (*Index Copernicus*) (0,86 д.а.).

8. Markovych V. Specifics of cross-border entrepreneurship / V. Markovych // Promising problems of economics and management. – Publishing house «BREEZE», Montreal, Canada, 2015. – P. 135-138 (0,4 д.а.).

9. Markovych V. Causes of inefficiency of cross-border cooperation between Ukraine and the EU member states / V. Markovych // Socio-economic aspects of economics and management. Vol. 1. – Aspekt Publishing. – Taunton, MA, United States of America. – 2015. – P. 313-315 (0,4 д.а.).

10. Маркович В. В. Вплив транскордонного співробітництва на реалізацію євроінтеграційної стратегії України / В. В. Маркович // Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні, правові аспекти: Матеріали II Міжнародної (заочної) науково-практичної конференції (м. Львів, 19 вересня 2012 р.). – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2012. – С. 119-123 (0,26 д.а.).

11. Маркович В. В. Чинники впливу чемпіонату Євро-2012 на економіку України / В. В. Маркович // Проблеми соціально-економічного розвитку підприємництва: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Дніпропетровськ, 8-9 листопада 2012 р.). – Дніпропетровськ: «Герда», 2012. – С. 30-32 (0,19 д.а.).

12. Маркович В. В. Причини неефективності транскордонного співробітництва України з країнами-членами ЄС / В. В. Маркович // Вісник Макіївського економіко-гуманітарного інституту. – Макіївка.: МЕГІ, 2013. – №13 (26). – С.105-109 (0,23 д.а.).

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. «Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, економічні, правові аспекти» (м. Львів, 2012 р.), виступ з доповіддю.

2. «Проблеми соціально-економічного розвитку підприємництва» (м. Дніпро, 2012 р.), дистанційна участь.

3. «Socio-economic aspects of economics and management» (м. Таунтон, 2015 р.), дистанційна участь.

4. «Promising problems of economics and management» (м. Монреаль, 2015 р.), дистанційна участь.